

פירוש רש"י

אוצר החכמה

עמ"ס הוריות

ע"פ כת"י פארמא

הוא כתב היד היחיד ששרד

מפירוש רש"י למסכתין

פירוש רש"י על מסכת הוריות

על פי כתב יד יחידי
ובו מקצת נוסחאות מחולפות מאשר בידינו
ומהם כמה דיבורים חדשים
ותיקוני גירסא ראויים שנתקיימו קמי קמאי ובתראי

יוצא לאור לראשונה ע"פ כתב היד
עם שינויי נוסח והערות
ובתחילתו
דברים על פירוש רש"י למסכתין

על ידי
בצלאל בהגר"ד שליט"א דבליצקי

דפוס

הוצאת אהבת שלום ירושלים

יד שמואל פרנק

שנת תשס"ה לפ"ה

ספרי מכון "אהבת שלום" ירושלים

יד שמואל פרנקו □ YAD SAMUEL FRANCO

| ספר מס' 355 |

הוצאת

הוצאת

כל הזכויות שמורות להוצאת "אהבת שלום" ירושלים

אין לשכפל, להעתיק, לצלם, להקליד, לתרגם, לאחסן במאגרי מידע, לסדר או לקלוט בכל דרך ובכל אמצעי אלקטרוני, אופטי, מכני או אחר – חלק כל שהוא מספר זה, ללא רשות מפורשת בכתב. הן על פי דין תורה והן על פי החוק הבינלאומי.

להשיג את הספר:

הוצאת "אהבת שלום", ת.ד. 5515 ירושלים 91054

טל': 02-5370970 פקס: 02-5370088

Printed in Israel

הורו ביהדין. יודע אחד מהן שמיש חי בלתי וועשה על פיהם
 שעה נזילה למנוע דברי חסלים כיוצא בזה הי
 דהייב יורה. אלא הלה ושלם צדקה ידע שמעון ואמר. בנה עושק
 מפי עצמו חייב בהויזקת פטור. לעולם אין צד חייבן כעשו הקהל אז
 יוצא זה חסד כעלמסן למען לארץ כדור. מביאין כי פן למען דאז צד
 מבין הי לעלם לא הי ופע מוידה דלחייב לה קרבן ועב. יחיד דלה הי
 הלה צדק עד שחמירו צד לצבור מותרין אדם. אחר דבטוח לעלם לא נ
 יצא הויזק לחייב קרבן עד שחמירו להם מותרין אדם לעשוה. אף אין
 על קפס. נצי אורן הנחמין. חזי דקן מציא לשון וכו' הויזק לעשוה
 דמשמע קאז מותרין אדם לעשוה דלנפיק הויזק. הויזק צד להנשא
 על פי עד אחד וקללה וקללה בזויר יאמר כך נא נעלה חייב קרבן לפי שלא
 הויזק הלה צד מדיקת הויזק צד להנשא ולא קרש דהויזק צד שאל דלמציא
 הויזק עיטא מציא מותרין אדם לעשוה. הויזק צד. והא לא קמ חט. בלח
 מקשו לרב הוג. אחר דבא דהיה קרש דמשמע דהט והלך היחיד ועשה או שאל
 או על פיה. שוין כען מהו צד שחלב מותר ועמלק לו חלב בשומן ואכל
 דפטור אע"פ לא הי על פיהן ממש ואלא במתכונן קאפל לה אף הם הויזק
 ואז מדיקת דחלב הוא לא דדי כהי כהי. הויזק צד שחלב מותר. והלך
 ועשה על פיהן דפטור. ואית דאמר. אדם קרש דלחט אצמך למש שוין
 על פיהן דמשמע דשון ממש על פיהם הוא דפטור דהיינו על פיהן ממש
 דהיינו ממש שוין פטור שהוא על פיהן שוין. אבל שוין שלא על
 פיהן כען שהיו צד שחלב מותר ועמלק לו חלב בשומן ואכל חייב
 שלא הלה עשע צד. יב אחר פטור דעלה צד הי ויחיד שעשה בהויזק
 צד מאור. וזי וחקן אחר חייב הויזק ולא קמי על פיהן ממש טעלה טעלה
 הוא ויחייב. מיש קאין טעלה. ולא כיוש דאין. טעלה פטור לה
 למשוה דאין ויבא קרבן על שנת דאין מקבלן מידו. י שמשן כן
 יוסאן איין צד הי הוא אף אשי לא נעשה וכן ונשמוה לא מכ
 מדיקת הוא לפיך איין מוסא קרבן על שנת. ואמר לקמ צד צד
 מציא לא כל חלב ויבא קרבן על דם איין טעלה וקמ של ט קידו

מבוא

בין שאר פירושי רש"י לתלמוד שבידינו, נמנה גם פירוש מסכת הוריות. על קיומו של פירוש רש"י למסכת זו יש-בידינו ידיעה – עוד טרם הדפסתו – מפי רבותינו הראשונים וכדלקמן: רמ"ה – בעין יעקב למסכת הוריות נדפסו קטעים משיטת הרמ"ה להוריות¹, שם מביא הרמ"ה את דברי רש"י לרוב. גם הרא"ש בתוספותיו למכילתין מביא את הרמ"ה הנו"ג בדברי רש"י, ופעמים רבות² אף מביא מדברי רש"י בלא דברי הרמ"ה בצידן³; רמב"ן בחידושו לשבועות (יח, א) וז"ל: ורש"י ז"ל גרים כו' ואי איתא לא תעשה היא, ואיכא לאקשווי ידיה אדידיה ז"ל דתנן במס' הוריות (ח, ב) אבל חייבין על עשה ועל לא תעשה שבנדה איזו היא מצות עשה שבנדה פרוש לא תעשה לא תבא על הנדה, ופי' הרב ז"ל⁴ עשה פרוש דכתיב והזרתם את בני ישראל מטומאתם אלמא עשה גמור הוא, עכ"ל; תוספות⁵; ריטב"א בחידושו לשבועות שם, וז"ל: גירסת רש"י ז"ל מאי אצית וכו' ובודאי דקשיא דמרן ז"ל מדידיה אדידיה, שהוא מפרש בכאן דאפילו מאן דחייב על הכניסה לא תעשה הוא דאיכא אבל עשה ליכא, ואילו במסכת הוריות על אותה ששנינו שם איזו היא מצות עשה שבנדה פרוש לא תעשה לא תבא על הנדה, פירש רבינו ז"ל שם⁶, עשה פרוש שלא תקרב אליה סמוך לוסתה וכו' עכ"ל; מאירי⁷; וכן אחרוני הראשונים: ריב"ש⁸; רשב"ץ⁹; מהר"י קורקוס¹⁰; רבי אליהו מזרחי¹¹, ועוד¹². אשר הביאו מפירושו למסכת זו. כל ההבאות של דברי רש"י בדבריהם, נמצאות במלואן בפירוש רש"י שלפנינו.

(1) על שיטת הרמ"ה להוריות ראה מה שהרחבנו במבוא לתוספי הרא"ש.

(2) ראה: ד, א ד"ה דאמרי; ה, א ד"ה ה"ג רש"י; ה, ב ד"ה ובמאי; ו, ב ד"ה ה"ג רש"י; שם ד"ה שיכול; ז, א ד"ה שאין ב"ד; שם ד"ה שאין ב"ד חייבין; ח, ב ד"ה אין חייבין; י, א ד"ה ת"ל יחטא; י, ב ד"ה אחד אכלו אכילה גסה; יב, א ד"ה מ"ט דר"מ.

(3) דבר המלמד לפור'ר שעמדו לפנינו גוף דברי רש"י, ולא דרשם רק משיטת הרמ"ה.

(4) לפנינו ד"ה פרוש מן הנדה.

(5) (על התוספות למסכת הוריות ראה מה שהארכנו במבוא שם). ד, ב ד"ה או שלא היה.

(6) לפנינו בא"ד.

(7) יב, א.

(8) סי' רעא.

(9) בתשובותיו ח"א סי' קמב.

(10) בחיבורו עהר"מ פי"ג משגגות.

(11) בפירושו לרש"י במדבר ט"ו כ"ג.

(12) אליהם יש לצרף גם את מרן אשר ראה כבר את פירוש רש"י הנדפס. ומביאו בספריו בשמו: ראה כללי הגמרא (הליכות עולם מהדורת ווארשא תרמ"ג דף ס' סע"א); כסף משנה (הלכות שגגות פי"ג ה"ב ועוד); בית יוסף (או"ח סי' תקפ"ג).

בעת האחרונה יצאו לערער על פירוש רש"י למסכתין, לבטל חזקת ראשונים ולקבוע שפירוש זה לא מרש"י יצא. השערה זו – המגיעה מחוץ לכתלי בית המדרש – קנתה את מקומה בין לומדים, בעובדה פשוטה ומוסכמת, ולא רבים המה היודעים על איזה יסודות רעועים הושתתה, וכי כל כולה ענן לבושה וערפל התולתה. מצער עוד יותר כי נתעלם מעין העוסקים בדבר כי רבותינו הראשונים מביאים מן הפירוש שלפנינו על שמו של רש"י וכאמור לעיל. אף כי די לנו בעדותן של ראשונים אשר אין אחריהם דבר, מ"מ למען הצג כי אין כל עקש או נפתל בדבר, נשמה בפני המעיין את טענות המערערים, למען יהא בידו לבחון מה משקל יש בהם.

מבין המעטים אשר עסקו בשאלה זו¹³ היחיד אשר נתן נימוקים לדבריו הוא י"נ אפשטיין¹⁴. וזה תמצות טענותיו: א. 'בדברים הרבה שונה פירוש המפרש להוריות מפרוש רש"י לדברים המקבילים בשאר מסכתות'¹⁵. תופעת שינוי הפירושים בפירוש רש"י ממסכת למסכת, ידועה גם במסכתות אחרות, אין בכך לפקפק ולערער על יחוס הפירוש, שכן כבר קבעו קדמונים כי זו דרכו של רש"י בפירושו¹⁶. וז"ל מהר"י קורקוס: 'ואין לתמוה אם רש"י ז"ל חלוק בפירושו ידידיה אדידיה, דמהדורות טובא עבד הוא ז"ל, ובכמה דוכתא איכא הכי שחזר בו בפירושו'¹⁷. כיו"ב כתב מהרש"א¹⁸: 'דרכו של רש"י ז"ל לפרש במקום זה כך ובמקום אחר שינה פירושו. ואף במסכת אחת מצינו לו לרש"י שינה פירושו. וכמש"כ הגאון ר"י פיק¹⁹: ואל תתמה שכאן פירש רש"י כך ואילו לעיל כתב ופירש טעם אחר, דע שכן דרך רש"י ברוב פעמים אין מספר. וראה עוד להגאון רבי דוד טעביל ממינסק בתשובותיו בית דוד²⁰ שהביא מרבו רבינו מהר"ח

(13) להלן פירוטן: ר"ב אפשטיין, תורה תמימה ויקרא פ"ד אות נ [צ"ע בפירוש המפרש להוריות במשנה ד, ב בענין זה אשר מסופקני אם הוא לרש"י] ופט"ו אות צד [וידוע שיש מפרשים ?] אשר החליטו שהפירוש להוריות אינו לרש"י]; י"נ אפשטיין תרביץ שנה יג תש"ב. [דבריו הובאו בסמוך]; ר"ר מרגליות, נצוצי אור ריש הוריות: [הפירוש להוריות כבר החליטו המבקרים האחרונים שאינו לרש"י ולדעתי הוא מהריב"ן]. הא ותו לא. (וראה עוד לקמן הערות 46 53).

(14) תרביץ שם.

(15) עיין גם באר שבע שהעיר לכמה מקומות ששינה רש"י פירושו: ד, ב ד"ה או זקן; ו, ב ד"ה שיכול; יב, א ד"ה מאי; יד, א ד"ה אמר. וע"ע למהר"ם חביב בתשובה (מהדורת מכון חכמת שלמה, סי' שס"ז) והורה גבר ג, א ד"ה מעוט בחלב, שהק' סתירת דברי רש"י. וראה עוד: רש"י ג, ב ד"ה ר' שמעון פוטר ולעומת זה מש"כ בשבת צג, א ד"ה יחיד שעשה בהוראת ב"ד, (ועי"ש תוס' ד"ה ה"ג ובשא"ר שם); ה, ב ד"ה אלא מהכא ופסחים פ, א ד"ה דאקרי קהל; רש"י ח ע"ב ד"ה זו היא שיבה ועירובין נא, א ד"ה ושב ומנחות ד, א ד"ה זו.

(16) כל המקורות לענין זה, מתוך ספרו של הגאון רי"ח סופר שליט"א מנחת שלום ח"ד סי' יא. (ויש להוסיף שם לדברי הרע"ב בפירושו עה"ת בשלח ד"ה אריק תרבי ע"ש).

(17) הובא ביד מלאכי כללי התוספות אות כב.

(18) קידושין מד, ב.

(19) יש סדר למשנה ביצה ס"פ ג.

(20) סי' א.

מואלזין: בן הוא דרך רש"י ז"ל לשנות פירושו כל היכי דתני סוגיא אחת בשני מקומות, וכן קבלתי מאדמו"ר (מהר"ח) שלא להתייגע בזה ליישב דברי רש"י ז"ל שלא יהיו סתרי אהדדי, דכן הוא מדרך רש"י כל היכי דאיכא תרי פירושי בסוגיא והך סוגיא אתאמרא בתרי דוכתא, שלא לפרש שני הפירושים במקום אחד רק לפרש פירוש אחד כאן ופירוש השני במקום אחר. ועי"ש מה שהביא למעמו של רש"י בזה.

ב. פירושים שונים נמצאים במפרש וגם בערוך²¹, והרי בשום מקום לא יביא רש"י מדברי הערוך. ודרכו של הערוך להשתמש בפירושי מגנצא²², כמו"כ בסוגיא בדף יא, ב המקבילה לסוגיא בכריתות, שווה במקומות רבים פירוש המפרש כאן, לפירוש הנדפס ע"ש הרגמ"ה שם²³, ונמצא שגם פירוש רש"י להוריות שייך לפירושי מגנצא. תמה אני מה ראייה יש בדבר, ולמה לא נאמר כי ממקום שלקח הערוך משם לקח גם רש"י – אלו פירושי רבותיו דמגנצא. שהרי גם רש"י חצב עמודיו מפירושי רבותינו שבמגנצא²⁴. וכפי שהסיק הכותב שם, אחר שמצא בכל זאת כמה דיבורים שווים בלשונם ממש כאן ובכריתות. כי רש"י בכריתות העתיק מפירוש המפרש כאן. ומפני מה אין הדברים נכונים גם בענינו²⁵.

וכבר ציין הגאון רבי מתתיהו שטראשון²⁶ למקומות רבים בהם כותב רש"י פירושים בלשון 'שמעתי', ונמצאם בספר הערוך. והרי רש"י כנודע לא ראה לספר הערוך, נמצאת למד כי לעיתים מקור אחד לשניהם.

21) לארבעה מקומות ציין שם: יב, ב ד"ה למטה מקמי שפה וערוך ערך קמי; יג, א בזמן ששניהן עומדין בקלקלה שפירש רש"י האיש למשכב זכור וכ"ה בערוך ערך קל; [ציון זה אין בו דבר, שכן אין כל פירוש אחר לאיש העומד בקלקלה, ועד"ז אפשר להעיר, שכן הוא ברמב"ם בפיה"מ וברי"ד שם בפסקיו ועוד]. יג, ב ד"ה מזהמא ליסטרוך שווה לפירוש הערוך ערך זלמסטר. [גם ציון זה חסר ערך, שכאן הדמיון הוא אולי בפירוש אך אין כל דמיון לשוני]. שם ד"ה סניפין וד"ה אמר רבא מתאים עם הערוך ערך סנף. וראה לקמן הערה 45 אודות דיבור רש"י זה.

22) המונח 'פירושי מגנצא' (שיוזכר גם להלן) מתייחס לפירוש התלמוד שקדם לרש"י, ונתחבר בישיבת מגנצא ע"י רבינו גרשום מ"ה, רבינו יצחק בר יהודה (רביה דרש"י) ותלמידיהם. חלקו הקטן של הפירוש שרד, והוא הנדפס בש"ס מהדורת ווילנא על שמו של רגמ"ה. ואינם לו, וכנודע, כי אם תורתו משוקעת בתוכם, אבל בין הדברים נמצא גם מתלמידים המאוחרים הרבה ממנו. ואכמ"ל.

23) פירוט המקומות עי"ש בדבריו. [רק אעיר עמש"כ שם בהדגשה יתירה, כי אף הציור ברש"י דף יב, א ד"ה כמין כף יווני שווה לציור שנדפס שם בפירוש רגמ"ה. נעלם ממנו שציור זה אינו מקורי כלל וליתא בכל דפו"י ואף משובש הוא. ומסתבר אפוא כי מדפיסי הפירוש בכריתות העתיקוהו מהנדפס ברש"י כריתות. וראה הנסמן בהערתינו לרש"י כ"י שם].

24) עיין גם הערה הבאה.

25) וידוע דדרכו של רש"י להביא מדברי רבותיו בסתם בלא הזכרת שמם. וראה מש"כ ע"פ זה הגאון חיד"א (מחזיק ברכה אור"ח סי' רצ"א אות ח): אפשר לומר לישב שינוי לשונות רש"י כי מה שפירש בפרק ערבי פסחים הוא לשון רבו רבי יצחק הלוי, כמש"כ הרשב"ם שם לשון מורינא הלוי והוא כמעט לשון רש"י שם, וא"כ לא קשיא כדאמרין בעלמא הא ידידיה הא דרביה, וכן רש"י ז"ל בפרק ערבי פסחים העתיק לשון רבו ופרק קמא דמגילה גילה רש"י ז"ל דעתו בפירושו.

26) הכרמל שנה ג' גליון 49 - מבחר כתבים לרבי מתתיהו שטראשון עמ' ק.

ג. סגנונו של הפירוש שונה הוא משאר פירושי רש"י וקרוב הוא יותר לסגנון פירושי מגנצא²⁷. לצורך דיונינו נציג אחדים מן הביטויים שלדעת הכותב אינם נמצאים כי אם במפרש להוריות וכדלקמן: (א) 'בכל מקום דרך רש"י כשמביא פירושים שונים נוהג הוא להכריע כאחד הפירושים בלשון החלטה 'אומר אני', 'ולי נראה' וכיו"ב. מבדיקה שערכתי עולה כי בכל פירושי רש"י למסכתות הבאות: מגילה; ב"ק; מכות; שבועות; ע"ז; זבחים; בכורות; ערכין; כריתות; ונדה. אין ביטוי שכזה לא 'אומר אני' ולא 'ולי נראה'. (ב) 'המפרש משתמש בלשון 'הם'²⁸ הכי נמי וביטוי זה אין מצוי אלא בפירושי מגנצא ולא בפירושי רש"י. ביטוי זה 'הם' הכי נמי' נמצא בכת"י של רש"י הוריות שש פעמים²⁹, בפירוש רש"י דפוס וונציה רפ"א שלוש פעמים³⁰, ואילו בפירוש רש"י דפוס ווילנא כבר נמצא רק ב' פעמים (כשבכל מקום הוקף תיבת 'הם' הכי נמי עיגול בשני חצאי עיגול כמוטעת³¹). ברי איפוא, שכשם שנוכחנו כאן, כיצד נמחתה המילה – באופן חלקי – בידי המדפיסים שלא עמדו על מיבה, כך גם בשאר פירושי רש"י לתלמוד נמחתה כליל. במקרה זה עמד לו לפירש"י עזובתה של המסכת וחוסר הגהתה שישורוד בו ביטוי זה במקומות בודדים. ואין ספק כי בעיון בכתה"י של פירושי רש"י לתלמוד, ימצא ביטוי זה לרוב. דברינו מתאמתים כד נעיין בספרי בית מדרשו של רש"י, שלא 'הוגהו ותקנו' בפירוש לתלמוד, שם אכן נמצא פעמים רבות ביטוי זה³². וכדלקמן: ספר האורה ריש הלכות ברכת הפירות ומיני מזונות (עמ' 22); מחזור ויטרי (הלכות פסח סו"ס נו); 'מהדורא קמא של רש"י או ריב"ן למסכת סוכה'³³ (ו, א ד"ה אי דעלמא; יא, ב ד"ה מאי דמכשר; יב, א ד"ה אמר קרא; שם ד"ה א"ר ירמיה; שם ד"ה ור' יעקב); מהדורה קמא דרש"י לכתובות³⁴ דף צד, א ד"ה לימא רב (ונשתבש בדפוסים האחרונים).

(27) בענין זה, בל נשכח כי הגאון חיד"א אשר היה בקי טובא בטיב לשון רש"י ונוסחתו, עד כדי שלא הסס מלקבוע כי: פ"י איוב אינו מרש"י וכו' וכן מטבע הלשון של פ"י איוב נראה שאינו מרש"י. (שה"ג מערכת ש אות לה) מ"מ על אף שבספרו הגדול שער יוסף לא הניח זווית ופינה מכל מסכת הוריות, ועמד על כל קוץ מדברי רש"י ופירש כל מילותיו ורמיזותיו, לא חלי ולא מרגיש שאין מטבע הלשון מתאים עם לשון רש"י שבכל מקום. האין תימה בדבר? אין זאת אלא שגם הוא ז"ל אף שהרגיש בשינויי לשון ייחודים למסכת זו, עדיין לא ראה באופיים ובכמותם בכדי לבטל יחוסו של רש"י לפירוש.

(28) הם - פירושו גם (בפרסית עתיקה) עיין: ספר השנה פפד"מ ח"ט עמודים 252 266. (צוין בהערה לפירושי ריב"ן לכתובות, ירושלים תרצ"ג, עמ' 120).

(29) ב, ב ד"ה הא הן חייבין; שם ד"ה לאו מכלל; ג, א ד"ה אמר רב חסדא; שם ד"ה זאת; ו, ב ד"ה וכי דנין; ח, א ד"ה יכול נחלוק.

(30) שלושת המקומות הראשונים שבהערה קודמת.

(31) וזאת ע"פ הגהת הב"ח.

(32) ספרים אלו כידוע רב בהם המובאות מדברי גאונים, בהם שכיח ביותר ביטוי זה, בציונים אשר צוינו למעלה הקפדתי לבדוק את מקורות הדברים.

(33) ר"מ הרש"ל, סיני ס"ג-ס"ז. ומשם בגנוזות א' עמוד א' ואילך. ובהוצאה נוספת: 'פירושי מסכת פסחים וסוכה מבית מדרשו של רש"י', א. קופפר, הוצאת מקיצי נרדמים, ירושלים תשמ"ד.

(34) בתוך שיטמ"ק לרב"א. (ואי"ז הריב"ן כפי ששיער אותו כותב במקו"א, וחלק מראיותיו ה"ה ראייה לסתור ואכ"מ).

אמנם אין לכתוד, כי שונה הוא הפירוש בסגנונו, מסגנונו המצוי של רש"י³⁵, כגון ברבוי ה'כלומר' שבו³⁶, שבידוע כבר האריכו קדמונים ובעלי כללים כי כל 'כלומר' שברש"י אינו שגרא דלישנא בעלמא, אלא רמז בו רש"י על שלילת פירוש אחר³⁷ ועוד. ובפירוש זה מצינו ריבוי שימוש מרובה בלשון 'כלומר' גם היכי דלפ"ר לא נמצא בו כונה יתירה. אמנם, מי יתקע לנו שלא שינה רש"י את סגנונו על פני כל שנות עריכת פירושו. וכבר מצינו ביטויים אחרים שאין למוצאם אלא במסכתות מסוימות כגון: 'לשון רבותי' נמצא רק ברש"י שבת³⁸; 'לישנא אחרינא ולא שמעתיו' ברש"י עירובין³⁹ בלבד, 'ענין אחר' 'ע"א' נמצא במנחות לבד למעלה משלושים פעם, הרבה יותר מכל שאר הבאותיו בפירוש לתלמוד כולו. ועוד כיו"ב. כמו"כ ידוע כי לשון הפירוש למסכת בבא קמא נבדל הוא מכל שאר פירושי רש"י לתלמוד⁴⁰, ואעפ"כ לא קם אדם על סמך זה בלבד לערער על יחוסו של רש"י לפירוש.

אפשר שהפתרון לחוסר האחידות הסגנונית המתגלה לעיתים בפירושי רש"י, מצוי ב'מהדורות' שעשה רש"י לפירושו. וכבר ראינו לעיל את דברי מהר"י קורקוס המיישב סתירות ברש"י לאור הנחה זו. וז"ל רבי משה אבן דאנון⁴¹ בכללי התלמוד שלו כ"י⁴²: '...ותמצא שהרב עשה שלוש מהדורות ר"ל הראשון היה פי' ארוך, וחזר וקצר המלות ואח"כ חזר וקצר עוד וזהו הפי' הנמצא אצלינו כדי לקיים מה שאחז"ל לעולם ילמד אדם לתלמידיו דרך קצרה...'⁴³. הרי לנו ששונות

(35) ר"ש שפיגל (עמודים בתולדות הספר העברי הגהות ומגיהים עמוד 96 הערה 121) העיר שכמו"כ אין אתה מוצא בכל רש"י להוריות לשון 'הכי גרסינן', ואין לך מסכת שלא השתמש רש"י בלשון זה. אמנם דבר זה היה מוכרח רק לו היינו מוצאים כי בכל שלושה עשרה דפי תלמוד (מנין דפי מסכתא הוריות) משתמש רש"י בלשון זה.

(36) שעמד עליו הכותב שם.

(37) עיין אסופת דברי קדמונים בזה במנוחת שלום שם סי' ט. ויש לציין לדברי הרחיד"א בשער יוסף (ט, א ד"ה מידחא דחי) שדקדק ע"ד זה בכלומר שברש"י כאן.

(38) ל, ב ד"ה ולא יפה; ס, א ד"ה בזמן; סא, א ד"ה סנדל; סה, א ד"ה אבל; סו, א ד"ה ור' יוחנן; סז, א ד"ה לכיפה; צב, ב ד"ה ר"י אומר; צ"ח, ב ד"ה אמר שמואל.

(39) נב, א ד"ה לישנא אחרינא; נב, ב ד"ה מפני הטועין.

(40) כגון ריבוי השימוש ב'לישנא אחרינא' 'לשון אחר' (כשישים פעם בב"ק לעומת עשר בלבד בכל ב"מ).

(41) תלמיד רבינו הגדול מהר"י אבוהב. ומהר"ח אלגאזי בעל בני חיי, ראה שם הגדולים בערכם.

(42) הביאו בקיצור בשה"ג ערך רש"י. הציטוט לפנינו הוא מכת"י של ספר הכללים אוקספורד odi Or. 620.

(43) על גוף קיומם של מהדורות בדברי רש"י יש בידנו עדויות מדברי ראשונים וכדלקמן: 'פירש רש"י במהדורה בתרא וכו', וכן פרש"י בפירושים ראשונים וכו' (תוספות ע"ז סא, א ד"ה המטהר); 'פירש רבינו שלמה בפירושים אחרונים' (סמ"ג הל' עירובין ד"ו רמד א'); 'מצאתי כתוב שרש"י ז"ל במהדור' ק פירש כך וכו', אח"כ כתב רש"י במהדורא בתרא ככתוב בספרי הדפוס' (שטמ"ק ב"ק טז, א); וז"ל רש"י במהדורא קמא (שיטמ"ק לערכין ט, א וברש"י שם הוא בלשון קצרה יותר והוא מהדור"ב). לעניינו אין נפקות אם פירוש המונח 'מהדורה' הוא במובנו הרחב, היינו עיבוד ועריכה מחודשת, או שמא הכונה להגהה נוספת בלבד. [חזרת והגהת רש"י דבריו נזכרת בפי ראשונים לרוב, וידוע תיאורו המפורט של רבינו ר"י אור זרוע (הל' נט"י סי' ס"א) לצורת הגהתו של רש"י: כך אני מדקדק מתוך פרש"י, כי ראיתי בפירושים שכתב בכתיבת ידו הקדושה, שלכתחלה כתב כך ואין כאן לא נטילה ולא טבילה נטילה דלאו מכא גברא קא אתו וטבילה

המהדורות אלו מאלו גם בסגנונם. זאת ועוד, כבר נכתב⁴⁴ על סמך הפירושים המשווערים כפירושי רש"י מהדו"ק ששרדו בידינו, כי נוסח המהדורה קמא קרוב באופיו לנוסח 'פירושי מגנצא', ששם יסד רבינו את מהדורתו הראשונה לאור קבלת רבותיו וקונטרסיהם⁴⁵. ויתכן איפוא שפירוש רש"י שבידינו למסכת הוריות הינו מן מהדורה קמא דרש"י⁴⁶.

סוף דבר

הפירוש הובא ע"י רבותינו הראשונים כפירושו של רש"י – ולא ערער על כך אדם מעולם, זולת איזה כותבים הנקובים לעיל. אין בטענות המערערים דבר המכריח להסיק באופן אחר, למעט אולי שינויי הסגנון, שמלבד שיש לישב זאת וכדלעיל, ברור שלא ניתן על סמך טענה ממין זו להוציא מידי חזקת ראשונים.

* * *

נמי בשאובין ליתא, ומחק שאובין וכתב למעלה על שאובין ביני חיטי בצנור, ועשה על תיבת ליתא ציון כזה, וכתב על הגליון שאין כאן שיעור, ועוד היתה תיבה אחת כתובה אצל שיעור ומחקה, ולא יכולתי לראות מהו, וסבור אני שהי' כתוב מקוה כלו' בעבור כך אינו יכול לטבול בצנור שאין כאן שיעור וכו'. וע"ע ראבי"ה סי' תתקיד].

(44) ראה רא"מ ליפשיץ ספר רש"י הוצאת מוסד הרב קוק ירושלים תשט"ז עמ' ר"ה ואילך.

(45) בכתב היד נוסף בסוף דברי רש"י ו, ב ד"ה כנחלתם כך חנייתם: שלא מפי המורה. ביטוי זה כידוע שכיח הוא בפירושי מגנצא, אבל נמצאהו גם בדברי רש"י הנדפסים במקומות רבים בצורות שונות, וכדלקמן: ב"ק כג, א ד"ה לחייבו: מפי המורה שמעתי; שם לז, ב ד"ה דא"כ: לשון אחר מפי המורה; ב"ק סב, א: מפי המורה; מנחות מב, א ד"ה כל מצוה: מפי המורה; שם מח, ב: ומפי המורה שמעתי; שם נא, ב ד"ה כהנים: ולא מפי המורה; בכורות טו, ב ד"ה אמר ר': ועיקר מפי המורה; שם כת, ב ד"ה משום: ולא מפי המורה; שם מ, א ד"ה לא תימא: ומפי המורה איתמר לן; שם מ, ב ד"ה ואם: והמורה גריס; שם נז, א ד"ה הכא במאי: והמורה גריס; שם נט, א ד"ה ודילמא: ולא מפי המורה; שם נט, ב ד"ה אבל ספק: ומפי המורה; ערכין ה, ב ד"ה אבל קדשי: ומפי המורה שמעתי. (ומכל זה יש לתמוה עמש"כ באבנ"ז חלק יור"ד סי' נג אות ו', במש"כ על רש"י לבכורות ע"ש וצ"ב). זהותו של 'מורה' זה, הוא כנראה חד מן חכמי מגנצא ששם נפוץ יותר ביטוי זה (וא"י אם הוא תואר לחכם מסוים, או שהוא כינוי כולל הנהוג שם). את פירושי חכמי מגנצא שביבן רש"י בקונטרסיו, לעיתים על לשונותיהם. (אבל ראה שער"י דף ט, א דהעיר שם על הרא"ש בתוספותו שהביא פירוש אחר של רש"י במנחות נא, ב ד"ה כהנים [הנסמן לעיל], ופירוש זה הובא ברש"י מנחות שם בחתימת לשון 'ולא מפי המורה' וכתב החיד"א: 'והרואה יראה שם בפירוש' ז"ל שכתוב אחר הך לישנא דאמילואים קאי, וזה אינו מפי המורה, וכן נראה דהאי לישנא מפקנא לית ליה מפום ממלל רברבן אורו של עולם רש"י ז"ל. ותמהני על הרא"ש ז"ל דנראה דהונח לו בהאי לישנא וכו', ע"כ. אמנם הרא"ש הביא פירוש זה משמיה דרש"י, ואי נימא דגם לפני הרא"ש היתה נוסחה שכזו ברש"י שם [ולא מפי המורה], הרי שמוכח כמו שכתבנו, ד'מורה' לא קאי ארש"י).

(46) וכמו ששיער רבי אברהם סופר ז"ל בהערותיו למאירי הוריות (דף יב, א הערה 1), וז"ל שם: ודע כי לפי השערת פירוש רש"י להוריות אינו מרש"י, או ממהדורה קמא שלו, וזה נראה הן מאריכות הלשון וסגנונו אחר הוא לגמרי משאר מסכתות, והן שמצינו סתירות רבות ופירושים אחרים ממה שפירש בסוגיות המקבילות ומובאות בשאר המסכתות, ויען שבתוספות הרא"ש במסכתין מביא פירוש זה תמיד על שם רש"י לכן נראה שהוא מהדורא קמא.

רש"י להוריות כ"י פארמא

מציאות נוסחאות שונות בפירושי רש"י לתלמוד הינה מן המפורסמות, וכאשר מצינו לרוב בדברי הראשונים המביאים מפירושי רש"י נוסחה לצד נוסחה⁴⁷. ויש לשער שגם ענין זה הרי הוא תוצאה מן המהדורות בפירושי רש"י.

מפירוש רש"י להוריות אין בידינו אלא כתב יד זה – כ"י פארמא פלטינא⁴⁸, וכן שני קטעים מן הגניזה שהינם בלתי ניתנים לקריאה⁴⁹. כתב היד שלפנינו שונה הוא מן רש"י הנדפס: בדיבורים בנוסח שונה לחלוטין, בדיבורים שאינם כלל בנוסח הנדפס⁵⁰, בשינויי נוסחאות רבים, שפעמים כיוונו אליהם גדולי האחרונים בהגהותיהם⁵¹, ובהשמטת דיבורים שבנדפס⁵². בכלל מתאפייין כתב היד בנוסחה מקוצרת על פני הנדפס בהשמטת 'היינו' או 'כלומר' וכיו"ב הבאים ברש"י שלפנינו כתוספת ביאור. ופעמים שתמהו אחרונים על לשון זה שברש"י, ואכן לפנינו בכתה"י לא נמצאם⁵³.

(47) ראה למשל: 'פירש בקונטרס וכו' ויש פירושים שמוגה בהם' (תוס' עירובין סה, ב ד"ה איקלעו); 'פירש בקונטרס וכו' ובפי' רש"י אחרים מצאתי' (שם ד"ה דאתא נכרי); 'בפ' המזבח מקדש לא גרס רש"י וכו' ויש פירושים אחרים של רש"י שפירש בהם דגרסין וכו' (תוס' יומא כ, ב ד"ה אלא); 'פירש רש"י כפי' אחרים וכו' (תוס' ע"ז מה, א ד"ה אלהיהם); 'פירוש רש"י וכו' מיהו נמצא בפירושים אחרים של רש"י (שם נח, ב ד"ה שמסכו); 'פי' בקונטרס וכו' ויש פי' אחרים מרש"י שכתוב בהם וכו' (תוס' בכורות מא, ב ד"ה אי); 'ובפירושים ישנים של רבינו שלמה נמצא כתוב וכו' (סמ"ג לאוין קל"ח). לא נכללו ברשימה עדויות ראשונים על חזרות בפירוש רש"י.

(48) מספרו 3155.

(49) אוקספורד 45B. דפים 5-6. 8.

(50) ו, ב ד"ה וולד; ז, א ד"ה שאין; ח, א ד"ה מאי נייתי; ח, ב ד"ה להכי נקט; ט, ב ד"ה כך נראה בעיני; יא, ד"ה מע"ה; יב, ב ד"ה אימא סיפא; שם ד"ה מאן שמעת; שם ד"ה רצה; שם ד"ה כל התדיר.

(51) שפעמים רבות כיוונו אחרונים אליהם בהגהותיהם. ראה למשל: הערה 15 קיום להגהת הב"ח; הערה 19 הגהת רש"ש; הערה 62 הגהת מהרש"א; הערה 218 הגהת מהר"ב רנגשבורג; הערה 279 הגהת ב"ח; הערה 280 הגהת הב"ח; הערה 377 הגהת מהרש"א; הערה 434 הגהת מהרש"א; הערה 499 הגהת מהרש"א ורש"ש; הערה 592 הגהת מסוה"ס; הערה 697 הגהת רש"ש; הערה 761 הגהת מראה כהן.

(52) שבחלקם ליתו אף בדפוס וונציא רפ"א, או ברש"י שבע"י. ויש מהם שכבר הרגישו אחרונים שאינם אלא גליון. ראה ברש"י הערה 63.

(53) כאן המקום גם להעיר עמש"כ רבי ראובן מרגליות בספרו נצוצי אור שם, לדבריו יש להוכיח שאין הפירוש לרש"י מחמת השתמשות המפרש בלע"ז יווני, והוא כדף יג, ב שכתב רש"י: סניפין - שמושיבין אותן בצד הזקנים מפני כבוד אביהם דהויין סניפין לזקנים כסניף זה שעושין לקורה גדולה. סניף בלע"ז. לדברי ר"ר מרגליות מילה זו היא בלשון יוונית, ומכיון שאין דרכו של רש"י להביא מלשון יוונית הרי זו ראייה שאין הפירוש מרש"י. אמנם לע"ז זה לא נודע לא לבעל לעזי רש"י (ר"מ קטן ז"ל) ולא למו"ל ערוך השלם (ערך סנף בהערה). וכמובן שגם הדמיון בין המקור והלע"ז מחשידים ביותר שאי"ז אלא שיבוש. המילה שרשמה ר"ר מרגליות שם כמילה ביוונית, לא ידועה ליודעי לשון יוון. מילה דומה ומתאימה לענינינו בלשון יווני היא: ספין. וכנראה היא המילה הבאה כאן ונשתבשה בחילוף אותיות. (תודתי לר"ד שפרבר על עזרתו בבירור ענין זה). ברש"י הנדפס לפנינו מופיע דיבור זה בהשמטת תיבות 'סניף בלע"ז', וכ"ה גם ברש"י שבע"י ובערוך שפירש כדברי רש"י.

מבין השינויים הרבים מצינו שלוש נוסחאות בכתב היד המתקיימות מדברי רבינו הרא"ש בתוספותיו. שכן בכמה מקומות בתוספותיו הביא הרא"ש מדברי רש"י, ולא ימצאם המעיין בפירוש רש"י שלפנינו, או שבאו בשינו"ם משמעותיים שלפיהם אין מקום כלל לדקדוקי הרא"ש בדברי רש"י. דברי רש"י כאשר מביאם הרא"ש נמצאים לפנינו בכתב יד זה. וכדלקמן:

(א). דף יא, ב: משיח שנצטרע מהו באלמנה מידחי דחי או מיפטר פטר. ופירש רש"י: משיח שנצטרע – כלומר כהן גדול שנצטרע מהו באלמנה. מי אמרינן כהונה גדולה מרחא דחי להאי מאלמנה או דלמא כהונה גדולה מיפטר פטר ליה להאי מאלמנה וכי נצטרע דליכא כהונה גדולה לא פטר ומותר באלמנה.

וז"ל הרא"ש בתוספותיו: מידחא דחי או מיפטר פטר. פרש"י ז"ל מי אמרי' כהונה גדולה מרחא דחיא ליה להאי מאלמנה וכיון דאידחי ידחא ואסור באלמנה או דלמא מפטר פטר באלמנה כיון שנצטרע ואינו אסור באלמנה אלא כשהוא בכהונה גדולה. ולא נהירא דתרי צדדין של הבעיא אינם בענין אחד דמרחא דחי הוא קודם שנצטרע ומפטר פטר הוא לאחר שנצטרע, ואין זה שטת התלמוד אלא בכל מקום שני צדדי הבעיא הן בענין אחד. ועוד כשהוא אומר או מפטר פטר אינו נותן שום טעם למה לא נאמר הואיל ונדחה ידחה. ועוד לישנא דמפטר פטר לא ניהא דהל"ל משרא שרי.

וכבר העירו המפרשים (שער יוסף לגחיד"א שב, הגהות ברכת יצחק לתוספי הרא"ש ויען תרכ"ו ועוד) דלשון רש"י שהעתיק הרא"ש, שונה מדברי רש"י לפנינו, וכל תמיהותיו על דברי רש"י אינם מתאימות על נוסח רש"י שלפנינו.

אמנם פירוש רש"י זה שהביא הרא"ש כ"ה לפנינו ברש"י כ"י שם: משיח שנצטרע – כלומר כהן גדול שנצטרע מהו באלמנה. מי אמרינן כהונה גדולה מרחא דחי להאי מאלמנה וכיון דאדחי ידחה ואסור באלמנה או דלמא מיפטר באלמנה כיון שנצטרע ואינו באסור באלמנה אלא בזמן שהוא בכהונה גדולה.

(ב). י, ב: משל לשני בני אדם שצלו פסחיהם אחד אכלו לשום מצוה ואחד אכלו אכילה גסה. ופירש רש"י: לשם אכילה גסה – שלא לשום מצוה אלא נתכוין לאוכלו לשם קנוח סעודה.

וז"ל הרא"ש בתוספותיו: פרש"י ז"ל שלא נתכוון לאכול לשם מצוה אלא נתכוון לאכול בקנוח סעודה לשם אכילה גסה, עכ"ל. והחילוק בין הני תרי נוסחי ברור, אם נתכוון לאוכלו לשם קניוח סעודה (כבנדרפס), או נתכוין לאוכלו בקניוח סעודה. וראה שער יוסף כאן מש"כ להרויח בחילוף נוסחאות אלו, ואמנם כנוסח שהביא הרא"ש כ"ה ברש"י כ"י שם: לשם אכילה גסה – שלא נתכוון לשום מצוה אלא נתכוין לאוכלה בקנוח סעודה.

(ג) יא, א. ואיזהו משומד דבסתמא הוי מיין אוכל נבלה ומריפה שקצים ורמשים הרי זה מין. ופירש"י: אוכל נבילה ומריפה שקצים ורמשים ושתה יין נסך – הואיל והני אוכלין הוו דברים שהנפש קצה בהם ודאי להכעיס הוא עושה וסתמו מיין הוא.

וכתב הרא"ש בתוספותיו: ואיזהו משומד דבסתמא הוה מין אכל נבלות ומריפות שקצים ורמשים והשותה יין נסך. פרש"י ז"ל דכיון דאוכל דברים שאין הגוף נהנה מהם ודאי להכעיס הוא עושה וסתמו הוי מין. וקשה התינה נבלות דאיכא לאוקמה בנבילה מוסרחת אלא מריפות מאי איכא למימר, ובפרש"י ז"ל לא הזכיר מריפות משמע דלא גרס ליה, עכ"ל.

ושתי תמיהות בדבר הדא דרש"י פירש 'שנפשו של אדם קצה בהן' ולא רק שאינו נהנה בהן לבד⁵⁴. ותו מש"כ דרש"י ז"ל לא הביא מריפות. ואילו לפנינו הביא רש"י עד המריפה⁵⁵.

וז"ל רש"י בכ"י: אכל נבלות שקצים ורמשים ושתה יין נסך – הואיל והוא אכל דברים שאין תופסת⁵⁶ תאוה מהן ודאי להכעיס הוא עושה וסתמו מין הוא. הא קמן דלא גרים רש"י מריפה, וכן לא כתב רש"י דנפשו של אדם קצה בהן אלא דאין תופסת תאוה מהן, היינו שאינו נהנה מהן, כנוסחת ובעדות הרא"ש.

מידת דייקנותה של נוסחת כתב היד

ג' נוסחאות אלו המתקיימות מדברי הרא"ש, היה בהם בכדי ללמד על הכלל, על חשיבותה וסמכותה של נוסחת רש"י שלפנינו. אלא שלדאבוננו הועתק כתב יד זה בידי סופר בור וע"ה, אשר התרשל במלאכתו, פעמים רבות השמיט שורות שלימות בטעות דילוג הדומות, ולעיתים קרובות שיבש תיבות או גרען באופן שאין הדברים נקראים כלל. מסתבר איפוא כי כנגד עיני הסופר, עמד כתב יד פירוש רש"י בנוסחה (או קרובה לה) שעמדה כנגד עיני רבינו הרא"ש, אלא שלפנינו הגיעה העתקת נוסחה זו כשהיא משובשת והסירה.

על אף כל זאת, ראינו לנכון להדפיס את כתב היד בשלימותו, שכן כבר הראינו לעיל כי פעמים עדיפות נוסחאותיו על פני נוסח הנדפס, והגהות אחרונים בנוסח הנדפס מתאמתות בו, כמו"כ נוספו בו כו"כ קטעים חדשים, ועל כולנה שנוסחאות הרא"ש מתקיימות בו. ואף במקומות בהם לא ראינו את עדיפותה של נוסחתנו, או יתר על כן סברנו שהיא משובשת, שמא יבוא מעיין אחרינו ויפיק תועלת מן הדברים. אלא שעל הלומד לשום לנגד עיניו ידיעה זו, כי כתב היד שלפנינו לוקה בשיבושים לרוב.

אופיה של נוסחת כתב היד ונוסחת רש"י שבעין יעקב

כאמור לעיל, במקומות רבים מאד שונה נוסח פירוש רש"י שבכתב היד מן הנוסח הנדפס. יש ומשתווה הוא לנוסח שבדפוס וונציא רפ"א, אך עיקר דמיונו הוא לפירוש רש"י הנדפס.

(54) וראה מש"כ הרא"ש גופיה לחלק בין שני דרגות אלו בדף י, ב ד"ה לשם אכילה גסה.

(55) הערה שניה העיר גם בשער"י וכן העירו בגליון תוספי הרא"ש הנדפס בגליון הש"ס מהדורת ווילנא.

(56) אולי צ"ל תוספת.

בעין יעקב⁵⁷. פירוש רש"י שבעין יעקב יש בידנו בעיקר לפרק שלישי, שם נשנו דברי אגדה, וברוב ככל המקומות בהם נמצא שינו"ס ברש"י בכתב היד, נמצא נוסח זה ברש"י שבעין יעקב. וכן כל הדיבורים אשר נמצאים בנדפס ואינם בכתב היד לא נמצאים גם ברש"י שבע"י. כבר נתברר⁵⁸ כי פירוש רש"י שבע"י הרי הוא מתאים לנוסחת פירוש רש"י שנפוצה בספרד, קביעה זו מסתמכת על בדיקת שרידי קטעי תלמוד בבלי עם פירוש"י מדפוס ספרד⁵⁹, שבהם נמצא שויון מוחלט לנוסחת הרש"י שבע"י.

סעד לכך כי הנוסחה שלפנינו, ביסודה, הינה מן נוסחת ספרי ספרד, יש לראות גם מכך: רבי אליהו מזרחי בפירושו לרש"י עה"ת (במדבר ט"ו כג) העתיק דברי רש"י למסכתין (ת, א ד"ה אנכי) כמות שהם לפנינו בכתב היד, בנוסח שונה מן הנדפס⁶⁰.

עם זאת, ברש"י שבעין יעקב מצינו כחמשה עשר דיבורים דליתנהו בנדפס⁶¹, דיבורים אלו אינם גם בכתב יד זה⁶². והנה שני דיבורים מתוך אותם דיבורים יתירים⁶³ הועתקו בספר באר שבע על שמו של הרמ"ה. נעלם מאיתנו מה הוא מקורו של הגאון הבאר שבע ליחוס זה, האפשרות שהיה לב"ש כת"י של שיטת הרמ"ה להוריות, אינה מתקבלת על הדעת, שכן בכל חיבור באר שבע להוריות לא נמצא מאום מדברי הרמ"ה בלתי לפרק ג', שם נדפסו פירושי הרמ"ה בספר עין יעקב, מ"מ עובדת חסרון דיבורים יתירים אלו בכת"י זה, ומאידך גיסא שויון הנוסחאות שבין כתב היד לנוסחת הע"י המלמדת על מקורן האחד, מחזקת את האפשרות שכל דיבורים יתירים אלו לא יצאו מפי רש"י, וכפי שעל חלקם זכינו לעדות רבינו הבאר שבע. וראה בהערה⁶⁴.

(57) דפוס ראשון שאלוניקי רע"ו. בדפוסים מאוחרים כבר 'תוקן' פירוש רש"י והשווה לנוסח שבנדפס.

(58) ראה ר"י מלחי סיני צ"ח תשמ"ו עמ' מט - נו.

(59) ספרי תלמוד ורי"ף מדפוס ספרד שקודם הגירוש, (שהם המה הדפוסים הראשונים של התלמוד קודם שנדפס התלמוד בוונציה), לא נותר בידנו ולו מסכת אחת שלימה. לפליטה נשארו דפים בודדים ממסכתות שונות. קטעים אלו נאספו ע"י ח. דימטורבסקי בספרו 'שרידי בבל' נ"י תשל"ט.

(60) ראה רש"י שם על יד הערה 352.

(61) ואלו הם: יא, ב ד"ה אלא י"ב; שם ד"ה וכו נמשחו; שם ד"ה ומלכים; יב, א ד"ה גיחון; שם ע"ב ד"ה כל התדיר; שם ד"ה כל המקודש; שם ד"ה האיש קודם לאשה; יג, א ד"ה הוא קודם לרבו; שם ד"ה רבו קודם לאביו; שם ד"ה חכם קודם למלך; שם ד"ה וכי תימא מאי ואומר; שם ד"ה שמא תאמר הדיוטות; שם ד"ה בכלל ארור; שם ד"ה משוחררת, נוסף בסוף הדיבור 'ואיכא נמי לפרוש' דליתא בנדפס; יג, ב ד"ה וקא משויא חילוק; שם ד"ה חכם. מקצת מן דיבורים אלו (בדף יג, א ויג, ב) נוספו מדפוס אמשטרדם ואילך ברש"י הנדפס, בין שני חצאי ארית.

(62) למעט מקום אחד, בגמ' יג, א: ואין הכל רוצין לישא גיורת וכו' א"ל שזו היתה בכלל ארור. לפנינו ליתא ברש"י פירוש לזה. ואילו ברש"י שבע"י איתא: בכלל ארור - כנען. לא מצא נח קללה לכנען גדולה מזו שיהא עבד לאחיו מכאן שכל עבד הרי הוא בכלל ארור. ואילו בכתב היד מצינו רק: בכלל ארור - כנען.

(63) יג, א ד"ה הוא קודם לרבו; שם ד"ה מאי ואומר.

(64) אמנם לא ניתן להסיק כי כל הדיבורים היתירים שבע"י, מקורם משיטת הרמ"ה להוריות (כפי שקבע י"נ אפשטיין שם), שהרי לפחות במקום אחד מצינו פירוש רמ"ה ודיבור יתר שברש"י חולקים. ראה דף יב, א

עם סיום תיאור כתב היד, יש לציין גם לעובדת המצאותן של מספר דיבורים בכתב היד, שאין בהם אלא ציטוט מתוך דברי הגמרא, בלא כל פירוש. גם בנדפס מצינו דיבורים שכאלו⁶⁵, תופעה זו ידועה גם בפירושי רש"י למסכתות אחרות בש"ס, וכבר כתבו דאפשר ונתכון רש"י בזה להעמיד הגירסא הנכונה. ראה: מהר"ם לובלין לע"ז מג, א והגהות ברוך טעם לר"ה כט, א⁶⁶.

על עבודתינו

בכתב היד – כבדפוסים הישנים – לרוב אין חלוקה בתוך הדיבור של ציטוט דברי הגמרא ותחילת הפירוש, חלוקה זו נעשתה בדפוסים מאוחרים⁶⁷ וכידוע לפעמים שגו המדפיסים בדבר, לפי שלא עמדו על נוסחתו של רש"י בתלמוד⁶⁸. בהדפסת כתב היד הלכנו בכל מקום בעקבות הנדפס, ועל כן אין לראות בהדגשת דברי הגמרא יותר מהשערה בעלמא. אמנם על חלוקת הדיבורים שמרנו כפי שהיא בכתב היד. במקומות שלא נרשמה חלוקת דיבורים בכתב היד והיה מן הצורך לחלקם, השארנו את הדיבור שלם בלא חלוקה, והדגשנו בתוכו את פסקאות התלמוד.

בהערותינו השונו את נוסח כתב היד לעומת נוסח הנדפס⁶⁹, בשים לב לנפקויות העולות מחילופים אלו ובציון לדברי האחרונים שעסקו בקשיים שבנוסח הנדפס או שזכו לכיון לנוסחת כתב היד.

שברש"י שם כתב גיחון מעין קטון שבירושלים, ואילו הרמ"ה שהביאו בע"י שם, כתב דא"ז המעין שבירושלים, אלא הוא אחד מד' נהרות וכו' ע"ש. ובמקרה זה יש לשער כי דיבור זה שברש"י נלקח מפירוש"י שבכריתות, שם אכן פירש רש"י כן (ה, ב ד"ה גיחון). שו"מ להגאון רנ"י פלאג"י זצ"ל בספרו הגדול אבות הרא"ש (שאלונקי תרכ"ב, ח"א קונטרס שמן ראש - הלכתא למשיחה דף לט ט"א) שכתב על דיבור רש"י שבע"י (יא, ב ד"ה וכו' נמשחו כ"ג), שליתא ברש"י שכתלמוד, ושמתבאר ממנו דשאל נמשח בשמן המשחה, [ובאמת דכן מבואר גם ברש"י כריתות ה, ב ד"ה ולא מלכי ישראל. והובא דברי רש"י אלו שבעין יעקב, ביפה מראה לירושלמי שקלים פ"ו ה"ד]. וכתב הגאון הנ"ל: 'ופירוש רש"י דהוריות שבעין יעקב הנזכר הרי זה לקט מפירוש"י דכריתות הנז' דו"ק והבן'. שוב כתב שם בדף מ' ט"ד: 'ואע"פ שלא נמצא פירוש זה בהוריות בתלמוד שלפנינו הנה הרב יפ"מ ז"ל כ' בסתם 'כדפירוש רש"י בהוריות' וכבר נמצא כתוב בע"י שם כדרמזתי לעיל, ואין זה חדש שכמה פירושים מרש"י נשמטו מתלמוד שלפנינו ותמצאם בעין יעקב שנדפס קודם, שכן נמצא בתלמוד זאת לפנינו בדפו"י או אפשר שהוא ממהדורא קמא, ועיין בספר משק ביתי בכללי רש"י אות כג ד"י ע"א יעש"ב'. ואמנם כדבריו כ"ה גם בדיבור נוסף הנז"ל, אבל אין הדבר כן בשאר הדיבורים היתירים שם, וכמו"כ ליתנהו בכל דפו"י של התלמוד ודלא כמו ששער.

(65) ראה ז, ריש ע"א ; שם ע"ב סוד"ה וחכ"א בהעלם דבר ; יב, ב ד"ה מאן שמעת. באחרון נוסף בכתב היד פירוש לדיבור זה ע"ש.

(66) הביאם ר"ש שפיגל בספרו עמודים בתולדות הספר העברי עמוד 129 סוף הערה 55.

(67) ראה מאמר על הדפסת התלמוד לרנ"י רבינוביץ (מהדורת ירושלים עמוד יט): 'הנקודה אחת שברש"י ובתוספות המבדילה בין ציון דברי הגמרא לפירוש אינה בכל הדפוסים הישנים עד פרנקפורט דמיין, מלבד במסכת ברכות וביצה הנדפסים בשונצינו'. (ועי"ש עוד עמוד ק"ד).

(68) וכמו שהעיר ע"כ בדקדוקי סופרים פעמים רבות.

בדיבורים החדשים שבכתב היד הערנו מעט גם לגופם של הדברים בציוני מר"מ ובהשוואה לשיטות ראשונים נוספות.

במקומות בהם בשל טעויות ושיבושים לא ניתן לקרוא את נוסחת כתב היד או כאשר הרגשנו כי השמיט הסופר שורות בשל דילוג הדומות, השלמנו [בין שני חצאי אריח] מתוך נוסח רש"י הנדפס. במקומות בהם מצוי היה רש"י בעין יעקב ביכרנו להשלים מתוכו [וציינו ע"כ בפירושו] בשל קרבת הנוסחאות, וכאמור. לרוב לא הערתי על שינויי הנוסחאות של התלמוד, שיש אולי ללומדן מדברי רש"י כאן, אלו נפרטו יפה במקומן בהערות למסכת הוריות ע"פ כתב יד פאריש.

בצלאל דבליצקי

1234567:1234567

69) הציון בנדפס שבהערות מתייחס למהדורת ווילנא. כשנזכר דפוס ווינצ'א ג' הרי הוא מתוך הגהות דקדוקי סופרים שהיתה מהדורה זו לנגדו וכה יתארה בהקדמתו לתחילת מסכת ע"ז: 'נמצא בידי מסכת הוריות שנדפס על השער 'נדפס בווינצ'א בבית דניאל בומבריגו בשנת רפ"א', וכ"ה באמת, אבל הדפים שרשמתי כאן [ג' ד' ה' ו' י'] שונים בנוסח מאוד מאד מנוסחת הרפ"א (ומכל הדפוסים שנדפסו עד היום כמו שתמצאם בספרי), ומזה אני רואה שנדפס אצל הבומבריגו שלישית ונכרכו דפים אלו מדפוס הזה בתוך ספרי הנדפס כולו בשנת רפ"א, והדפוס הזה היה לפני המהרש"א וכן כל מקום שכותב הבאר שבע ששמע שכן הגי' בד' ווינצ'א הוא בדפוס הזה, ואנכי קראתיו ד' ווינצ'א ג', אף שמתמונת האותיות נראה שנדפס קודם הדפסת רפ"ז שנרשם עליו נדפס שנית'. ע"כ.

רש"י מסכת הוריות

[פרק ראשון]

[ב, א] ¹הורו בית דין - (יודע) [וידע] אחד מהן שטעו או תלמיד ועשה על פיהם - שטעה במצוה לשמוע דברי חכמים כדמפר' בגמ'.

הרי זה חייב - מפני שלא תלה ממש בב"ד שהרי ידע² שטעו ואמרין בגמ' דעושה מפי עצמו חייב בהוראת ב"ד פטור.

[גמ'] לעולם אין ב"ד חייבין - כי עשו הקהל או רובו על פיהם כלומר בין למ"ד ב"ד מביאין פר בין למ"ד צבור מביאין פר³ לעולם לא הוי גמר הוראה דליחייב לאתויי קרבן ולגבי יחיד דלהוי תולה בב"ד. ⁴עד שאמרו ב"ד לצבור מותרין אתם.

אמר רב דימי⁵ - לעולם לא נגמרה הוראה לחייבו קרבן עד שיאמרו להם מותרין אתם לעשות.

אף אנן נמי תנינא - בפרק אלו הן הנחנקין.

חזר - זקן ממרא לעירו וכו' הורה לעשות דמשמע קאמר מותרין אתם לעשות דנגמרה הוראה חייב.

הורוה בב"ד להנשא - על פי עד אחד⁶.

והלכה וקלקלה - בזנות ואחר כך בא בעלה.

חייבת בקרבן - לפי שלא היתה תולה בב"ד מדקתני הורוה⁷ ב"ד להנשא ולא קתני התירוה בב"ד ש"מ דלא גמרה הוראתה עד שיאמרו מותרין אתם לעשות.

הורו ב"ד⁸.

(2) בנדפס: שהרי יודע.

(3) בנדפס נוסף כאן: ולא ב"ד. וליתא גם בד"ו.

(4) כ"ה גם בד"ו. אבל בנדפס מתחיל כאן דיבור חדש.

(5) כ"ה גם בד"ו. בנדפס: רב דימי אמר.

(6) בנדפס נוסף: דאי בשני עדים לא צריך ב"ד.

(7) כ"ה בד"ו ובתלמוד כ"מ כאן וביבמות פז, א. בנדפס: מדקתני הורו לה.

(8) בכתה"י איז פירוש לדיבור זה. ואיז בו אלא ראש

(1) בנדפס נוספו דיבורים בראש המשנה שאינם בכתה"י. [הורו בית דין כו' - כגון שהורו שחלב או דם מותר. והלך היחיד ועשה שוגג על פיהם - מפרש בגמרא. בין שעשו - ב"ד ועשה היחיד עמהם כגון שאכל דם או חלב עמהן. בין שעשו ועשה אחריהן - בזה אחר זה. בין שלא עשו - ב"ד. ועשה - היחיד על פיהן. פטור - מלהביא כשבה ושעירה הואיל ותלה בב"ד ועשה על פיהם. הורו ב"ד וידע אחד מהם - מב"ד שטעון. דיבורים אלו אינם גם בדפוס ונוצא רפ"א. (להלן: ד"ו).

והא לא תנן הכי - כולו מקשו לרב דימי.

אמר רבא - תרתי קתני דמשמע הכי והלך היחיד ועשה או שוגג או על פיהן.

שוגג - כגון שהורו בית דין שחלב מותר ונתחלף לו חלב בשומן ואכלו דפטור אע"ג דלא הוי על פיהן ממש ושלא במתכוין קאכיל ליה אפילו הכי הואיל ואלו מתידע ליה דחלב הוא לא הוה הדר ביה שהרי הורו ב"ד שחלב מותר⁹.

והלך ועשה על פיהן דפטור¹⁰.

ואית דאמרי - חדא קתני דלהכי אצטריך למתני שוגג על פיהן דמשמע דבשוגג ממש על פיהם הוא דפטור דהינו על פיהן ממש דהינו¹¹ ממש שוגג כיצד פטור שהוא על פיהן כשוגג¹².

אבל שוגג שלא על פיהן - כגון שהורו ב"ד שחלב מותר ונתחלף לו חלב בשומן ואכלו חייב שלא תלה עצמו בב"ד.

רב אמר פטור - דתולה בב"ד הוי ויחיד שעושה בהוראת ב"ד פטור.

ור' יוחנן אמר חייב - הואיל ולא הוי על פיהן ממש כתולה בעצמו הוא וחייב.

מעם הארץ בעשותה - ולא כל עם הארץ.

בעשותה¹³ פרט למשומד¹⁴ - דאינו מביא קרבן על שגגתו דאין מקבלין מידו.

ר"ש בן יוסי אומר אינו צריך הרי הוא אומר אשר לא תעשינה וכו' - ומשומד לא שפ-
מידיעתו הוא לפיכך אינו מביא קרבן על שגגתו ואמרי' לקמן בפרק בתרא משומד לאכול¹⁵
חלב והביא קרבן על הדם איכא ביניהו והכא נמי כי הורו ב"ד שחלב מותר ונתחלף לו
חלב בשומן לא שפ מידיעתו הוא¹⁶ דהא הורו ב"ד שחלב מותר. וקשיא לר' יוחנן דאמר
חייב קרבן דתולה בעצמו הוא.

אמר רב פפא קא סבר ר' יוחנן כיון דאלו הוה¹⁶ ידיעה¹⁷ לב"ד דטעו הוו הדרי בהו והוא
נמי להוי¹⁸ הדר ביה הילכך שפ מידיעתו קרינא ביה - וחייב קרבן שהרי לא תלה כל כך
בב"ד שלא עשה על פיהן ממש. ואמטו להכי קאמר ר' יוחנן דחייב קרבן אבל היכא דעשה

(12) אינו מובן. בנדפס אחר 'דהיינו על פיהן ממש':
ידיע דחלב הוא ופטור משום דתלה בב"ד ממש.

(13) כ"ה בד"ו. וליתא בנדפס.

(14) וכ"ה בד"ו. בנדפס: למומר. וכ"ה בכל מקום בו
מופיע בנדפס - מומר, בכתה"י - משומד. וד"ב.

(15) בנדפס: שאכל. והב"ח בהגהותיו הגיה כדלפנינו
בכתה"י. (בד"ו: לאכל).

(16) בנדפס נוסף כאן: ולפיכך אינו חייב.

(16ב) בכתה"י נכפל דיבור זה, ובפעם השניה
הגירסא: הויא.

(17) בנדפס: ידיע.

(18) כ"ה בד"ו. בנדפס: הוי. בנוסח שני: ליהדר.

הדיבור. על תופעת ציטוטי התלמוד ע"י רש"י בלא
פירושם, עמדנו במבוא, ע"ש. בנדפס: לעבור -
דמשמע הורו ב"ד לעשות דאינה גמורה הוראתם עד
שיאמרו מותרין אתם לעשות.

(9) בנדפס נוסף: הלכך תולה בב"ד קרינן ביה ופטור.

(10) (עיין לעיל הערה 8). בנדפס יש כאן דיבור
דליתא בכתה"י: על פיהם ממש - כגון שהורו ב"ד
שחלב מותר והלך ועשה על פיהם לאשמועי' דשוגג
על פיהם פטור. ולשון דיבור זה קשה (במש"כ 'דשוגג
על פיהם') וצריכה הגהה. עיין הגהות הב"ח ועיין
ראש משביר.

(11) אפשר שכתוב כך, ואפשר שנשמך למחיקה.

על פיהם ממש אע"ג (דלא) [דאלון] הוי ידיעה לב"ד הוו הדרי בהו והוא נמי להוי¹⁹ הדר ביה והוי שב מידיעתו אפילו הכי פטור מפני שתלה ממש בב"ד.

אמר רבא - אע"ג דאמר רב כי נתחלף לו חלב בשומן דהוי יחיד שעשה בהוראת ב"ד ופטור ומודה רב שאין אותו יחיד משלים לרוב צבור כגון שהורו²⁰ ב"ד שחלב מותר והלכו חצי צבור ועשו על פיהן אכלו חלב ממש והלך זה שנתחלף לו חלב בשומן ואכלו²¹.

שאינו משלים לרוב צבור - ואין מביאין פר דבעינן עד שיהו כולן ממש בשגגה²².

למה לי למיתני כולו - במתני' ועשה עמהן ועשה אחריהן שלא עשו ועשה.

בשלמא רישא²³ זו ואף זו קתני - דהכי משמע לא מיבעיא זו דעשה עמהן דהוי ודאי תולה בב"ד ופטור אלא אף זו נמי דעשה אחריהן הוי תולה בב"ד ופטור ולא זו בלבד דעשה אחריהן דפטור אלא אף זו דלא עשו בב"ד ועשה אפי' הכי תולה בב"ד הוי ופטור.

אלא סופא²⁴ איפכא מיבעי ליה למתנא - דהכי איבעי ליה למתנא הורו בב"ד וידע א' מהן שטעו או תלמיד או²⁵ ראוי להוראה והלך ועשה על פיהן בין שלא עשו ועשה ובין שעשה אחריהן ובין שעשה עמהן דחייב²⁶ דלא תלה בב"ד דהוי משמע לא זו בלבד דלא עשו ועשה דלא הוי תולה בב"ד דחייב אלא אף זו דעשו ועשה אחריהן דלא תלה בב"ד חייב ולא זו בלבד דעשה אחריהן חייב אלא אף זו דעשה עמהן דס"ד אמינא הואיל ועשה עמהם תולה בבית דין קרינא ביה ולהוי פטור אפילו הכי אמרי' הואיל וידע שטעו לא תלה בבית דין וחייב.

[ב, ב] הא לא קשיא דסופא זו ואין צריך לומר זו קתני - דהכי משמע לא מיבעיא זו דעשה עמהם לא תלה בב"ד ואין צריך לומר זו דעשה אחריהן דודאי לא תלה בב"ד וחייב²⁷ וכל שכן אין צריך לומר היכא דלא עשו ועשה דחייב.

תנא משנה יתירא - דאמרי²⁸ להכי אצטריך משנה יתירה שלא לצרך לאשמועי' אפילו גמיר ולא סביר ולעולם תלמיד ראוי להוראה גמיר וסביר הוא.

כגון שמעון בן עזאי ושמעון בן זומא - שהיו יושבין לפני חכמים והיו ראויין להוראה כדאמרינן בפרק קמא דסנהדרין דנין לפני חכמים שמעון בן עזאי ושמעון בן זומא.

אמר ליה אביי - שמעון בן עזאי ושמעון בן זומא כי האי גונא דידעי דטעו ואפ"ה עשו אמאי הוי³⁰ חייב³¹ קרבן והא מזידין ניהו ומזיד לאו בר קרבן הוא.

(25) כ"ה בד"ו. בנדפס: וראוי.

(26) תיבה זו ליתא בנדפס.

(27) בנדפס: וחייב קרבן.

(28) בנדפס נוסף כאן דיבור (ובחלק מהדפוסים נתפצל לב' דיבורים): גמיר - למד הדבר. וסביר - מבין דבר מתוך דבר. אבל ליתא גם בד"ו.

(29) תיבה זו ליתא בנדפס.

(30) תיבה זו ליתא בנדפס.

(31) כ"ה בד"ו. בנדפס: חייבין.

(19) כ"ה בד"ו. בנדפס: והוא נמי 'הוה', והגיה הרש"ש דצ"ל הוי ביו"ד (שהוא לשון הווה). וכדלפנינו.

(20) בנדפס: שאמרו.

(21) בנדפס: והלך זה ואכל ונתחלף לו חלב בשומן.

(22) בנדפס: דבעינן שיהיו כולן ממש שוגגין בשגגה אחת ע"פ ב"ד.

(23) בנדפס: 'לא' זו אף זו קתני. (והיינו הך).

(24) עיין הערה 44 בפרק ראשון מכ"פ. בנדפס: סיפא.

וקא טעו³² במצוה לשמוע דברי חכמים - אפי' למעבד איסורא.

לדידך³³ נמי - דאמרי' כגון שמעון בן עזאי ושמעון בן זומא כגון דקא טעו במצוה לשמוע דברי חכמים.

לאיתויי מבעט בהוראה - שאם היה רגיל להיות מבעט בהוראה ואחר כך הורו שחלב מותר והלך זה מבעט ועשה על פיהם ואכל חלב דחייב דהואיל והוא רגיל להיות מבעט השתא נמי מבעט וכשהוא אוכל חלב מפי עצמו הוא עושה ואינו תולה בב"ד הילכך חייב קרבן.

תולה בב"ד פטור לאיתויי הורו ב"ד וטעו [ווידעו] שטעו וחזרו בהן - (כיון) [בין] שהביאו כפרתן והלך היחיד ועשה על פיהם דר' שמעון פוטר³⁴ דתולה בב"ד הוא הואיל³⁵ וברשות בב"ד הוא עושה.

הא בהדיא קתני לה - במתני³⁶.

אפי' תחכמו

הא לא קשיא - דתני כללא זה הכלל והדר מפרש במתניתין.

אם נפש אחת תחטא בשגגה בעשותה - דמשמע נפש תחטא אחת תחטא בעשות' תחטא הרי אלו ג' מיעוטי דמשמע בעשותה תחטא בעושה מפי עצמו חייב למעוטי תולה בבית דין דפטור והני ג' מעוטי מפרש במסכת שבת בפרק המצניע לר' יהודה חד למעוטי זה עוקר וזה מניח וחד למעוטי זה יכול וזה יכול וחד למעוטי יחיד שעשה בהוראת בית דין דפטור.

מביאין על ידיהן - מביאין עליהן.

במאי חטאו³⁷ אינימא³⁸ בשגגת מעשה שלא בהוראת בית דין - דלא הורו בית דין כלל וכגון שנתחלף להן³⁹ חלב בשומן ואכלוהו⁴⁰ שלא בהוראה דהכי הוי משמע מיעוט קהל שחטאו בשגגת מעשה גרידתא⁴¹ חייבין כשבה או שעירה שאין בב"ד מביאין פר עליהן⁴² כי חטאו רוב קהל⁴³ בשגגת מעשה שלא בהוראה יכול יהו פטורין⁴⁴ ת"ל מעם הארץ דמשמע דאפילו רובן חייבין קרבן בשגגת מעשה דמייתו כל חד וחד כשבה או שעירה.

(38) בנדפס: אילימא.

(32) כ"ה בד"ו. בנדפס: טעה.

(39) תיבה זו ליתא בנדפס.

(33) כך נראה שהוא בכתה"י, אבל הוא שיבוש. בד"ו: לדידך. בנדפס: לדידך.

(40) תיבה זו ליתא בנדפס. אבל כ"ה בד"ו.

(34) תיבות דר' שמעון פוטר ליתא בנדפס. אבל כ"ה בד"ו.

(41) בנדפס נוסף כאן 'שלא בהוראה'. אבל באמת הוא נראה יתר.

(35) תיבת 'הואיל' ליתא בנדפס.

(42) תיבות 'כשבה או שעירה שאין בב"ד מביאין פר עליהן' ליתא בנדפס.

(36) בנדפס נוסף: דר' שמעון פוטר. אבל ליתא גם בד"ו.

(43) בנדפס במקום 'כי חטאו רוב קהל': אבל רוב קהל שחטאו.

(37) בנדפס הוציאו מתוך תיבות אלו דיבור בפנ"ע: במאי - חטאו. (כיון דלא גרסינן בגמ' תיבת 'חטאו'). אבל בכתה"י אינו נראה שיש כאן דיבור חדש (וכ"נ בד"ו שהכל דיבור אחד). ולפי"ז צ"ל דכ"ה גרסת רש"י: במאי חטאו.

(44) כ"ה גם בד"ו. אבל בנדפס נוסף: שהרי בב"ד מביאין פר עליהם.

ומי מצי⁴⁵ למימר הכי - שהרי ב"ד מביאין עליהן פר כי חטאו רוב קהל⁴⁶ שלא בהוראה וכי ב"ד מי⁴⁷ מייתו קרבן שלא בהוראה דהא לא הורו כלל.

אלא בהוראה - דהכי משמע מיעוט קהל שחטאו בהוראה כגון שהורו ב"ד ועשו על פיהן חייבין⁴⁸ שהרי אין ב"ד מביאין עליהן פר רוב צבור שעשו בהוראה יכול יהו פטורין ת"ל מעם הארץ דאפילו רובן חייבין.

ומי מצית אמרת הכי - שצבור מביאין קרבן והא כי כתיב מעם הארץ בשגגת מעשה גרידתא הוא דכתיב ומהכא לא נפקא דליחייבו רוב קהל בהוראה כלל.

אלא לאו הכי קאמר מיעוט קהל שחטאו בשגגת מעשה - גרידתא חייבין כשבה או שעירה. שאין ב"ד מביאין עליהן פר בהוראה - כי הורו ב"ד ועשו קהל על פיהן⁴⁹.

הא הן חייבין - בהוראה כשבה או שעירה (כיחיד) [דיחיד] שעשה בהוראת ב"ד חייב⁵⁰ וכי היכי דחייבין בהוראה הם הכי נמי⁵¹ חייבין בשגגת מעשה גרידתא.

אבל רוב קהל שחטאו בשגגת מעשה גרידתא יכול יהו פטורין שהרי ב"ד מביאין עליהן פר בהוראה - והן פטורין⁵² וכי היכי דבהוראה פטורין ליפטרו נמי בשגגת מעשה גרידתא.

ת"ל מעם הארץ דאפי' רובן⁵³ - חייבין בשגגת מעשה גרידתא דמייתו כל חד וחד כשבה או שעירה והאי דכתיב מעם הארץ בשגגת מעשה הוא דכתיב אלמא שמעינן מהא מתני' יחיד שעשה בהוראת ב"ד חייב.

ועדיין אני אומר⁵⁴ רישא דמתני' הכי איתה בתורת כהנים בעשותה יכול יחיד שעשה חייב שנים שעשאוה פטורין ת"ל מעם הארץ אפילו מרובין ועדין אני אומר מיעוט קהל שחטאו חייבין שאין ב"ד מביאין פר על ידיהן וכו'.

(45) כ"ה בד"ו. בנדפס: מצית.

(46) בנדפס נוסף: בשגגת מעשה.

(47) תיבה זו ליתא בנדפס. אבל כ"ה בד"ו.

(48) בנדפס נוסף: כשבה או שעירה.

(49) בנדפס בנו"א: שאין ב"ד מביאין עליהן פר בהוראה - כי הורו ב"ד ועשו מיעוט קהל שחטאו בשגגת מעשה על פיהם. והוא משובש. וכבר ירדו להגיה בדפוסים ע"י מחיקת תיבות 'בשגגת מעשה'. והא קמן הנוסחה הנכונה.

(50) בדפוס וונציא כתוב במקום חייב - פטור. והוא שיבוש כמובן. בדפוסים מאוחרים מחקו תיבה זו כלל, אך נשארו הדברים חסרים. בדפוסים שלאחריהם כבר הוסיפו תיבת חייב בסוגר. לפנינו איפה הנוסחה המקורית.

(51) כ"ה בד"ו. בנדפס הכא נמי. על ביטוי זה 'הם הכי נמי', ושימושו בבית מדרשו של רש"י, עיין מה שכתבנו במבוא.

(52) בנדפס נוסף: כדאמר לקמן ר"מ אומר שבעה שבטים שחטאו ב"ד מביאין עליהם פר בהוראה והן פטורין. ובאמת דברי רש"י כמות שהם בנדפס, צריכים ביאור, דהא אף לר"ש דס"ל צבור וב"ד מביאין, ואף לר"י דס"ל ציבור מביאין ולא ב"ד, עדיין איכא למימר 'והן פטורין' דהיינו דפטורין הציבור מקרבן יחיד. וא"כ שפיר איכא לאוקמי לברייתא כר"ש או כר"י. ועיין במגיני שלמה לשבת צג, א דכ' לפרש דברייתא זו כר"ש אזלא, והוא לגרסת רש"י התם בר"ש דס"ל יחיד שעשה בהוראת ב"ד חייב, וכתב דכר"מ אי אפשר לאוקמי, דהא איהו ס"ל יחיד שעשה בהוראת ב"ד פטור. (וכמו שכבר עמד ע"כ בתוספי הרא"ש ב, ב ד"ה ומיהו עי"ש ובהערותינו). ובאמת דדבריו מנוגדים למאי דפירש רש"י כאן בנדפס. אך לנוסחת כתה"י הכל א"ש. (עיין מה שהאריך בזה ביושר הורי עמוד כו כז).

(53) בנדפס: רובו.

(54) ראה הערה 79 בכ"פ.

אמר רב פפא ממאי דילמא לא הן ולא ב"ד - דהכי קאמר מיעוט קהל שחטאו בשגגת מעשה חייבין שאין ב"ד מביאין עליהם פר בהוראה והן⁵⁵ נמי פטורין דיחיד שעשה בהוראת ב"ד פטור.

הא לא מצית אמרת⁵⁶ דאם כן כדקאמרת לא הן ולא ב"ד לא מיחייבי בהוראה כלל א"כ מיעוט קהל בשגגת מעשה גרידתא נמי ליפטרו כי היכי דליפטרו בהוראה דאי הכי כדקאמרת לא הן ולא ב"ד מאי איריא דקא מהדר על רובא לחיובא בשגגת מעשה דקתני אבל רוב קהל שחטאו בשגגת מעשה גרידתא יכול יהו פטורין שהרי ב"ד מביאין עליהן פר בהוראה והן פטורין ת"ל מעם הארץ ואפי' רובן דחייבין בשגגת מעשה.

לאו מכלל דמיעוט - קהל בהוראה פשיטא ליה לתנא דמיחייבי בהוראה דאמרי' הא הן חייבין דיחיד שעשה בהוראת ב"ד חייב וכי היכי דמיחייבי בהוראה הם הכי נמי מיחייבי בשגגת מעשה גרידתא ואמטו להכי קא מהדר לעיל על רובא לחיובא אלא לדידך דאמרת לא הן ולא ב"ד דאכתי לא נפקא לך דמיחייבי מיעוטא בשגגת מעשה גרידתא אי הכי נהדר ברישא על מיעוטא דליחייבו בשגגת מעשה גרידתא ולבסוף נהדר על רובא לחיובי בשגגת מעשה גרידתא.

אלא - מדקא מהדר על רובא ושביק מיעוטא.

שמע מינה - דמיעוט בהוראה פשיטא ליה לתנא דחייבין כשבה או שעירה דהכי קאמר שאין בית דין מביאין עליהן פר בהוראה הא הן חייבין דיחיד שעשה בהוראת בית דין חייב וכי היכי דחייב בהוראה הם⁵⁷ הכי נמי חייב שלא בהוראה בשגגת מעשה וכיון דקיימא ליה לתנא דמיעוטא בשגגת מעשה גרידתא חייב הילכך קא מהדר על רובא לחיובא ולעולם שמעינן מיהא מתניתין דיחיד שעשה בהוראת בית דין חייב שמע מינה.

[ג, א] זאת תורת העולה היא העולה - זאת היא העולה הרי אלו ג' מיעוטי חד פרט לשנשחט בלילה וחד פרט לשנשפך דמה וחד פרט לשיצתה דמה חוץ לקלעים שאם עלתה על גבי המזבח תרד דלאו עולה חשובה היא⁵⁸ והם הכי⁵⁹ נמי מפר' במסכת נדה בפרק יוצא דופן. ז' שבטים - דהוו רוב שבטים מביאים⁶⁰ פרים דקסבר ר' יהודה דשבט א' אקרי קהל והן מביאין ולא ב"ד.

הוראה תלויה בב"ד - דכתיב ונעלם דבר דהינו שהורו לעבור מעיני הקהל דהינו ב"ד.

וב"ד משלים לרוב צבור - דעשו עם מעוט⁶¹ צבור והשלימו לרוב צבור.

⁶² ר' מאיר פוטר - צבור דהא קמייתו ב"ד כדאמרי' לקמן רבי מאיר אומר ז' שבטים שחטאו בית דין מביאין עליהן פר והן פטורין⁶³

(55) בנדפס נוסף: והן המועט.

(60) בנדפס נוסף: מביאין שבעה פרים.

(61) בנדפס: מעט.

(56) כ"ה גם בד"ו. בנדפס: אי הכי כו'.

(57) תיבת הם נמחקה בדפוסין ע"פ הגהות הב"ח.

אבל עיין לעיל הערה 51.

(58) תיבת 'היא' ליתא בנדפס.

(59) בנדפס: והכי נמי. וראה לעיל הערה 57.

(62) בנדפס הגיהו ד"ו, ופצלו דיבור זה, ומכאן ואילך דיבור חדש. והוא ע"פ מש"כ המהרש"א שראה למי שהגיה כן עי"ש. וכהגהתו כ"ה בכתב היד, דמכאן דיבור חדש.

(63) בנדפס נוסף כאן: 'ואי קשיא הא אמרי' בכל

ואותו השבט חייב - להביא פר דקסבר שבט אחד איקרי קהל.

רבי שמעון בן אלעזר אומר משמו - של ר' מאיר דהא מתניתא מפר' לקמן.

אמר רב אסי ובהוראה - דקיי"ל כי הורו ב"ד ועשו רוב קהל על פיהן שמביאין פר.

הלך אחר רוב יושבין בארץ ישראל - דאותן שבחוצה לארץ אינן מן המנין ולא אותן דמנחל מצרים ולחוץ דחוצה לארץ היא.

פשיטא מרובין ונתמעטו - כגון שהורו ב"ד ועשו רוב קהל על פיהן דנתחייבו להביא פר ולא הספיקו להביא⁶⁴ עד שנתמעטו שמתו מקצתן הינו פלוגתא דר' שמעון ורבנן - דתנן חטא כהן משיח ונשיא עד שלא נתמנו דהיינו⁶⁵ חייבין להביא כשבה או שעירה ולא הספיקו להביא עד שנתמנו הרי הן כהדיוטות וחייבין⁶⁶ להביא כשבה או שעירה כבתחלה הכא נמי חייבין להביא⁶⁷ פר כבתחלה.

⁶⁸ רבי שמעון אומר וכו' - הכא נמי אם נודע להם עד שלא נתמעטו חייבין להביא פר אבל אם נודע להן משנתמעטו פטורין.

מועטין ונתרבו מאי - כגון שהורו בית דין ועשו מיעוט קהל על פיהן דיחיד שעשה בהוראת בית דין פטור ומתו מקצתן של רוב קהל ונתרבו אלו ולאחר שנתרבו נודע להם שחטא[ו] דהני מועטין ונתרבו לא דמי ממש לחטאו עד שלא נתמנו⁶⁹ (דהן) [דהא] מרובין כי חטאו בני קרבן נינהו ואמטו להכי קאמר במרובין ונתמעטו דהוי פלוגתא דר"ש ורבנן אבל במועטין ונתרבו מיבעיא לן אי דמי לפלוגתא דר' שמעון ורבנן אי לא.

מי אמר⁷⁰ ר"ש דבתר ידיעה אזיל דאמר אם נודע להם עד שלא נתמנו חייבין כבתחלה הכא נמי מיחייב דכי אתידע להו בחיובא אתידע להו דכי נתרבו אתידע להו ומביאין פר

(65) בנדפס: דהיו.

(66) וכ"ה בדפוס וונציא ג'. בנדפס: ונחייבם.

(67) תיבה זו ליתא בנדפס. אבל כ"ה בד"ו.

(68) בנדפס אין זה דיבור חדש אלא המשכו של הדיבור הקודם. אבל בכתה"י ברור שמסומן כאן לדיבור חדש. ולפי"ז יש לומר דגרסת רש"י היא כגרסת כ"פ, שם מובא בגוף הגמ' כל הברייתא דרבי שמעון ורבנן. עיי"ש ליד הערה 125 ובהערה שם שהבאנו שכ"ה גם גרסת הרא"ש.

(69) בנדפס נוסף: דמועטין כי חטאו בהוראה לאו בני קרבן נינהו דיחיד שעשה בהוראת בית דין פטור אבל כי חטאו כהן משיח ונשיא עד שלא נתמנו נעשו בני קרבן ומחייבי לאתויי כשבה או שעירה אבל מרובין ונתמעטו דמי ממש לחטאו עד שלא נתמנו.

(70) בנדפס אין כאן דיבור חדש אלא הוא שייך לדיבור הקודם. ותיבות אלו שבראש הדיבור 'מי

התורה אין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות והיכי אמרי' אלו ג' מיעוטין דממעטין אותם בירושלמי מפרש ה"מ היכא דליכא אלא ב' מעוטין אבל הכא דאיכא ג' מיעוטין בזה אחר זה בחד קרא כולהו אתו למעט וכן בל"ב מדות מצאתי. וניכר שהוא הוספה, גם בשל מיקומו הבלתי מדויק, כפי שכבר העירו בהורה גבר ובגליון הש"ס לרעק"א. וכן כתב [לשער?] בהגהות הב"ח דכל זה אינו אלא 'גליון'. והנה יש להעיר עוד דהמובא כאן בשם ברייתא דל"ב מדות, אין לו זכר שם. וכן יצוין כי בשום מקום לא הביא רש"י בפירושו לתלמוד מברייתא זו. אבל בפירושו למקרא זוכרה כו"כ פעמים. (עיי' בראשית ב, ח; שמואל א' ה יא; אבל גם שם לא נמצא לפנינו מה שמצטט רש"י משם, וברי שנוסחה שונה היתה לפניו. עיי' מה שהאריכו בזה בספר רש"י הוצאת מוה"ק עמ' שצ"ד).

(64) בנדפס: להביא פר.

ורבנן דבתר חטאה אזלי דאמרי הרי אלו כהדיוטות הואיל וחטאו כי לא נתמנו הכא נמי אזלי בתר חטאה וכי חטאו אכתי מועטין הוו ופטורין דיחיד שעשה בהוראת בית דין פטור. ותסברא אימר דשמעת ליה לר"ש דאזיל אף בתר ידיעה - דאמר אם נודע להם עד שלא נתמנו חייבין היכא דהוי ידיעה וחטאה בחיוב.

כי השתא⁷¹ - דלהוי כי חטאו משנתמנו דלייתו פר ואמאי קתני משנתמנו פטורין אלא מדקתני פטור ש"מ דר"ש חטאה וידיעה בעי בחיובא ומיעוטא ונתרבו לדברי הכל פטורין דכי חטאו בפטור חטאו דיחיד שעשה בהוראת בית דין פטור.

או דילמא - כיון דחלב שם אחד הוא דבין חלב המכסה את הקרב ובין חלב המכסה את הדקין שם אחד הוא דחלב סתם אקרו.

כיון [דתרי איסורי נינהו]⁷² - דחלב אין שוה לכל [ד]חלב (היה) [חיה] מותר.

או דילמא - כיון דאלו צבור אכלי האי חלב והאי דם שלא בהוראה בשגגת מעשה מייתו כל חד וחד אי בעו כשבה מייתו אי בעו שעירה מייתו דמצו אשוויי קרבנם השתא נמי כי עשו בהוראה מצטרפי.

ומעוט בתרא (ד)[ב]עבודה זרה⁷³ - קרבנם שעירה ולא כשבה.

[ג, ב] או לא בעינן ההוא בית דין דהורו להן מעיקרא דתהוי להו ידיעה - כלומר לא בעינן דתהוי להו ידיעה לב"ד קמא ומצטרפי.

עד שתפשוט הוראה בכל עדת ישראל - דהיינו סנהדרין⁷⁴ דהיינו אותן שישבו להורות.

⁷⁵ הכי משמע אי איכא גוי כולו וקא עבר עלה האי גברא אותי אתם קובעים - והכי כתוב (בספרא) [בספרים] במס' ע"ז בפ' אין מעמידין.

כגון שהרכין ההוא אחד מהם - או תלמיד בראשו דנראה (כהורה) [כהודה] לדבריהם ונגמרה הוראה.

במארה אתם נארים וגו' - כגון שהגוי כולו דיכולין לקבלה.

מהרש"א לברור נוסחת רש"י בגמ', ולדבריו יש לשנות את ראש הדיבור.

(73) בכתה"י אין סימון לדיבור חדש כאן, והוא שייך לדיבור הקודם. וכ"ה בד"ו. אבל בדפוס וונציא ג' יש כאן דבור חדש כבנדפס לפנינו. ועיין מה שהציע בזה בהגהות דקדוקי סופרים לדף זה אות ד.

(74) תיבות 'דהיינו סנהדרין' ליתא בנדפס.

(75) סדר דיבורים זה גם בד"ו. ועיין הגהות דקדוקי סופרים כאן אות ל.

אמרינן ליתא בתלמוד שלפנינו. אבל כ"ה בכ"מ. וכבר שיער בדק"ס שם שכאן צריך להיות דיבור חדש. וכדלפנינו בכתה"י.

(71) בכתה"י אין כאן דיבור חדש והוא המשך הדיבור הקודם.

(72) בד"ו, כ"ז דיבור אחד עם הדיבור הקודם. אבל אין לו מובן לכאורה, וע"כ צריך להתחיל כאן דיבור חדש, וכ"כ להגיה בהגהות הב"ח (ע"ש). וכ"ה בנדפס. והגהה זו מתאמתת בכתה"י. ועיין מש"כ

אי איתה לכולהו סנהדרין⁷⁶ היא הוראה - אע"פ שלא הורו כולן⁷⁷.

שיבא - אופתא.

[מתני']. הורו ב"ד - ועשו רוב צבור על פיהן. וידעו שטעו וחזרו - מהוראתן. בין שהביאו כפרתן ובין שלא הביאו כפרתן - ולאחר שידעו שטעו הלך היחיד ועשה על פיהן דזה אין מצטרף עם רוב צבור לפי שלאחר שנודע להם עשה זה.

ר' שמעון פוטר - לפי שברשות ב"ד הוא עושה שזה עדין לא היה יודע שידעו שטעו וחזרו בהן והוי תולה בב"ד הילכך פטור.

ר' אליעזר אומר ספק - כלומר ספק אי כתולה בב"ד דמי אי כתולה בעצמו דמי ומביאין אשם תלוי.

⁷⁸ יושב לו בביתו חייב - אשם תלוי.

שהוא קרוב לפטור - דהוי ודאי תולה בב"ד⁷⁹.

אמר לו בן עזאי מה שנה⁸⁰ זו - שהלך למדינת הים מן היושב בביתו.⁸¹ [אמר לו ר' עקיבא - לפי שהיושב בביתו⁸²] אפשר שישמע שב"ד חזרו בהן והוי קרוב לתולה בעצמו לפיכך חייב להביא אשם תלוי וזה שהלך למדינת הים לא היה יכול לשמוע והוי תולה בבית דין ממש הילכך פטור.

[גמ'].⁸³ (על) [כל] הוראה שצתה ברוב צבור - אע"פ שב"ד חזרו בהן יחיד העושה אותה פטור.

לפי שלא ניתנה⁸⁴ אלא להבחין בין שוגג למזיד - להודיע שהעושה על פיהם שוגג הוא ולא מזיד וזה על פי הוראה הוא עושה לפיכך שוגג הוא ויחיד שעשה בהוראת בית דין פטור⁸⁵.

(78) בנדפס נוסף כאן דיבור דליתא בכתה"י: ואיזה הוא הספק - כלומר אמאי הוא חייב אשם תלוי.
(79) בנדפס נוסף: שלא ידע חזרתן הואיל והלך לו למדינת הים.

(80) עיין שינויי הנוסחאות בזה בהערות לכ"פ שם.
(81) בכתה"י אין כאן חילוק לדיבור חדש. וראה הערה הבאה.

(82) כנראה נשמט בדילוג הדומות.

(83) אין בכתה"י סימון על דיבור חדש כאן.

(84) בנדפס: ניתנה הוראה.

(85) בנדפס נוסף: 'לא ניתנה הוראה לפטור יחיד התולה בה אלא להכיר לבין עושה בשגגת עצמו לעושה מזיד וברשות בית דין וזה הרי אומר לנו שלא ידע שחזרו ומזיד עשה על פיהם ולא על שגגת

(76) בנדפס נוסף כאן דיבור אי איתא לכולהו - סנהדרין של שבעים וא'. אבל כאשר הוא בכתה"י, כ"ה הגירסה גם בכ"פ: אי איתא לכולהו סנהדרין. ועי"ש הערה 175.

(77) בנדפס בנוסח שונה: אע"פ שלא הורו כל אותן שישבו להורות. וחילוק גדול יש בין שני לשונות אלו, שכן עיין לגאונים: מהרלב"ח (קונטרס הסמיכה ד"ה ועוד האריך); באר שבע; פני משה (לירושלמי כאן) והורה גבר. שדקדקו מלשון רש"י שבנדפס, מדכתב 'אותן שישבו להורות', ולא כתב בסתם דלא בעינן להוראת כולן, (כאשר הוא לפנינו בכתה"י), משמע דס"ל דלא איתותב ר"נ לגמרי, אלא אהא דבעינן להסכמת כל המאה שישבו להורות, אבל לעולם גם למסקנא בעינן להוראת כל השבעים ואחד. ולנוסחתינו הרי שאין מקום לדקדוק זה.

מיתיבי פר העלם דבר של צבור - כגון שהורו ב"ד⁸⁶ ועשו צבור על פיהן וידעו שחזרו וטעו⁸⁷ בהן שצריכין להביא פר לצורך קרבן⁸⁸. [בתחלה גובין להם - שגזברין גובין מכל אחד מישראל מעות לקנות מהם פר ושעירי עבודת כוכבים לצורך קרבן⁸⁹] דברי ר' שמעון.

ואמאי - קאמר רבי שמעון דפטור דברשות ב"ד הוא עושה הא כיון דאגבי להו מעות לצורך פר העלם דבר של צבור הוה מתידע ליה דידעו ב"ד שטעו וחזרו מהוראתן⁹⁰ ואמאי הוי תולה בב"ד.

אמר החכם

איבעית אימא שגבו ממנו סתם - שלא הודיעוהו לצורך מה הן גובין.

ואיבעית אימא דלא הוה במתא - דיגבי להו ולאחר גביה הוא דעשה על פיהן.

ר"ש אומר מתרומת הלשכה הן באין⁹¹.

תניא ר"מ מחייב - דתולה בעצמו הוי.

ורבי שמעון פוטר - דתולה בב"ד הוי.

רבי אלעזר אומר ספק - ומביא אשם תלוי.

מאי ביניהו - בין ר' אלעזר וסמכוס, לסמכוס אינו מביא אשם תלוי דהכי קאמר סמכוס מעשה שלו תלוי הוא דליכא למימר שמא תולה בעצמו הוא⁹² דלא הוי בר חיוב מעליא. דהיכא דהוה לפניו חתיכה אחת ספק של חלב ספק של שומן ואכלו בדין הוא שמביא אשם תלוי משום דאיכא למימר שמא חלב ממש אכל דהוי בר חיוב מעליא אבל הכא ליכא למימר שמא תולה בעצמו ממש הוא שהרי על פי הוראה הוא עושה הילכך מעשה שלו תלוי הוא דצד חיוב שלו תלוי הוא דלא הוי צד חיוב מעליא הילכך אינו מביא אשם תלוי.

לאדם שאכל ספק חלב ספק שומן - והוי⁹³ סבור ששומן הוא ונודע לו שספק הוא שמביא אשם תלוי משום דשמא חלב ממש אכל הכא נמי איכא למימר שמא תולה בעצמו⁹⁴ הוא.

(89) כנראה נשמט בדילוג הדומות.

(90) בנדפס: הוה מתיידע ליה שהבית דין טעו וחזרו מהוראתן.

(91) בכתב היד אין פירוש לדיבור זה. וכך הוא בנדפס: דלא הוי מפרסמא הלכך כי עשה על פיהם הוי תולה בבית דין הלכך פטר ר' שמעון ותנא דמתניתין הכי סבירא ליה אליבא דרבי שמעון דמתרומת הלשכה הן באין.

(92) בנדפס: הוה. וראה מסוהש"ס.

(93) בנדפס: והרי.

(94) בנדפס נוסף: ממש הוא.

עצמו ויחיד שעשה בהוראת ב"ד פטור. והוא נראה כמי שחזר ומפרש. ובדפוסים מאוחרים הוסיפו קודם פירוש זה (בסוגר מרובע) תיבות אלו: פירוש אחר. ובהגהות הב"ח כתב להגיה כאן 'ל"א'. וכ"כ בבאר שבע. ובדפוס וונציא ג' הוסיפו: ס"א. ועיין במפרשים שטרחו לבאר חילוק ב' הפירושים. והא קמן שאין זה אלא גליון.

(86) בנדפס: כגון שהורו ב"ד בעבודת כוכבים.

(87) בנדפס: שטעו וחזרו. וכצ"ל.

(88) בנדפס במקום שצריכין וכו': וצריכין מעות כדי ליקח פר ושעירי עבודת כוכבים של צבור.

[ד, א] ולא מיבעיא למ"ד צבור מביאין פר⁹⁵ - דכי הביאו כפרתן דמי דהא מיפרסמא מילתא ולא הוי האי יחיד תולה בב"ד אלא אפילו למ"ד כי הורו ב"ד ועשו קהל על פיהן דב"ד מביאין עליהן פר והן פטורין דאיכא למימר לא מיפרסמא מילתא כל כך והאי יחיד תולה בבית דין הוא אפ"ה לאו תולה בב"ד הוא שהרי היה בידו לשאול מפני מה ב"ד מביאין פר ואי שאל אומ' לו⁹⁶ הילכך תולה בעצמו קרינא ביה ואית ביה צד חיוב מעליא הילכך מביא אשם תלוי.

ספק מבעור יום נתכפר לו - והויא כפרה מעליא.

ספק משחשבה נתכפר לו - דלא הוי כפרה מעליא דביום צוותו כתיב דקיימא לן דפטור ואין צריך להביא קרבן אחר ואע"פ שהוא קרב אחר תמיד של בין הערבים (ד) אין בו שום פסול דהכי אמרי' בפ' תמיד נשחט דאתי עשה דפסח ועשה דאכילת קדשים ודחי עשה דהשלמה ואיכא נמי שנויי אחרניי טובא.

⁹⁷ דבין השמשות לית ביה צד חיוב⁹⁸ דליכא למימר שמא משחשיכה נתכפר לו שהרי בין השמשות כהרף עין ואין אדם בעולם יכול לעמוד עליו אם מן היום או מן הלילה⁹⁹ ה"נ ליכא למימר שמא ממש תולה בעצמו שהרי כבר הורו ב"ד. ולא מיבעיא למ"ד ב"ד מביאין - ולא צבור דלא מיפרסמא מילתא והאי יחיד תולה בב"ד הוא ופטור. אלא אפילו למ"ד צבור מביאין - דאיכא למימר מיפרסמא מילתא היא והאי יחיד לאו תולה בב"ד ותולה בעצמו הוא אפ"ה אמרי' תולה בב"ד הוא וכי עשה על פיו¹⁰⁰.

לא משכח איניש דלישייליה - ולא סליק אדעתיה למישאל למה הביאו צבור פר הילכך ליכא צד חיוב מעליא דהא צד פטור אית¹⁰¹ ביה טפי דתולה בב"ד הוא הילכך אינו מביא אשם תלוי.

החזיק בדרך - לילך למדינת הים ועדין ישנו בעיר. איכא בינייהו - לר' עקיבא פטור דהא החזיק בדרך דכיון דטריד הוא לא היה אפשר לו שישמע דחזרו בהן הילכך תולה בב"ד הוא ופטור לגמרי.

תנא הכי קא קשיא ליה דבר כולה מילתא משמע - דהורו לעקור כל הגוף דהא לא כתיב מדבר ואימא איפכא דהורו לבטל במקצת ולקיים במקצת יכול יהו פטורין וכי הורו ב"ד לעקור כל הגוף יהו חייבין.

ת"ל ונעלם דבר - בא ללמד דבטול מקצת וקיום מקצת חייב.

מאי משמע - כלומר היכי משמע האי ונעלם דהוי קיום מקצת ובטול מקצת.

וונציא ג' ישנו נוסח שונה לפתיחת הקטע: הלכך אין צריך להביא קרבן אחר דבין השמשות וכו'.

(98) בנדפס נוסף: חיוב מעליא. וליתא גם בד"ו.

(99) בנדפס נוסף: ופטור. וליתא גם בד"ו.

(100) שיבוש. בנדפס: וכי עשה על פיהן עשה.

(101) בנדפס במקום 'אית': שייך.

(95) תיבת 'פר' ליתא בנדפס.

(96) בנדפס נוסף כאן: דטעו וחזרו.

(97) בד"ו נוסף בתחילת קטע זה תיבות: 'והא הכא'. בדפוס פפד"מ נוסף גם תיבת 'מפני' ('והא הכא מפני דבין השמשות וכו'). כל שאר התוספות שנוספו בדפוסין (מפפד"מ ואילך) בדיבור זה, (המפורטין במקומן) הרי הם משתלשלים מן הוספה זו. בדפוס

אמר עולא קרי ביה ונעלם מדבר - דהאי מ"ם דנעלם שדייה נמי¹⁰² אדבר דמ"ם נדרשת לפניו ולאחריו וקרי ביה ונעלם מדבר¹⁰³ ולא כל דבר.

חזקיה אמר - מסופיה דקרא נפקא מכל מצות דמשמע מכל מצות של שבת דהוי בטול מקצת וקיום מקצת או מכל מצות של ע"ז דהוי בטול מקצת¹⁰⁴ או מכל מצות נדה דהוי ביטול מקצת וקיום מקצת ולא כל מצות (תרתי משמע¹⁰⁵) דשבת דהוי עוקר כל הגוף ולא כל מצות דנדה ודע"ז דהוי עוקר כל הגוף.

מצות תרתי משמע - כלומר מצות טובא משמע¹⁰⁶ שבת וע"ז דהכי משמע ועשה אחת מכל מצות [ה'] דעבד חד מהני או שבת או ע"ז או נדה ולעולם בעוקר כל הגוף קא מיירי.

אמר ר"נ בר יצחק מצינו¹⁰⁷ - בחד וא"ו דחדא מצוה משמע דהכי משמע ועשה אחת מכל מצות דשבת או אחת מכל מצות דע"ז או אחת מכל מצות דנדה דהוי מקיים מקצת דשבת ומבטל מקצת והוא הדין לע"ז והוא הדין לנדה והוא הדין לשאר מצות דקיום (מצות) [מקצת] ובטול מקצת חייב ועוקר כל הגוף פטור.

מה זקן ממרא מן הדבר ולא כל דבר - דהא כתי' מן הדבר ותנן באלו הן הנחנקין האומר אין תפלין לעבור על דברי תורה פטור ה' טוטפות להוסיף על דברי סופרים חייב דהיינו מן הדבר ולא כל דבר.

אין ב"ד חייבין - דלא הוי הוראה מעליא עד שיורו בדבר שאין הצדוקין מודין בו¹⁰⁸ שיורו¹⁰⁹ בדבר¹¹⁰ שאין כתוב בתורה¹¹¹.

זיל קרי בי רב הוא - דכיון דאפשר לו ללמוד ולידע לא הוי שוגג מעליא וקרוב למזיד הוי. אחד לאחד - הינו יום כנגד יום.

דאמרי' כדרכה אסירא - גמר ביאה ושלא כדרכה שריא.

והא - שלא כדרכה נמי כתיב משכבי אשה ב' משכבות באשה¹¹² אחת כדרכה ואחת שלא כדרכה.

דאמרי' כדרכה אסירא אפי' העראה - דהאי דכתיב את מקורה הערה כדרכה.

אי הכי - מאי איריא דקתני שהורו בשומרת יום¹¹³ אפילו נדה נמי כי האי גונא¹¹⁴ בטול מקצת הוא והוי בדבר שאין הצדוקין מודין בו.

(102) תיבה זו ליתא בנדפס. (109) בנדפס נוסף: להיתר.

(103) בנדפס נוסף: דמשמע מדבר ולא וכו'. (110) בנדפס נוסף: איסור.

(104) בנדפס נוסף: וקיום מקצת. וליתא גם בד"ו. (111) בנדפס נוסף: בהדיא.

(105) ליתא בנדפס ושיבוש הוא. (112) תיבת 'באשה' ליתא בנדפס. אבל כ"ה בד"ו.

(106) בנדפס נוסף: כגון נדה. (ועיין הגהות דק"ס אות ק').

(107) הניקוד בכתה"ל. בנדפס: מצות כתיב. (113) בנדפס נוסף: כנגד יום.

(108) בנדפס במקום 'מודין בו': מודין שיהא אסור. (114) בנדפס נוסף: קיום מקצת וביטול וכו'.

אלא לעולם בכדרכה - דאמרי' בשומרת יום העראה שריא אפילו בכדרכה וגמר ביאה הוא דאסיר ודקאמרת העראה כתיבי דאמרי' העראה באשה נדה הוא דכתי' ולא בשומרת יום הילכך לא מתוקמא בנדה אלא בשומרת יום והוי בדבר שאין הצדוקין מודין בה.

ואי בעית אימא - דקאמרת שומרת יום הא כתיב' הא לא קשיא דכי קתני כגון דאמרי' זבה לא הויא אלא ¹¹⁵ ביומי כדכתי' כל ימי זובה אבל היכא דחזיא בליליא טהורה והוא הדין לשומרת יום דכי אמ' הוא דקא חזיא ¹¹⁶ דהינו בימי זיבה הילכך לא מיתוקמא בנדה אלא בשומרת יום ובזבה והויא הוראה בדבר שאין הצדוקין מודין.

מושיט וזורק - לא כתיבי בהדיא.

אלא השתחואה שלא כדרכה - כגון משתחוה לפעור או למרקלוס.

השתחואה - בפשוט ידים ורגלים כדכתי' וישתחוו לו אפים ארצה ¹¹⁷.

[ד, ב] בעי רב יוסף אין חרישה בשבת מהו - הכא לא מיבעיא ליה לרב יוסף בדבר שאין הצדוקין מודין כלל אלא בבטול מקצת וקיום מקצת קא מבעיא ליה.

מי אמרינן כיון דקא מודו - ב"ד בכולהו שאר מלאכות דשבת דאסירי כבטול מקצת וקיום מקצת דמי וחייבין. וכו' ¹¹⁸ כדשנינן - לעיל דלא הוי עקירת כל הגוף דשומרת יום. וכו' כדשנינן - דמושיט וזורק שרי דלא הוי עקירת כל הגוף. וכו' כדשנינן - דהשתחואה שלא כדרכה שריא כדשנינן ¹¹⁹.

בחריש ובקציר תשבת - דמשמע דבזמן דאיכא חרישה וקצירה ¹²⁰ דהינו בשאר שני שבוע.

¹²¹ תשבת - איכא שבת.

בזמן דליכא חרישה - דהינו בשביעית ליכא שבת.

נביא שהתנבא - כגון שתחלתו נביא של אמת ולבסוף נביא לשקר שהתנבא לעקור דבר מדברי תורה חייב ודברי הכל בחנק.

לקיים מקצת ולבטל מקצת - דשאר מצות ר"ש פוטר וה"ה לרבנן.

ובע"ז אפי' אמר לך היום עובדה ולמחר בטלה - דהינו קיום מקצת ובטול מקצת דע"ז.

הוא בכתה"י כ"ה גם בד"ו. וכן הביא דברי רש"י, הרא"ש בתוספותיו כאן.

(118) כ"ה בד"ו (וכן בסמוך). ושם: וכלהו. בד"ו ג' ליתא כאן ובסמוך.

(119) תיבה זו ליתא בנדפס.

(120) תיבה זו ליתא בנדפס.

(121) בנדפס איז כאז דיבור בפנ"ע.

(115) בנדפס נוסף כאן: היכא דחזיא. וליתא בכל דפו"י.

(116) 'דכי אמ' הוא דקחזיא' כ"ה גם בד"ו. (וצ"ב). בנדפס: דאמרי' דהוא היכא דקחזיא ביממא. ועיין הערה ר' בדק"ס.

(117) בנדפס במקום פסוק זה הובא כאן פסוק אחר: וישתחו אפים ארצה (בראשית יט א). אמנם כאשר

חייב¹²² - דרחמנא אמר להדיחך מן הדרך אפי' מקצת דרך ובע"ז הוא דכתיב וכי קתני חייב כגון לרבנן בסקילה ולר"ש בחנק והכי מתרץ לה רב חסדא בפ' אלו הנחנקין. והיום עובדה ולמחר בטלה (ד)[כ]אין שבת בשביעית דמי וקרי להו בטול מקצת וקיום מקצת ש"מ.

[מתני'] ואמר להם טועים אתם - לא הוי הוראה מעליא ופטור דבעינן עד שיורו כולן כדאמרי' לעיל.

או שלא היה מופלא של ב"ד שם - אע"ג דלא הווי¹²³ מסנהדרין עצמן דאלו הווי¹²⁴ מסנהדרין עצמן אפי' קטן שבכולן לא היה שם לא הויא הוראה מעליא כדאמרי' לקמן מאת כל עדת אי¹²⁶ איתא לכולה סנהדרי הויא הוראה ואי לא לא¹²⁷

או זקן שאין ראוי לבנים - וקשיא לי מפני מה אין ראוי להוראה. [ונאמר להלן עדה¹²⁸ -] ושפטן העדה והצילו העדה דהינו סנהדרין דתנן בפ"ק דסנהדרין. נאמר כאן עדה - דכתיב ואם כל עדת ישראל ישגו. ונאמר להלן עדה¹²⁹ מה להלן ראויין להוראה אף כאן ראויין להוראה.

[גמ'] והתם מנלן - דהויין ראויין להוראה.

אמר רב חסדא - גמר ממש דמשה אוקים סנהדרין דהווי כולן ראויין להוראה דכתיב והתיצבו שם עמך עמך בדומין לך דכי הווי כולן ראויין להוראה הם הכי נמי¹³¹ בעינן דסנהדרין דעלמא ליהווי ראויין להוראה והואיל ומצינו דעדה האמורה¹³² כולן ראויין להוראה שמעינן מינה נמי דהינו סנהדרי גדולה דתניא בתורת כהנים עדת ישראל עדה המיוחדת לכל ישראל ואיזו זו סנהדרי גדולה.

ואימא עמך משום שכינה - דלגופיה הוא דאתא כלומר שיהו עומדין עמך ולא יכנסו לפני לפנים במקום שכינה דסד"א הואיל וכת' אספה לי דיכנסו במקום שכינה קמ"ל. ל"א¹³³ עמך משום שכינה כלומר (בדור) [ברור] צדיקים שאני רוצה להשרות שכינת¹³⁴ עליהן. אתך בדומין לך - שיהיו ראויין להוראה.

(128) ליתא גם בד"ו. ולכאורה, לפי הציטוט שבראש הדיבור, צריך להיות אחר הדיבור שלאחריו (נאמר כאן וכו'). אמנם לפנינו בכתה"י (ראה ציון הבא) נזכר שוב בסמוך, נאמר להלן עדה.

(129) 'ונאמר להלן עדה' ליתא בנדרפס.

(130) בנדרפס נוסף: דכולהו דהויין וכו'.

(131) כ"ה גם בד"ו. בנדרפס: ה"נ. עיין לעיל הערה 51.

(132) בנדרפס נוסף: כאן.

(133) תיבה זו ליתא בדפו"י. ונוספה בדפוס וונציא ג'. (עיין באר שבע).

(134) בנדרפס: שכינה.

(122) בכתה"י ובנדרפס אין כאן דיבור בפנ"ע והוא המשך מהדיבור הקודם. אבל כ"ה בדפוס וונציא ג'.

(123) בנדרפס: הוה. וכצ"ל.

(124) בנדרפס: הוי. וכצ"ל.

(125) בדפוס אמ"ד נוסף כאן - לשווא - תיבת: אם.

(126) תיבה זו ליתא בנדרפס.

(127) בנדרפס נוסף כאן: ואיכא למימר נצטרך אחד מהן לצאת לדרך ומינו אחר במקומו א"נ זקן (או) שאין לו בנים היה לכך נתמנה אחר בסנהדרין. (ודברים אלו מוקשים ומחוסרי ביאור, ועיין בהגהות הב"ח שמחק תיבות 'אחד מהן', והיינו דנצטרך קאי אמופלא. וע"ע מרומי שדה).

[מתני']. הורו ב"ד שוגגין ועשו הקהל שוגגין - על פיהם ב"ד מביאין פר רבי מאיר כדאית ליה ור' יהודה כדאית ליה ור"ש כדאית ליה דהוי הוראה מעליא.

הורו ב"ד מזידין ועשו הקהל שוגגין - לא הוי הוראה מעליא דאם כל עדת ישראל ישגו כתיב דבעינן שוגג¹³⁵ בב"ד והכא הוה ליה שגגת מעשה בלא הוראה ומביאין כל אחד מן הקהל כשבה או שעירה דכיחיד דמו.

הורו ב"ד שוגגין ועשו הקהל מזידין פטורין - דמזיד לאו בר קרבן הוא.

[גמ']. טעמא דשוגגין ועשו מזידין דפטור - דמזיד לאו בר קרבן הוא לא צבור ולא יחיד הא שוגג דומיא דמזיד דלא הוי ממש תולה בב"ד הוי שוגג תולה בעצמו וחייב דשגגת מעשה קרינא ביה. כגון שהורו ב"ד שחלב מותר - שעל הקרב ולא שעל הכליות דלא הוי עוקר כל הגוף.

ונתחלף לו¹³⁶ חלב בשומן ואכלו - דחייב דתולה בעצמו הוא והאי דקרי ליה דומיא דמזיד משום הכי דכי היכי דמזיד לאו תולה בב"ד הוא האי שוגג נמי לאו תולה בב"ד הוא ותפשוט הא דבעי רמי בר חמא.

אמר לך - רמי בר חמא האי דקתני שוגגין ועשו מזידין לאו למידק מינה קאתי אלא אידי דתנא מזידין ועשו שוגגין (הכא) [תנא] נמי שוגגין ועשו מזידין¹³⁷ ולא דייקנן מינה כלום ובעיא דידי¹³⁸ מיהא¹³⁹ ליכא למשמע מינה.

[מתני']. הורו ב"ד ועשו כל הקהל או רובן על פיהן מביאין פר - כגון¹³⁹ ב"ד ולא צבור.

ובע"ז ב"ד מביאין פר ושעיר דברי ר"מ - דבע"ז בהוראה פר ושעיר מייתו דכתי' בפ' שלח לך אנשים וכי תשגו ולא תעשו את כל המצות האלה וגו' דהינו בע"ז כדאמר' לקמן בפרק הורה כהן משוח איזו היא מצוה ששקולה כנגד כל המצות הוי אומר זו ע"ז וכתוב ועשו כל העדה פר בן בקר אחד לעולה לריח ניחוח לה' ומנחתו ונסכו כמשפט ושעיר עזים אחד לחטאת.

רבי יהודה אומר י"ב שבטים מביאין י"ב פרים - דכל שבט ושבט איקרי קהל וקסבר צבור מביאין¹⁴⁰ ולא בית דין.

[ה, א] רבי שמעון אומר י"ג פרים - פר לכל שבט ושבט ופר לבית דין וטעמיהו דכולהו מפרש בגמרא.

הורו בית דין ועשו ז' שבטים או רובו - לכל¹⁴¹ שבט ושבט בשבעה¹⁴² שבטים וכגון דהו

(135) בנדפס: שוגגין.

(139) כ"ה בד"ו. בנדפס: מהא.

(136) תיבה זו ליתא בנדפס. אבל כ"ה בדפוס וונציא (139ב) כך הוא גם בד"ו. אבל אינו מובן. ובדפוסים אחרים הוגה, במקום תיבת 'כגון': דס"ל.

(137) בנדפס נוסף: וכדי נסבה.

(140) בנדפס: מביאין פר.

(138) בנדפס: דידיה.

(141) בנדפס: של כל. וכצ"ל.

רובן של ישראל ומשום הכי¹⁴³ מביאין פר כו' דברי רבי מאיר כגון¹⁴⁴ ב"ד מביאין פר ולא צבור.

רבי יהודה אומר ז' שבטים שחטאו מביאין ז' פרים ושאר שבטים שלא חטאו מביאין על ידיהם פר¹⁴⁵ - כלומר פר לכל שבט ושבט ואמר' בגמרא דז' דקאמר ר' יהודה לאו דוקא דהוא הדין לשבט אחד שחטא על הוראת בית דין הגדול שהשאר שבטים שלא חטאו מביאין על ידיהם פר ואידי דקאמר ר"מ ז' דאיהו בעי רובא ממש קאמר ר' יהודה נמי ז'¹⁴⁶.

¹⁴⁷ וחכמים אומרים אין חייבין אלא על הוראת ב"ד הגדול - אבל בהוראת ב"ד כשגגת מעשה לחודיה דמי ומביאין כל אחד ואחד כשבה או שעירה¹⁴⁸.

עדת ישראל - הינו סנהדרין כלומר סנהדרין של ישראל דהיינו ב"ד הגדול.

נמ'. ידעו שהורו וטעו במה¹⁴⁹ שהורו - כלומר הורו ב"ד שחלב מותר בבטול מקצת ועשו קהל¹⁵⁰ ואכלו שוגגין חלב ודם דהוי חד בשגגת מעשה בלבד וחד בהוראה ואח"כ ידעו שהורו שלא (הורו¹⁵¹) כראוי אלא שטעו במה שהורו דאינן יודעין אם על החלב הורו או על הדם יכול יהו חייבין פר דליהוי הוראה מעליא. ת"ל ונודעה החטאת - אשר חטאו עליה והקריבו כלומר שצריך שיוודע החטאת שיהיו יודעין על מה הורו אם על החלב או על הדם. ולא שיוודעו החוטאים - דלא דמי¹⁵² בידיעה דחוטאין דאע"ג דעשו בהוראה דממה נפשך חד מניהו בהוראה הוה דהא אכלי לתרויהו חלב ודם אפ"ה פטורין דצריך שיוברר להם אותו חטא שעשו בהוראה.

חטאו ב' שבטים מביאין ב' פרים - והוא הדין דכי חטא שבט אחד שמביא פר אחד והא קמ"ל דב' שבטים לא סגי להו בפר אחד.

לחייב על כל קהל וקהל - דשבט אחד איקרי קהל כדמפרש¹⁵³ לקמן.

מה קהל האמור למעלה ב"ד עם הקהל - דתרויהו כתיבי למעלה ב"ד וקהל¹⁵⁴ דכתיב ונעלם דבר מעיני הקהל דהאי מעיני הינו ב"ד.

אף קהל האמור למטה - והקריבו הקהל ב"ד עם הקהל - הכי דריש ר"מ מה קהל האמור למעלה ונעלם דבר מעיני הקהל בית דין ולא קהל כלומר דהוראה תלויה היא בב"ד ולא בקהל דהא לא כתיב ונעלם מקהל אלא מעיני הקהל דמשמע מב"ד של קהל ולא מקהל אף קהל האמור למטה והקריבו הקהל בית דין ולא צבור.

(148) כל דיבור זה שייך לעיל.

(149) בנדפס: מה.

(150) בנדפס נוסף: על פיהן.

(151) ליתא בנדפס. ונראה יתר.

(152) בנדפס: סגי. וכצ"ל.

(153) בנדפס: כדמפרש טעמא.

(154) בנדפס: ב"ד עם קהל.

(142) בנדפס: דשבעה.

(143) 'ומשום הכי' ליתא בנדפס.

(144) ראה לעיל הערה 139ב.

(145) בנדפס: מביאין פר פר על ידיהם.

(146) תיבה זו ליתא בנדפס. אבל כ"ה בד"ו ג'.

(147) בכתה"י מופיע דיבור זה לקמן עמוד ב' אחר

ד"ה ילפינן מעיני מעיני. וכך הוא גם בד"ו.

מה נפשך - דתנן במסכת כרתות בפ' ספק אכל חלב ונותר לפניו ואכל את אחד מהם ואינו יודע איזה מהן אכל רבי אליעזר מחייב חטאת ורבי יהושע פוטר ותניא אמר רבי אליעזר מה נפשך אם חלב אכל חייב אם נותר אכל חייב אמר לו רבי יהושע הרי הוא אומר אשר חטא בה עד שיודע לו במאי חטא הכא נמי סבירא ליה לר' אליעזר מה נפשך אם חלב אכלו בהוראה מביאין פר ואם דם אכלו בהוראה מביאין פר וחייבין ממה נפשך.

אפי' תימא רבי אליעזר ושני הכא דכתיב ונודעה החטאת אשר חטאו עליה והקריבו - דמשמע שיודע להם החטא שחטאו עליו ע"פ בית דין.

התם נמי הא כתיב אשר [חטא] בה - דמשמע עד שיודע במה חטא.

בה - ¹⁵⁵משמע דמתכוין לעשות החטא פרט למתעסק בשבת כגון שנתכוון להגביה את התלוש וחתך את המחובר דפטור אבל מתעסק בחלבים ובעריות חייב שכבר נהנה כדאמרי' בפ' ארבע מיתות ב"ד.

ד' קהל כתיבי - מעיני הקהל והקריבו הקהל דליכא קרא דכתיב ביה קהל ¹⁵⁵ב מאי הקהל תרי לכתוב בהו מעיני קהל והקריבו קהל מאי הקהל תרי הרי ארבעה חטאו ¹⁵⁶ה קהל לא קא חשיב דהא לא כתיב לא בהוראה ולא בהקרבה

לחייב על כל הקהל ¹⁵⁷ - על כל שבט ושבט דשבט אחד אקרי קהל כדאמרי' לקמן.

וחד להוראה שתלויה בב"ד - [כדאמר לעיל הקהל ועשו הוראה תלויה בב"ד ומעשה תלוי בקהל וחד למידה דשאר שבטין שלא חטאו ¹⁵⁸] נגררין אחר החוטאין ומביאין על ידיהם פר ¹⁵⁹.

וחד לשבט שעשה בהוראת בית דינו - כדתנן בסופא דמתניתין הורו ב"ד של אחד מן השבטים וכו'.

ג' קהל כתיבי - מעיני הקהל לא דרשינן ביה תרתי דהאי ה' ¹⁶⁰ לשמוש הוא דאתא דאורחיה דקרא דמשתעי הכי כדאמרי אינשי מעיני דפלני הכא נמי מעיני הקהל משמע מעיני של קהל וחד הוא אבל והקריבו הקהל דרשינן ביה תרי דלכתוב קרא והקריבו קהל מאי הקהל תרי ¹⁶¹.

חד לחייב על כל קהל וקהל - דר"ש נמי ס"ל דשבט אחד איקרי קהל אייתרו ליה ¹⁶² לג"ש נאמר קהל למעלה וכו'.

(156) בנדפס: חטאת הקהל.

(157) לפנינו: על כל קהל וקהל.

(158) אפשר שנשמט.

(159) בנדפס: פר פר.

(160) בנדפס במקום 'דהאי ה': דהא.

(161) בנדפס נוסף כאן: הא תלת.

(162) בנדפס נוסף: תרי.

(155) בדפוס אמ"ד נוסף כאן: פרט למתעסק בה.

(155ב) בנדפס בנו"א: דלימא קרא מעיני קהל מאי הקהל תרי וכו', ולנוסחתינו משמע דאתי רש"י לבאר דליכא קרא דכתיב ביה קהל, כמו שמשמע לפו"ד מהגמ', אלא דתיבת הקהל דרשינן גם מן הה"א שבראשה וגם מקהל, אבל לפי"ז המשך הדיבור אין לו מובן.

ור"א ב"ר שמעון¹⁶³ מאי טעמא - דכתיב בהוראה דע"ז בפרשת שלח לך אנשים והיה אם מעיני העדה אלמא אפי' מיעוטא חטאו מביאין פר ושעיר¹⁶⁴ מדכתיב מעיני דמשמע מעיני¹⁶⁵ ולא כל עיני וכתוב כי לכל העם¹⁶⁶ דמשמע רובא ורובו ככולו¹⁶⁷ ומיעוטא לא הא כיצד וכו' דמעני אפי' מיעוט קהל כגון ברוב שבטים והאי דכתי' כי לכל דבעינן רובא דקהל אפילו במיעוט שבטים.

[ה, ב] ורבי שמעון ורבי מאיר - דדרשי¹⁶⁸ קהל [לג"ש] ולא אייתר חד להוראה תלויה בבית דין אם כן הוראה תלויה בבית דין מנא להו.

מעני העדה נעשתה לשגגה - שתעשה שגגה על ידי אחרים דהיינו על ידי הוראת ב"ד דהוראה תלויה בבית דין.

רבא אמר כי לכל העם בשגגה - שיהו כולם תלויין בשגגת קהל וב"ד כגון¹⁶⁹ בהוראה¹⁷⁰ תלויה בב"ד ומעשה תלוי בקהל.

הוה אמינא אפי' מיעוט - חטאו מביאין פר. הוה אמינא בית דין בהדי רובא - ולא יהו מביאין פר עד שיעשו בית דין עם הצבור דליבעי לבית דין הוראה ועשיה כתב רחמנא והיה אם מעני העדה נעשתה לשגגה שתעשה שגגה על ידי אחרים דהוראה בלבד תלויה בבית דין.

ילפי מעני מעני - כתיב הכא מעני הקהל וכתוב בע"ז והיה אם מעני העדה.

אבל חד שבט דליכא רובא לא - והוא הדין לשנים או שלשה שבטים.

רבי שמעון תמניא בעי - פר לכל שבט ושבט ופר לבית דין.

אי בהוראת בית דינו רבי שמעון לית ליה - דהא לא מייתר ליה¹⁷¹ קהל להוראת בית דינו. אלא לאו רבי יהודה היא - וקתני מה הן מביאין פר אחד אלמא לא מייתו שאר שבטים בהדיה.

אמרי הכא במאי עסקינן וכו' - ותנא קמא רבי שמעון בן אלעזר היא ורבי שמעון דאמר ב' פרים קסבר פר לכל שבט ושבט דשבט א' איקרי קהל כגון שחטאו ז' שבטים והן רובן של קהל דכי הוו רובא בגברי ורובא בשבטים הוא דמביא פר לכל שבט ושבט [ופר¹⁷²] לב"ד¹⁷³.

איבעיא להו שבט אחד שעשה בהוראת בית דין הגדול לרבי שמעון מי מייתי - פר או לא מי אמרינן כי אמר ר' שמעון לחייב על כל קהל וקהל דשבט אחד איקרי קהל כגון שחטאו ז' שבטים דהוו רובא אבל היכא דליכא רובא כיחיד דמו ופטורין דיחיד שעשה בהוראת

(167) בנדפס: משמע דרובא אין דרובו ככולו.

(168) בנדפס: דדרשי תרי.

(169) 'כגון' ליתא בנדפס. וצ"ב.

(170) בנדפס: דהוראה.

(171) באמ"ד נוסף כאן לחינם תיבת: לא.

(172) כצ"ל כבנדפס.

(173) בנדפס נוסף כאן: אבל היכא דאיכא ששה והן

(163) ט"ס. וצ"ל: רבי שמעון בן אלעזר. טעות זו נפלה גם בתוספות הרא"ש ג, א (ועי"ש הערה 62), ובמיוחס לר"ח לקמן ה, א.

(164) בנדפס: ושעירה. ובהגהות רש"י הגיה: שעיר. וכדלפנינו.

(165) בנדפס: מקצת עיני.

(166) תיבה זו ליתא בנדפס.

ב"ד פטור או דילמא כיון דסבירא ליה דשבט אחד איקרי קהל לא שנא שבט אחד ולא שנא שבעה מביאין פר לכל שבט ופר לב"ד.

אלא - הכא במאי עסקינן כגון שחטאו ששה וכו' דכיון דאיכא¹⁷⁴ רובא כל דהו קאמר רבי שמעון¹⁷⁵ דמביאין פר ופר לב"ד.

אלא לאו רבי שמעון - וקתני דשבט אחד חייב על הוראת בית דין הגדול אלמא כי אמר שבט אחד איקרי קהל אפי' כי חטא שבט אחד כמרובין דמו ומביאין פר ופר לב"ד והכי סבירא ליה לרבי שמעון דהיכא דאיכא רובא בגברי ורובא בשבטים מביאין פר לכל שבט אבל היכא דחטאו ששה והן רובא או ז' ואינן רובא כשבט אחד דמו ומביאין פר אחד¹⁷⁶ ופר לבית דין מדקתני מה הן מביאין וכו' ולא מיתוקמא רישא אלא כרבי שמעון בן אלעזר כגון שחטאו ששה וכו' וקאמר רבי שמעון ב' פרים פר להו ופר לבית דין.

מדרבתיב קהל יהודה - אל[מ]א שבט אחד איקרי קהל.

ודילמא שני שבט יהודה דהוה עימיה בירושלם שבט בנימן - וב' שבטים הן דאיקרו קהל אבל שבט אחד לא.

אלא מהכא הנני מפרך והרביתיך ונתתיך לקהל עמים וגו' - והיכא אמר ליה הכי דכתיב וירא אלהים אל יעקב עוד בבאו מפדן ארם וגו' וכתיב ויאמר לו אלהים אני אל שדי פרה ורבה גוי וקהל גוים יהיה ממך וגו'. מאן הוה אתיליד ליה בההוא שעתא - כלומר מאן הוה עתיד למילד ההיא שעתא בנימן ושמע מינה דקאמר ליה רחמנא השתא מתיליד לך קהל אחרינא.

י"א שבטים לא - בתמיהה והא אמרי¹⁷⁷ דב' שבטים איקרו קהל יהודה ובנימן אלא ודאי הכי קאמר ליה דהשתא מתייליד לך קהל אחרינא אלמא שבט בנימן לבדו איקרי קהל.

[ו, א] ¹⁷⁸ אף חטאת דהקריבו לא נאכלה¹⁷⁹ - לפי שהיו שעירים של צבור הנשרפין לפי שהכניסו דמן לפני לפנים כדכתיב וכל חטאת אשר יובא מדמה אל אהל מועד לכפר בקדש וגו' כדתנן פרים הנשרפין ושעירים הנשרפין דהיינו שעירי ע"ז דצבור דאמר רב יהודה דכי הורו¹⁸⁰ על ע"ז הביאום.

ואידך רבית דין - ואחד שהביאו בית דין הרי שנים עשר.

בין לר' יהודה בין לר' שמעון בין לרבי מאיר - היכי קרבו הנהו חטאות והא מייתי הנהו דחטאו בימי צדקיהו דהוו חטאת שמתו בעליהן.

(177) בנדפס: אמרת.

(178) בנדפס יש דיבור דליתא בכתה"י: הכל עולה סלקא דעתך - והכתיב שעירי עזים לחטאת. (והוא משובש, עיין הגהות רש"ש).

(179) כ"ה בד"ו. בנדפס: נאכלת.

(180) 'דכי הורו' ליתא בנדפס. וצ"ב.

רובא או שבעה ואינן רובא כיון דלאו רובא בגברי ורובא בשבטים כחד שבט דמו ומביאין פר אחד ופר לב"ד.

(174) בנדפס בכפילות: רוב רובא.

(175) תיבות 'רבי שמעון' ליתא בנדפס.

(176) ליתא בנדפס.

לפי שאין מיתה בצבור - (דאנ"ה)¹⁸⁰ דאע"ג דמתו צבור לא אזלה למיתה חטאת דידהו. אילימא מדכתיב תחת אבותיך יהיו בניך - ¹⁸¹דבנים במקום אבות קיימי וכאבות חיים דמו והכא איכא בנים דדורו של צדקיהו.

אי הכי אפי' ביחיד נמי - לימא חטאת שמתו בעליה דלאו למיתה אזלא דליהוי הבן במקום אב.

משעיר דר"ח - דהוי חטאת דאמר רחמנא (דנותן) [דניתן] מתרומת הלשכה דכל הקרבנות¹⁸² מתרומת הלשכה הן באין והא דילמא מייתו להו מישראל לאחר שנתרמה תרומת הלשכה. והנך - ישראל דפיישין. היכי מייתו - שעיר דר"ח (ו)[ד]אתא מתרומת הלשכה והא הוי חטאת שמתו בעליה אלא ש"מ וכו'. מי דמי שעיר דר"ח - דילמא מייתו מצבור דילמא לא מתו דספק הוי ואהכי קרבה אלא הכא דורו של צדקיהו ודאי מתו.

ראויה כפרה זו¹⁸³ שתכפר על יוצאי מצרים. - וכיון שתכפר על יוצאי מצרים ויוצאי מצרים מתים נינהו אלמא אין מיתה בצבור וה"ה לדורו של צדקיהו דאע"ג דמתו מתכפרין בהנהו חטאות.

התם - גבי עגלה ערופה כולהו איתנהו בחיים דעיקר כי אתיא עגלה ערופה אהכי¹⁸⁴ דאיתנהו קא אתיא ומגו דמיכפרא אחיים מכפרא נמי אמתים דהיינו יוצאי מצרים אבל הכא מי הוו חיים הני דורו של צדקיהו.

ודילמא מיעוט הוו - דהאי דכתיב ורבים מהכהנים והלויים דילמא מיעוטי דצבור דבית שני [הוון] והוה ליה חטאת שמתו רוב בעליה ולא קרבה והכא כתיב דקרבה.

הא לא מצית אמרת דמיעוטי הוו - אלא ודאי רבים הוו דכתי' אין העם מכירים קול תרועת השמחה לקול בכי העם ואותן הבוכים מדור בית ראשון הוו ומדאין מכירים קול השמחה שמע מינה דרובא הוו אותן הבוכים והוי כי חטאת שרוב בעליה קיימין ומשום הכי קרבה.

והא מזידין הוו - דורו של צדקיהו¹⁸⁵ ולא בני קרבן נינהו¹⁸⁶.

הוראת שעה היתה - דאף על גב דהוו מזידין הוו מתכפרין.

בר קטלא. (ופטור המזיד מקרבן ילפינן בתו"כ דבורא דחובה פ"א מדרשה, נפש כי תחטא בשגגה, על השגגה הוא מביא ואינו מביא על הזדון. ואף להראב"ד ורבינו הלל שם דמבואר מדבריהם דכל מאי דבעינן לדרשה היינו דוקא היכא דלא אתרו ביה, אבל היכא דאתרו ביה ל"צ קרא, ע"ש, מ"מ לא שמענו דעובדי ע"ז בדורו של צדקיהו התרו בהן).
(186) בנדפס נוסף: והיכי מתכפרים בהנך חטאות.

(180) אפשר שהיא תיבה מחוקה.

(181) בנדפס: דמשמע דבנים.

(182) בנדפס: קרבנות צבור.

(183) בנדפס נוסף פה: בעגלה ערופה.

(184) בד"ו אהני דהכי. ובדפוסים מאוחרים נשתנה: דהיכי. וכל זה שיבוש.

(185) בנדפס נוסף כאן: ובני קטלא נינהו. ובאמת צ"ב מאי שיאטיה לפטור המזיד מקרבן, הא דהוי

תנו רבנן מת אחד מן הצבור - כגון שהורו ב"ד ועשו צבור על פיהן ולא הספיקו להביא עד שמת אחד מן הצבור חייבין.

מת אחד מן ב"ד - ^{הוריות}דהויא לה חטאת שמת אחד מן השותפין דהויא כמתו מקצת בעליה ולא קרבה

האי דקרי להו שותפין לאו משום דחטאת של שני¹⁸⁷ שותפין¹⁸⁸ דקרבה דאין שנים מביאין קרבן אלא האי דקרי להו שותפין משום דלא מצי קרי להו צבור דהא לאו צבור ניהו¹⁸⁹ דאין צבור מתים - דאין דין מיתה בצבור דכי גמירי חטאת שמתו בעליה למיתה אזלא ביחיד ולא בצבור.

שמעינן ליה לר"ש דאמר חטאת שותפין אינה מתה דתניא פר ושעיר של יום הכפורים שאבדו והפריש אחרים תחתיהן - ונתכפרו בהן ואח"כ נמצאו האבודין כולן ימותו דברי רבי יהודה ר' אלעזר ור' שמעון אומרים ירעו והא הכא דפר של יום הכפורים דהיינו פרו של אהרן הוי חטאת השותפין דכהנים מתכפרין בו וקאמר רבי שמעון ירעו (והכא¹⁹⁰) דלא הוי כחטאת שמתו¹⁹¹ בעליה בעלמא דלמיתה אזלא משום דחטאת שותפות לאו כחטאת יחיד דמיא¹⁹² והוא הדין כי מת אחד מן השותפין דלאו כחטאת שמתו בעליה¹⁹³ אלא חטאת השותפין¹⁹⁴ אינה מתה והכא הוא דקאמר ירעו משום דהא כפרו בעליה¹⁹⁵ מת אחד מן השותפין אימא לך דסבירא ליה לרבי שמעון דקרבה דחטאת השותפין אינה מתה הילכך לא מתוקמא כרבי שמעון.

רבי יהודה אומר כולן ימותו - דהכי ס"ל דאפי' חטאת צבור מתה.

אמר ליה רב יוסף כהנים קאמרת שני כהנים דאיקרו קהל דכתיב על הכהנים ועל כל עם הקהל יכפר - דאתקוש לקהל וכיון דאיקרו קהל¹⁹⁶ דהכי קאמר רבי שמעון פר¹⁹⁷ דידהו כחטאת שעיר¹⁹⁸ דמי דאינה מתה אבל בחטאת השותפין¹⁹⁹ אימא לך דס"ל לרבי שמעון דכי מת אחד מן השותפין דלא קרבה וכי מת אחד מן בית דין פטור ואכתי נוקמה כר"ש.

[ו, ב] אלא מעתה - דכהנים איקרו קהל לייתו פר בהוראה.

וכ"ת הכי נמי טפי להו שבטים - לר"ש דהויין י"ג שבטים ותנן רבי שמעון אומר י"ג פרים פר לכל שבט ושבט ופר לב"ד דלא הוו אלא י"ב שבטים.

אלא אמר רב אחא בר יעקב שבטו של לוי לא איקרי קהל - והוא הדין לכהנים דלא איקרו קהל דכהנים הויין בכלל שבטו של לוי ואכתי נוקמה כר' שמעון.

(194) בנדפס: השותפין היא ואינה.

(195) בנדפס: אבל היכא דמת.

(196) בנדפס במקום 'דהכי': משום הכי.

(197) בנדפס: דפר חטאת.

(198) בנדפס נוסף: דקהל.

(199) בנדפס נוסף: לעולם.

(187) תיבה זו ליתא בנדפס. אבל כ"ה בד"ו.

(188) בנדפס נוסף: דעלמא.

(189) בנדפס נוסף: הלכך קרי להו שותפין.

(190) תיבה זו ליתא בנדפס, ונראה יתר.

(191) בנדפס: שכפרו.

(192) בנדפס נוסף: אלא כחטאת ציבור דמיא.

(193) בנדפס נוסף: דמיא.

ונתתיך לקהל גוים²⁰⁰ ונתתי את הארץ הזאת לזרעך אחריו אחזת עולם^{200ב} כל שיש לו אחזה איקרי קהל - וכהנים ולוים אין להם אחוזה. כראובן ושמעון יהיו לי - דבתי שבטים חשיב להו כראובן ושמעון. והכתיב על שם אחיהם יקראו בנחלתם - כל נחלה²⁰¹ יקראו הוקשו אפרים ומנשה לשאר שבטים שיהיו נוחלין בנחלה כשאר כל השבטים²⁰² [ולא²⁰³] לדבר אחר הוקשו דלא יהיו²⁰⁴ מביאין שני פרים ואכתי חסרי להו מי"ב שבטים אלא שמעינן דלוי איקרי קהל ושותפים נינהו²⁰⁵ וכהנים (יק) לא איקרי קהל²⁰⁶ ולא מתוקמא כר"ש דקרא הכי משמע ומולדתך אשר הולדת אחריהם לך יהיו על שם אחיהם יקראו בנחלתם²⁰⁷. בנחלתם כך חנייתם - שיעקב²⁰⁸ חלק להם את הארץ [וציום] היאך יחנו לדגליהם וכן מצינו במדרש תנחומא²⁰⁹ איש על דגלו באותות באות שצוה יעקב אביהם של אותם רוחות (שנחלקה) [שנחלקו] לשאת מטתו לאותן רוחות חנו לדגליהם והיינו דאמרינן בנחלתם כך חנייתם. ולא מפי המורה²¹⁰.

מאי הוי עלה - אי הוי דוקא הא דאביי דאמר שמעינן ליה לר"ש דחטאת השותפין אינה מתה או לאו דוקא. ת"ש - דתניא ר"ש אומר וכו'.

שאיין צבור מפרישין נקבה - שאין אתה מוצא קרבן [צבור²¹¹] שהיא באה נקבה.

(שהיא) [שאיין] תמורת צבור - דכתיב לא יחליפנו ולא ימיר אותו טוב ברע או רע בטוב²¹² דלשון יחיד הוא ולא צבור ולא שותפין והכי מפרש בפ"ק דמס' תמורה.

וולד חטאת - מתה כדכתיב יקריבנה ולא ולד²¹³.

שנתכפרו בעליה ושעברה שנתה לא שמעינן²¹⁴ - אי מתין בצבור או לא.

וכי דנין אפשר (מאפשר) [משאי אפשר] - הא ולד חטאת ותמורת חטאת ושמתו בעליה

ועיין זרע אברהם (באוצר הפירושים) והגהות רש"ש שכתבו למחוק כל זה.

(208) בנדפס נוסף: אבינו.

(209) בנדפס נוסף כאן: דיעקב אבינו תקן להם דגלים וחלק להם הארץ וכן מצינו וכו'.

(210) 'ולא מפי המורה' ליתא בנדפס. ועיין מש"כ במבוא הערה 45 אודות ביטוי זה.

(211) כצ"ל וכבנדפס.

(212) סיפא דקרא ליתא בנדפס.

(213) דיבור זה ליתא בנדפס. גם גוף דרשה זו לא נמצאת בדברי רז"ל שלפנינו. וישל"ע למאי בעינן לדרשה, אחר שהוא בכלל הלמ"ס דחמש חטאות המתות. ואולי יש לדחוק דאין דרשה זו אלא אהא דפסולה, (והלמ"ס אינה אלא גבי הדין הנוהג בהם, אם למיתה אם לרעה). וכ"ז צריך בירור.

(214) בנדפס: לא שמענו.

(200) צ"ל עמים כבנדפס. ושיבוש זה גם בד"ו. והגיהו הב"ח.

(200ב) בכתה"י נסמן שכאן הוא סוף דיבור.

(201) בנדפס במקום 'כל נחלה יקראו': דלנחלה. ונוסח כתה"י צריך ביאור.

(202) בנדפס במקום 'כל השבטים': שני שבטים.

(203) כצ"ל וכבנדפס.

(204) בנדפס במקום 'דלא יהיו': אבל אין.

(205) ליתא בנדפס. וכ"ה באיזה דפוסים. אבל הוא תמוה דאם אקרו קהל לאו שותפין נינהו. עיין מהרש"א מש"כ להגיה, וכדלפנינו בנדפס.

(206) בנדפס נוסף כאן: ושותפין נינהו.

(207) סיפא דקרא ('אשר הולדת אחריהם לך יהיו על שם אחיהם יקראו בנחלתם') ליתא בנדפס. אמנם בין למופיע בנדפס ('דקרא הכי משמע ומולדתך') ובין לנוסח המורחב שלפנינו. איז ביאור בדברים אלו.

אי אפשר בצבור ודקאמרת²¹⁵ מה מצינו הא לא קשיא²¹⁶ הוי דנין אפשר משאפשר²¹⁷, משום דר"ש בחד מקום גמיר להו דכי נצטוו ישראל על חמש²¹⁸ חטאות הלכה למשה מסיני שהיו נוהגות (ביחיד) [ביחד²¹⁹] בחד מקום²²⁰ וקא דייק ר"ש אי בצבור הנך כולהו מי איתנהו (ביחיד) [יחד] בצבור אלא לאו דביחיד (במה) דברים אמורים ולא בצבור²²² דכי היכי שמתו בעליה ולד חטאת ותמורת חטאת ליתנהו בצבור הם הכי נמי שכיפרו בעליה ושעברה שנתה ליתנהו (דיחיד) [בצבור²²³] דעל כרחיך ילמד סתום מן המפרש והכי אמרינן במס' תמורה [בפ'] יש בקרבנות יחיד אמר ריש לקיש ארבע נתנו להם (במתנה) [למיתה] והחמישית ירעה (וביחיד) [ויחד] נתנו שיהיו נוהגות במקום אחד ומספק העמידום על חמש דאחת נתנה להם לרעה למיתה ושכחו אי זה ניתנה לרעה מהני חמש חטאות לפיכך אמרו חמישתן והכי גרסי' במסכת תמורה שיהיו חמישתן מתות²²⁴ ואי ס"ד דארבעה ניתנו לצבור הנך כולהו ד' חטאות מי איתנהו בצבור הא לא משכחת (לא) [לה] דאפשר בצבור אלא שתים ותו לא אלא על כרחיך ילמד סתום מן המפורש וקא דייק ממתני' דכי היכי [ד]קאמר ר"ש חמש חטאות מתות ביחיד ולא בצבור דמההיא דוקיא דייק נמי²²⁵ ר"ש ביחיד ולא בשותפין²²⁶ שאין תמורה בשותפין בעלמא וכ"ש [בב"ד²²⁷] (כהני) [דהכי] תנן במס' תמורה אין השותפין עושין תמורה וילמד סתום ממפורש מה מצינו ולד חטאת ותמורת חטאת ביחיד דברים אמורים ולא בשותפין אף חטאת שמתו בעליה ושכפרו בעליה ושעברה שנתה ביחיד ולא בשותפין החטאת²²⁸ שמת אחד מן השותפין קרבה הלכך הא דקתני מת אחד מב"ד דפטור לא מתוקמא כר"ש.

הדרן עלך הורו בית דין וכו'

1234567

הורו בית דין

(222) בנדפס בנוסח שונה: אלא ש"מ דביחיד אמורה ולא בצבור.

(223) כצ"ל.

(224) 'ומספק העמידום על חמש דאחת נתנה להם לרעות למיתה ושכחו אי זה ניתנה לרעה מהני חמש חטאות לפיכך אמרו חמישתן והכי גרסי' במסכת תמורה שיהיו חמישתן מתות'. כל זה ליתא בנדפס.

(225) תיבה זו ליתא בנדפס. אבל כ"ה בד"ו.

(226) בנדפס נוסף כאן: ולא בשותפין דהיינו ב"ד משום דאי אתה יכול לומר ולד חטאת בשותפין שאין השותפין מביאין נקבה דפר ושעיר הוא דמביאין ואי אתה יכול לומר תמורת חטאת בשותפות שאין תמורה בשותפין דעלמא וכו'.

(227) השלמתי ע"פ הנדפס.

(228) בנדפס: דחטאת.

(215) בנדפס: וקא אמר מה מצינו. ובנדפס כאן הוא סוף הקטע, אבל בכת"י הכל המשך אחד.

(216) בנדפס: דלא הוי וכו'. וחילוף הנוסח הוא בשל חלוקת הרצאת הדברים המתוארת בהערה הקודמת.

(217) בנדפס גם כאן: משאי אפשר. (וגם בכתה"י יש לקרוא כמובן את האלף חרוקה). או שיש לתקן וכדלעיל בראש הדיבור.

(218) בנדפס: ד'. והוא תמוה. ובהגהות מהר"ב רנגשבורג הגיה: ה', כדלפנינו. ועיין מש"כ ליישב בדוחק נוסח הנדפס, בספרו הורה גבר.

(219) כצ"ל וכן בסמוך.

(220) בנדפס בנוסח שונה: נוהגות יחד במקום אחד או ביחיד או בצבור.

[פרק שני]

הורה כהן משוח - הורה שוגג ועשה מזיד או שהורה מזיד ועשה שוגג פטור מקרבן שהוראת (ב"ד²²⁹) כהן משיח לעצמו כהוראת ב"ד לצבור מה הוראת ב"ד לצבור אין חייבין אלא [על] העלם דבר עם שגגת מעשה (כדמפרש בגמרא לאשמם²³⁰) אף הוראת כהן משוח לעצמו אינו חייב אלא על העלם דבר עם שגגת מעשה כדמפרש בגמרא לאשמם(ס)[ת] העם הרי משוח כצבור וכי הורו בית דין מזידין ועשו הקהל שוגגין לא הוה הוראה והוי שגגת מעשה לחודיה והווי יחידים ומיתו כל אחד (כל אחד) כשבה או שעירה אבל כהן משוח כי הורה מזיד ועשה שוגג לאו דיניה כיחיד ופטור לגמריה דהכי אמרינן בפרק בתרא מעם הארץ פרט למשוח שאינו מביא קרבן (כשוגג) [בשגגת] מעשה בלא העלם דבר שהורה בטעות²³¹.

[גמ']. (שוגגין ועשו שוגגין מביאין) [שוגג ועשה שוגג מביא] פר פשיטא - דכי הורה שוגג ועשה שוגג דהוי שוגג מעליא ומביא פר²³².

מהו דתימא כיון דאי אתידע²³³ ליה - מאי זה טעם זה הורה שמא הדר מההוא טעם כלישנא²³⁴ ההוא טעמא ואע"פ שהוא עושה כמזיד דמי ולא נתחייב קרבן קמ"ל דלא²³⁵.

שיכול - (לגמרי) [לגמור] כמשוח כצבור מדין קל וחומר ולא צריך למכתב לאשמת העם²³⁶.

[א, א] צבור מוצא [מכלל] יחיד - דיחיד מביא כשבה או שעירה וצבור מביאין פר. נשיא מוצא מכלל יחיד - [דבכלל] ואם נפש אחת הוא ומוצא מכללו דיחיד מביא כשבה או שעירה ונשיא מביא שעיר.

(מיד) [מה] נשיא מביא בשגגת מעשה בלא העלם דבר וכו'.

צבור בפר ואין מביאין אשם תלוי - ²³⁷כדאמרינן לקמן דכתיב ביה באשם תלוי ואם נפש כי תחטא וגו' ולא ידע ואשם וכתיב וכפר עליה הכהן על שגגתו אשר שגג והוא לא ידע מי שחטאתו ושגגתו שוה חייב (ו)[ב]שגגת מעשה בלא העלם דבר יצא כהן משוח שחטאו²³⁸ בהעלם דבר וכל שכן צבור דיצא²³⁹ ומשום דהעלם דבר בהדיא כתיב [בהו] ואין חטאתן

(235) נוסח דיבור זה בכתה"י שונה מן הנדפס ואין לו מובן. וכך הוא בנדפס: מהו דתימא כיון דאי מתידע ליה - מאיזה טעם הורה שמא היה חוזר בו מאותו טעם וכי שכח ההוא טעמא ואף על פי כן הוא עושה ותולה בהוראתו ראשונה אימא כמזיד דמי ולא מחייב קרבן קא משמע לן.

(236) בנדפס נוסף: אע"ג דאילו לא נאמר לאשמת העם הייתי למד מן הדין.

(237) בנדפס, בראש הדיבור, נוסף: כלל.

(238) בנדפס: שחטא.

(239) בנדפס: דיצא מאשם תלוי.

(229) ליתא בנדפס. ומיותר.

(230) ליתא בנדפס. ומשובש. ואי אפשר להגיהו, שכן הא דבעינן העלם דבר בצבור מקרא מלא הוא 'ונעלם דבר מעיני העדה'. (ועיין לעיל ג, א דרשה אהא דהוראה תלויה בב"ד וכו') וכנראה נכתבו בטעות אשגרא דלקמן.

(231) 'בלא העלם דבר שהורה בטעות' ליתא בנדפס.

(232) בנדפס נוסף: פר קרבן.

(233) בנדפס: מתידע.

(234) ראה הערה הבאה.

ושגגתן שוה דבעינן (שוה²⁴⁰) העלם דבר עם שגגת מעשה ועוד (ב)[ד]צבור אינן בכלל נפש. נשיא - ומשוח מביאין שעירה בע"ז דכתיב בפרשת שלח לך בע"ז ואם נפש אחת (ב)[ד]אחד יחיד ואחד נשיא ואחד משוח²⁴¹.

מביא אשם ודאי - בין נשיא בין משוח דכתיב באשם גזילות ומעילות נפש ומשוח ונשיא בכלל נפש אחד הן וצבור אין מביאין אשם תלוי ודאי דאינו בכלל²⁴² והא דתנן אינן²⁴³ חייבין אלא על דבר שזדונו כרת ושגגתו חטאת (וכי תמשיח היכי) [וכן המשיח הכי] משמע ב"ד [הוא] דאין חייבין כלל עד שיורו בדבר שחייבין על זדונו כרת ושגגתו חטאת שאם הורו בדבר שאין חייבין זדונו כרת ושגגתו חטאת פטורין לגמרי²⁴⁴ ועוד [דבאשמות] אין בהן דין שוגג דעל זדון הוא מביא אשם וכן המשוח אין מביא פר אלא על דבר שחייבין על זדונו כרת ועל שגגתו חטאת אבל במקום אשם ודאי חייב אשם לפי שהוא בכלל נפש אחת דלהכי הוה לצבור דאין מביאין פר במקום אשם.

מנא ליה - דאין משוח מביא אשם תלוי.

דכתיב - באשם תלוי וכפר הכהן על שגגתו אשר שגג מי שחטאתו ושגגתו שוה²⁴⁵ דהוי הכל בשגגת מעשה דהיינו יחיד יצא משוח שאין חטאתו ושגגתו שוה דאינו חייב אלא [על] העלם דבר עם שגגת מעשה. לאשמת העם עד כאן לא (קמה) קמה²⁴⁶ - כלומר מאשמת העם קאמרת דנפקא ליה דאין חטאתו ושגגתו שוה דמשוח כצבור והא אכתי לא קמה ליה הקישא דלאשמת העם דלעדין לא הועמד לאשמת העם במקומו דהא קאמר אע"ג דאלו [לא] נאמר לאשמת העם יכול אני ללמוד מן הדין דמשיח צריך העלם דבר עם שגגת מעשה בצבור [וקאמר] נראה למי דומה צבור בפר ואין מביאין אשם [תלוי] ומשוח בפר ואין מביא אשם תלוי הוא (דלא) [ד]מדמה משוח לצבור אע"ג דאלו [לא] הוה כותב לאשמת העם והיכי קאמרת השתא²⁴⁷ דמלאשמת העם נפק דמשיח אין חטאתו ושגגתו שוה דאין מביא אשם תלוי והרי בלא אשמת העם הוא דן ולמד.

אלא אשם כדי נסבה - כלומר שלא לצורך הוא דקאמר משוח בפר ואין מביא אשם תלוי²⁴⁸ אלא עיקר הדין שהוא [דן] כך הוא בפר ומשוח בפר מה צבור אין חייבין אלא על העלם דבר עם שגגת מעשה [אף משיח לא יהא חייב אלא על העלם דבר ושגגת מעשה²⁴⁹].

[מתני']. הורה כהן משוח בפני עצמו ועשה בפני עצמו²⁵⁰ - כגון (דמת) [דמורו] בתרי איסורי ב"ד בחלב והוא בע"ז. נתכפר לו בפני עצמו - דמביא פר בפני עצמו דאי הורה בפני עצמו

(246) כ"ה בכ"פ (קמה ליה) ע"ש הערה 23. בנדפס: קאמר ליה.

(247) בנדפס בנו"א: והכא קאמר.

(248) 'כלומר שלא לצורך הוא דקאמר משיח בפר ואינו מביא אשם תלוי', ליתא בנדפס. וניכר שם חסרון. (ולגוף הפירוש עיין גם ריטב"א שבת סד, ב ד"ה בשלמא).

(249) נשמט כנראה בדילוג הדומות.

(250) בנדפס: הורה כהן משיח בעצמו.

(240) ליתא בנדפס, ויתר.

(241) בנדפס: ואחד משיח במשמע.

(242) בנדפס: דאינן בכלל נפש אחת.

(243) בנדפס: אין.

(244) בנדפס במקום 'שאם הורו בדבר שאין חייבין זדונו כרת ושגגתו חטאת פטורין לגמרי': שאם הורו בדבר שחייבין על זדונו כרת ושגגתו אשם פטורין לגמרי. והוא תמוה ביותר וכמו שעמד ע"כ בהגהות הרש"ש שכן לא מצינו בכל האשמות זדונו כרת.

(245) בנדפס: דאינו חייב עד דהוי וכו'.

ולא הורו ב"ד כלל לא אצטריך למיתני [דחייב להביא פר²⁵¹] דמקרא מלא הוא אלא כי איצטריך למיתני כגון דהורו בתרי אסורי.

(הורו) [הורה] עם הצבור - במה דברים אמורים דמורו בחד איסורא הוא בחלב והן בחלב²⁵².

נתכפר לו עם הצבור - שהוא מתכפר בשל ב"ד ומפני מה [מתכפר] הוא²⁵³ בשל בית דין עם הצבור²⁵⁴ לפי שבדבר²⁵⁵ הרבה שוה משיח לב"ד שאין ב"ד חייבין קרבן עד שיורו לבטל מקצת וכן המשיח וכו' והואיל והוא שוה²⁵⁶ משוח לב"ד הלכך כי הורה עם הצבור ועשה עם הצבור [מתכפר עם הצבור²⁵⁷] (והוא) [והא] דקתני שאין ב"ד חייבין ולא קתני שאין הצבור חייבין סתמא כר"מ דאמר לעיל בפ"ק [ב"ד] מבי[אי]ן על ידיהם פר והם פטורין²⁵⁸.

[גמ'] מה נשיא חטא עם הצבור מתכפר לו עם הצבור - משום דבשגגת מעשה בלבד הוא מביא שעיר²⁵⁹ והואיל וחטאתו (ושגגתו) [בשגגת] מעשה הוא כיחיד דעלמא הלכך כי חטא על [פי] ב"ד עם הצבור דהוי העלם דבר עם שגגת מעשה מתכפר לו עם הצבור²⁶⁰ אף משוח הורה בפני עצמו וכו'.

שאינ מתכפר לו עם הצבור - (ליחטא) [כי חטא] עם הצבור²⁶¹.

ת"ל - בכהן משוח דכתיב על חטאתו אשר חטא (תו) דמשמע כי חטא בפני עצמו²⁶², הא חטא עם הציבור מתכפר לו²⁶³.

הכי דמי - דכי הורה משיח בפני עצמו דמורי בתרי איסורי דמתכפר בפני עצמו. או [דהוא] (ד) מופלא ב"ד²⁶³ והן אינן מופלאין - פשיטא דמתכפר בפני עצמו דהורה²⁶⁴ דידהו לאו כלום היא.

בע"ב בריש המשנה, ובדפוס פפד"מ סדרוהו כאן, אבל גם לקמן הניחו הדבור, ובאמת אינו אלא דבור אחד.

(259) בנדפס בטעות: שעירה. וכבר הגיה 'שעיר' הגרעק"א בגלהש"ס. (בתלמוד דפוס זיטאמיר).

(260) בנדפס נוסף כאן: ועוד שכן מתכפר לו עם הצבור ביוה"כ לפיכך מתכפר לו עם הצבור. (ואולי נשמט בדילוג הדומות).

(261) דיבור זה ליתא בנדפס.

(262) בנדפס נוסף: הוא דיביא בפני עצמו.

(263) בנדפס נוסף: עם הציבור.

(263ב) ראה הערה לקמן 265.

(264) בנדפס: דהוראה.

(251) נשמט.

(252) בנדפס דיבור זה בנוסח שונה: הורה עם הצבור - ב"ד כגון דהורו בחדא איסור הוא בחלב והן בחלב. ואולי זהו שיבוש הסופר שפתח תיבת 'ב"ד' שלא כהוגן.

(253) תיבה זו ליתא בנדפס.

(254) בנדפס נוסף כאן: כי הורה עם הציבור.

(255) בנדפס: שבדברים.

(256) כ"ה בד"ו. בנדפס: והושה.

(257) נשמט בדילוג הדומות.

(258) בנדפס יש כאן דיבור נוסף: ולא בעבודת כוכבים - אין חייבין קרבן. (ובכחה"י נמצא דיבור זה בעמוד ב' במשנה הסמוכה). וז"ל הרב דק"ס (אות נ): דבור ולא בע"ז. בכל הדפוסים הישנים הוא נדפס לקמז

ובעו לאיתויי - כל חד דצבור. כשבה או שעירה - דהא תנן בפרק קמא או שלא היה מופלא²⁶⁵ ב"ד שם דלא הוא הוראה שאע"פ שאינו מב"ד עצמן מסנהדרין עצמן²⁶⁶. שאלו היה מסנהדרין עצמן אפי' קטן שבכולן²⁶⁷ לא הוי הוראה²⁶⁸.

ואי הן מופלאין והוא אינו מופלא - כי הורה בפני עצמו²⁶⁹. האי הוראה ידידה לא כלום הוא - דכיון דאינו מופלא לא ידע מאי קא מורה ולא²⁷⁰ הוראה מעליא לחודה²⁷¹ וכשגגת מעשה לחודה דמי ואשכחן דמשיח בשגגת מעשה גרידתא פטור לגמרי כדאמרן בסוף פרקין שאין חטאו שוה ליחידים.

[I, ב] אמר רב²⁷² בשוין. דהוא מופלא והן מופלאין הלכך כי מתני²⁷³ דכי חטא בפני עצמו אע"ג דהוראה ידיהו הויא הוראה מעליא אפילו הכי מתכפר בפני עצמו משום דקא מורו בתרי אסורי חטא עם הצבור אע"ג דהוא מופלא הויא הוראה ידיה מעליא אפ"ה מתכפר עם הצבור משום דקא מורו (בתרי) [בחדא] איסורי. בשני מקומות - משיח במקום אחד וב"ד במקום אחד²⁷⁴.

בטעמים²⁷⁵ - בפסוקים חלוקין (בטעמים²⁷⁶) דע"ז וחלב מתרי הוראות²⁷⁷ נפקי.

וחלוקין בקרבנות - דב"ד מייתי שעיר²⁷⁸ והוא לא מייתי שעיר.

דהו(י)א שעירה - לחודה דכתיב בע"ז בפרשת שלח לך ואם נפש אח(ד)[ת]²⁷⁹ דאחד יחיד ואחד נשיא ואחד משיח²⁸⁰ במשמע.

הוא בחלב המכסה את הקרב - דהוי דבר שאין הצדוקן מודין בו דהא לא מפרש (קרבן) [קרא] מאי נינהו או אפלו²⁸¹ אמוראי פליגי באלו טרפות מאי נינהו כרס הפנימי וכ"ש חלב שעל גבי הדקין שאין הצדוקין מודין בו²⁸².

(274) בנדפס: אחר.

(275) כ"ה בתלמוד ד"ו. וברש"י ד"ו: בטעמא דפסוקא חלוקין בטעמא דחלב וכו'. לפנינו: בטעמייהו.

(276) ליתא בנדפס ונראה יתר. וראה הערה קודמת.

(277) בנדפס: מתרי קראי.

(278) בנדפס נוסף כאן: אעבודת כוכבים. וליתא גם בד"ו.

(279) תיבה זו ליתא בנדפס. והשלימה הב"ח בהגהותיו.

(280) 'ואחד משיח' ליתא בנדפס. והוסיפה הב"ח שם.

(281) בנדפס במקום 'או אפלו: דאפילו. וכצ"ל.

(282) בנדפס נוסף כאן: דהא לא כתיב בהדיא. אי נמי דהורו בחלב שעל הקרב בין בכזית לפחות מכזית דכזית לא כתיב בהדיא והוי דבר שאין הצדוקין מודין. (ודברי האי נמי צב"ט, דהא ליכא כרת בפחות מכזית, ועוד היאך יתכן דאין צדוקין מודין בפחות

(265) בנדפס: של ב"ד. (ומצינו תואר 'מופלא ב"ד' עיין ילקוט' ש שמואל ב רמ"ז תנא ועוד).

(266) לשון כפולה לכאורה. בנדפס בקיצור: שאע"פ שאינו מסנהדרין.

(267) בנדפס נוסף: לא היה שם.

(268) בנדפס נוסף: כדאמרינן מאי כל עדת דאי איתא לכולה סנהדרין הויא הוראה ואי לא לא הויא הוראה וכשגגת מעשה לחודה דמי דמייתי כל חד וחד כשבה או שעירה ה"נ כי הוי הוא מופלא והן אינן מופלאין כי הורה בפני עצמו הואיל והוא לא היה שם עמהן פשיטא דמתכפר בפני עצמו דהוראה ידיהו לאו כלום היא.

(269) בנדפס נוסף: אמאי מתכפר בפני עצמו.

(270) בנדפס: ולא הוה.

(271) תיבה זו ליתא בנדפס. וצ"ב.

(272) בנדפס: אמר רב פפא.

(273) בנדפס במקום 'כי מתני': איצטריך למתני.

אע"ג דקרבתנות²⁸³ שוה - דהוא בפר והן בפר.

כיון דמתרי קראי קא אתו - כדאמרינן לעיל בפרק קמא ואת כל²⁸⁴ החלב ו"ו יתירא להביא חלב שעל גבי הדקין שאין הצדוקין מודין בו דהא לא כתיב בהדיא²⁸⁵.

הא פליגי דטעמא²⁸⁶ - הא חלוקין בפסוקין ומתכפר בפני עצמו. או דלמא שם חלב אחר הוא - והורה עם הצבור הוא ומתכפר עם הצבור.

(והא) [והן] בדם - כגון דם המובלע באיברים או בין כזית לפחות מכזית דהויא דבר שאין הצדוקין מודין בו.

בתר קרבן אולינן - דכיון דשוין בקרבן הורה עם הצבור²⁸⁷ (ומתכוון) [ומתכפר] עם הצבור תיקו.

לפי שיצאת ע"ז - מכלל²⁸⁸ העלם דבר לידון בעצמה²⁸⁹ ²⁹⁰ בפר ובשעיר.

נאמר כאן - בע"ז מעיני והיה אם מעיני העדה נעשתה בשגגה²⁹¹.

ונאמר להלן מעיני הקהל²⁹² מה להלן ב"ד - דכתיב ונעלם דבר מעיני (העדה) [הקהל] ועשו ואמרינן לעיל בפ"ק הוראה תלויה [ב]ב"ד דכתיב ונעלם דבר מעיני דהיינו ב"ד ומעשה תלוי בקהל דכתיב ועשו הקהל²⁹³ ובע"ז לא כתיב ב"ד דכתיב אם מעיני העדה נעשתה בשגגה ואי סלקא דעתך ב"ד הא אין מעשה תלוי בב"ד אלא בקהל דהכא כתיב אם מעיני העדה נעשתה דהיינו מעשה אלא מה להלן בפרשת ויקרא ב"ד²⁹⁴ אף כאן בית דין.

[מתני']. אין ב"ד חייבין²⁹⁵ אלא על [העלם] דבר עם שגגת מעשה וכן המשיח - וצבור דכי עבדי בשגגת מעשה לחודיה דמייתי כל חד כשבה או שעירה דדיניהו כיחידים דכיון דלא עשו ע"פ ב"ד מתחלק כולהו מהדדי והוו יחידים ויחיד חייב בשגגה²⁹⁶.

(288) בנדפס: פר העלם.

(289) בנדפס בטעות: בעצמו.

(290) בנדפס: בהבאת פר ושעיר.

(291) 'נעשתה בשגגה' ליתא בנדפס.

(292) בנדפס נוסף כאן דיבור: ונאמר להלן מעיני - ונעלם דבר מעיני הקהל.

(293) בנדפס: הקהל ועשו. (וכן הוא לשון הפסוק ויקרא ד, יג). בנדפס ציינו למש"כ רש"י 'ואמרינן לעיל בפ"ק, לגמ' לעיל ה, א. אבל באמת ליתא שם כנוסח שהביא רש"י כאן. אבל עיין בכי"פ הערה 103 שהבאנו מכמה כת"י ושכ"ה גרסת כמה ראשונים לעיל ג, א עי"ש.

(294) בנדפס: מה להלן ב"ד דכתיב בפרשת ויקרא.

(295) בנדפס נוסף: קרבן. ועיין גם לקמן במשנה ח, ב אין חייבין על עשה וכו', דגם התם נראה דגריס רש"י אין ב"ד. ועי"ש בהורה גבר.

(296) בנדפס נוסף כאן: אבל משיח בשגגת מעשה

מכזית דאדרבא כיון דבקרא ליתא לשיעורא, לדידם בכל מידי אסירא. עיין בדברי האחרונים כאן (ח"נ; מצפ"א; הגהות רש"י; הגהות הגר"א חבר. ובנודע ביהודה יור"ד מהדו"ת סי' ל"ב מש"כ לבאר. ובאמת קושיא קמא קשיא גם לקמן בד"ה והן בדם, דכתב רש"י: כגון בדם המובלע באיברים. וגם בזה ליכא כרת).

(283) בנדפס: דקרבנן.

(284) תיבה זו ליתא בנדפס. (והנה ברש"י כתוב 'לעיל בפ"ק' והתם לא מצינו דרשה כזו, אלא בחולין מט סוע"א, אלא דגם התם משמע דילפינן כן מתיבת כל ולא מואו יתירא, עי"ש ברש"י. וכבר עמד בסתירה זו בבאר שבע לעיל ג, א סוד"ה מעוט בחלב, וצ"ל דהכי גריס רש"י התם במסכתין).

(285) שאין הצדוקין מודין וכו' עד גמירא, ליתא בנדפס.

(286) בנדפס: בטעמייהו.

(287) בנדפס: הורה עם הציבור הוא.

ולא בע"ז - אין ב"ד חייבין קרבן וכו' ²⁹⁷.

[גמ']. (ואי לאו) [ואילו] משיח בע"ז לא קתני - דקתני ולא בע"ז [אין] חייבין אלא על העלם דבר עם שגגת מעשה ולא קתני וכן המשיח מכלל דמשיח בע"ז בשגגת מעשה לחודיה ²⁹⁸.

מתני' מני ר' היא דתניא משה בע"ז ר' אומר בשגגת מעשה - לחודיה.

וחכ"א בהעלם דבר - ²⁹⁹ עם שגגת מעשה כשאר מצות ושויין רבי ורבנן שבשעיר כיחיד מתכפר בע"ז כיחיד ³⁰⁰ ושויין שאין מביאין ³⁰¹ אשם תלוי.

ותסברא (אלו) זדונו כרת ואשגגתו ³⁰² חטאת - דע"ז דקתני ולא בע"ז אלא על דבר שזדונו כרת ושגגתו חטאת מי קתני וכן המשיח והא קי"ל דמשיח בע"ז נמי אינו חייב [אלא] על דבר שזדונו כרת ³⁰³ כדאמרי' לקמן (כדאמרי') נאמר כאן עליה משיח ³⁰⁴ לאשמת העם הרי משיח כצבור ואפילו [הכי] לא קתני במתני' וכן המשיח.

אלא תנא - חייבין על זדונו כרת ושגגתו חטאת ³⁰⁵.

הכא נמי תנא בהא - דאין חייבין בשגגת מעשה בשאר מצות אלא על העלם דבר עם שגגת מעשה ³⁰⁵ (הכא אמרינן משיח) דלא כר'.

מאי טעמא דרבי דאמר קרא - בע"ז בפרשת שלח לך וכפר הכהן על הנפש השוגגת [וגו'] ופי' רבי סבר בחטאה בשגגה הכי משמע חטא זה בשגגה יהא כלומר (ד)[ב]שגגת מעשה לחודיה ואפלו משה.

ורבנן סברי מי שחטאו בשגגה - דהכי משמע וכפר הכהן על הנפש השוגגת דיביא שעיר ³⁰⁶ בשגגת מעשה מי שחטאו בשגגה בשאר מצות.

יצא משיח שאין חטאו בשגגה - בשאר מצות כלומר בשגגת מעשה גרידתא ³⁰⁷ אלא בהעלם דבר ³⁰⁸ בשגגת מעשה דעל שגגת מעשה לחודיה פטור לגמרי.

(304) תיבה זו ליתא בנדפס. אבל כ"ה בד"ו.

(305) ניכר פה חסרון דברים ויש להשלים כבנדפס: אלא תנא בהא בדבר שחייבין על זדונו כרת ושגגתו חטאת כשאר מצות וכן המשיח והוא הדין בעבודת כוכבים דמשיח כצבור דאינו חייב בעבודת כוכבים אלא בדבר שזדונו כרת ושגגתו חטאת. (וכנר' נשמט בדילוג הדומות).

(305) בנדפס נוסף: וכן המשיח והוא הדין לעבודת כוכבים דמשיח כצבור כי היכי דאין ב"ד חייבין על עבודת כוכבים אלא על העלם דבר עם שגגת מעשה.

(306) בנדפס: שעירה.

(307) תיבה זו ליתא בנדפס.

(308) בנדפס: עם שגגת.

לחודיה פטור מכלום כדאמר לקמן בפרק בתרא מעם הארץ פרט למשיח דאינו מביא בשגגת מעשה כלל והיינו דקאמר יצא משיח שאין חטאתו בשגגה דהיינו בשגגת מעשה וכו'.

(297) דיבור זה ליתא לפנינו בנדפס כאן, אלא לעיל במשנה ז, א ועיי"ש הערה 258.

(298) בנדפס בנו"א: ומדלא קתני וכן המשיח מכלל דמשיח בעבודת כוכבים חייב בשגגת מעשה לחודיה.

(299) בנדפס נוסף: כלומר.

(300) ושויין רבי ורבנן וכו' עד כאן, ליתא בנדפס.

(301) בנדפס: מביא שום אשם תלוי. וצ"ב.

(302) בנדפס: ושגגתו.

(303) בנדפס נוסף: ושגגתו חטאת.

[ח, א] ושוין נמי³⁰⁹ שאין - משוח מביא אשם תלוי דכתיב באשם תלוי וכפר הכהן³¹⁰ אשר שגג³¹¹ מי שחטאה³¹² בשגגה יצא משוח ולרבי נמי³¹³ היכי מצי אמר יצא משוח והא לרבי חטאו בע"ז בשגגה הוא דתניא לעיל משוח בע"ז רבי אומר בשגגה מעשה אלא רבי סבר דהיכי³¹⁴ מתרץ³¹⁵ לטעמיה מי שכל חטאו בשגגה יצא משיח שאין כל חטאו (בע"ז) בשגגה דע"ז הוא דחטאו בשגגה אבל בשאר מצות אין חטאו [בשגגה] בלבד אלא בהעלם דבר עם שגגת מעשה. ורבנן - סברי יצא משיח שאין חטאו בשגגה לא בע"ז ולא בשאר מצות אלא בהעלם דבר עם שגגת מעשה ולדברי הכל אין משיח מביא אשם תלוי וכל [שכן] צבור שאין חייבין אשם תלוי (ב)[ד]העלם דבר בהדיא כתיב בהו.

[מתני']. אין ב"ד חייבין - קרבן אלא [על] העלם דבר שחייבין על זדונו כרת ועל שגגתו חטאת דאם הורו בדבר שחייבין עליו אשם (תלוי) ודאי פטורין דכתיב באשם ודאי ואם נפש וגו' וב"ד אין בכלל נפש אחת ועוד דאשמות אין בהן דין העלם דבר שחייבין על זדונו כרת ועל שגגתו חטאת.

[וכן המשיח - אין מביא פר אלא על העלם דבר שזדונו כרת ושגגתו חטאת] אבל במקום אשם ודאי חייב להביא אשם ודאי [לפי] שהוא בכלל נפש אחת דלהכי השוה לצבור שאין מביא פר במקום אשם [אבל אשם] ודאי³¹⁷ יביא כדתנן לקמן אשם ודאי הנשיא והמשוח [והיחיד] חייבין וב"ד פטורין.

[גמ']. נאמר כאן עליה³¹⁸ ונאמר להלן עליה³¹⁹ - לצרור³²⁰ לגלות ערותה עליה בחייה³²¹. ונשיא³²² - נמי לא יביא שעיר אלא על דבר שחייבין על זדונו כרת ועל שגגתו חטאת דתנן כל מצות שבתורה [ש]חייבין על זדונו כרת ועל שגגתו חטאת יחיד מביא כשבה או שעירה ונשיא מביא שעיר וכו' דיליף מצות מצות.

יחיד - ³²³דאינו מביא חטאת אלא על דבר שזדונו כרת ועל שגגתו חטאת כדתנן כל מצות שבתורה וכו'.

אמר קרא - בפרשת ויקרא ואם נפש.

וילמד עליון³²⁴ - יחיד מנשיא.

לפי שיצאת³²⁵ ע"ז - מכלל שאר מצות דכתיב ביה וכי תשגו ולא תעשו והוא בכלל שאר מצות³²⁶ (הא) ולא כתיב הכא כרת.

(319) תיבה זו ליתא בנדפס.

(320) תיבה זו ליתא בנדפס.

(321) תיבה זו ליתא בנדפס.

(322) כ"ה גם בד"ו. בנדפס: נשיא.

(323) בנדפס: נמי אינו מביא וכו'.

(324) בנדפס: וילמד תחתון מעליון. וכצ"ל.

(325) כ"ה גם במיוחס לר"ח ובתוספי הרא"ש. בנדפס: שיצאה.

(326) 'והוא בכלל שאר מצות' ליתא בנדפס. ולפי"ז פירוש 'יצאת ע"ז' היינו לידון בעצמה. וכדפירש

(309) תיבה זו ליתא בנדפס. אבל כ"ה בד"ו.

(310) בנדפס נוסף: על שגגתו.

(311) בנדפס נוסף: והוא לא ידע.

(312) בנדפס: שחטאו.

(313) תיבה זו ליתא בנדפס.

(314) בנדפס: דהכי.

(315) בנדפס: קרא לטעמיה.

(317) תיבה זו ליתא בנדפס.

(318) בנדפס נוסף כאן דיבור: נאמר כאן עליה - ונודעה החטאת אשר חטאו עליה.

יכול יהיו חייבין אפי' על דבר שאין חייבין על זדונו כרת - כגון מגפף ומנשק³²⁷ דאמרינן במסכת סנהדרין בפרק ארבע מיתות דעובר בלא תעשה ולא בכרת.

וילמד תחתון מעליון - יחיד ונשיא ומשיח מצבור.

אבל רבנן³²⁸ - דמפקי האי עליה לדרשא אחרינא כדאמרינן במסכת יבמות בפרקא קמא ואשה אל אחותה [וגו'] עליה מה ת"ל לפי שנאמר יבמה יבא עליה וגו'. תורה אחת יהיה לכם בעושה בשגגה והנפש אשר תעשה (בשגגה) ביד רמה - (עליה מה ת"ל כי דבר יי בזה הוקשה כל התורה כולה כלומר כל העושה בשגגה בע"ז³²⁹) והכי מפרש בתורה(ה) [ת] כהנים דהאי והנפש אשר תעשה ביד רמה³³⁰ בע"ז משתעי דתניא בספרי ר' ישמעאל³³¹ אומר בע"ז הכתוב מדבר כי דבר יי בזה שביזה דבור הראשון אנכי ה' אלהיך ולא יהיה לך.

מה ע"ז שחייבין על זדונה כרת - דהכא כתיב הכרת תכרת אף כל וגו'.

ואשכחן יחיד ונשיא ומשוח בין בע"ז בין בשאר מצות - דכתיב ואם נפש וכתוב תורה אחת [יהיה לכם] וכתוב והנפש אשר תעשה ביד רמה ויחיד ונשיא ומשוח בכלל ואם נפש אחת הם.

צבור מנא לן ללמד³³² עליון מתחתון - דכתיב בפרשת של מעלה וכי תשגו דהיינו צבור וילמד מתחתון מאם נפש מה להלן דבר שחייבין על זדונו כרת ועל שגגתו חטאת בין בע"ז בין בשאר מצות [דגבי יחיד הוקשה כל התורה כולה לעבודת כוכבים אף צבור אין חייבין אלא בדבר שחייבין על זדונו כרת ועל שגגתו חטאת בין בעבודת כוכבים בין בשאר מצות³³³].

ורבים בסייף - ב[מזיד אנשי עיר הנדחת.

יכול נחלוק בשוגג בקרבנותיהם - דכי היכי דחלוק צבור מיחידים (מה) גבי עיר הנדחת³³⁴ דבקרבן צבור ובע"ז³³⁵ לאו דמי לשום קרבן יחיד הם הכי נמי³³⁶ דלא הוו דמי לשום קרבן ויחיד³³⁷.

(331) בנדפס: רבי שמעון. אבל כבר העירו (עיין הגהות מצפ"א ועוד), דלפנינו בספרי איתא רבי ישמעאל. וכ"ה בסנהדרין צט, א.

(332) בנדפס: ילמוד.

(333) כנראה נשמט בדילוג הדומות.

(334) 'גבי עיר הנדחת' ליתא בנדפס. אבל כ"ה בד"ו.

(335) בנדפס: בע"ז. וכצ"ל.

(336) כ"ה גם בד"ו. עיין לעיל הערה 51. בנדפס: ה"נ.

(337) ניכר פה חסרון דברים. בנדפס: יכול נחלוק בשוגג בקרבנותיהם - דכי היכי דחלוק צבור מיחידים [גבי עיר הנדחת - ד"ו] דקרבן צבור בע"ז לא דמי לשום קרבן יחיד ויחיד - ד"ו ה"נ והם הכי נמי -

רש"י 'יצאת ע"ז' לעיל ז, ב ד"ה לפי שיצאתה. (וכ"פ בבאר שבע כאן). ועיין הורה גבר שתמה על דברי רש"י הנדפסים, מפני מה שינה פירושו ממאי דפירש לעיל. שו"מ גם למרן בכללי הגמרא (הליכות עולם מהדורת ווארשא דף ס' ריש ע"ב) שכתב אחר שהעתיק דברי רש"י הנדפסים: ומשונה הוא מפירוש בשאר מקומות.

(327) בנדפס נוסף: ומרבץ.

(328) בנדפס: אלא לרבנן.

(329) כ"ז ליתא בנדפס. ואיני יודע פירושו.

(330) מתיבת והכי מפורש בתו"כ עד כאן, ליתא בנדפס, ותמוה דפתח בתו"כ וסיים בספרי. (ובתו"כ ליכא מידי).

ת"ל תורה אחת - דעיר הנדחת בשוגג כיחידים דמו ומיתי כל אחד וחד שעירה כיחיד.
מאי ניתי - כלומר כיון שעשו בשוגג דהווי בסייף דהוא קרבנו חלוק מצבור כלומר בשאר
מצות ומיחיד הוא דמייתי ולא הוי חלוק³³⁸.

מאי ניתי - עיר הנדחת דבסייף³³⁹. ניתי פר - אי עשו בשוגג הכי הווי חלוק משאר ציבור
ומיחיד³³⁹ וצבור בשאר מצוות ואבמייהו³⁴⁰ - הוא ולא הוי חלוק דבעינן חלוק באנשי
עיר הנדחת לצבור דאין צבור נעשה עיר הנדחת כלל³⁴¹. יחיד נמי היינו קרבנו - ולא
חלוק³⁴².

איצטריך - [תורה] אחת סד"א וכו'.

אי נמי צריך - לחלוק בקרבנותיהם³⁴³.

ואין לו תקנה - לאנשי³⁴⁴ עיר הנדחת בשוגג דאי אפשר לחלוק.

ת"ל³⁴⁵ - תורה אחת דמייתי כל חד וחד שעירה כיחיד.

ולא תעשו את כל המצות איזו³⁴⁶ ששקולה כנגד כל המצות הוי אומר זו ע"ז - שכל המודה
בה ככפר בכל התורה כולה.

תוס'³⁴⁷. את כל אשר צוה ה' [אליכם] ביד משה - ³⁴⁸ וכתוב אשר דבר [ה'] דמשמע שהיה
בדבורו של הקב"ה כלומר ששמעו כל ישראל מפיו כשדבר אל משה.

איזו מצוה שהיה³⁴⁹ בדברו של הקב"ה דהוא³⁵⁰ ע"י משה הוי אומר זה ע"ז - דאנכי ולא יהיה
(בך) [לך] מפי הגבורה שמענום³⁵¹ בדבורו של הקב"ה וצוה ע"י משה במקומות הרבה³⁵²
כגון לא תשתחוה לאל אחר דלא שמענו אלא מפי משה.

[ח. ב] למן היום וגו' - דמשמע³⁵³ את כל אשר צוה יי אליכם ביד משה דזו ע"ז וכתוב
בתריה למן היום אשר (דבר) [צוה] יי³⁵⁴ שאר (מצות) [מצוה] שנאמרה בתחילה הוי אומר
זה ע"ז - דבתחלת עשרת הדברות אנכי ולא יהיה לך דהיינו ע"ז. "מצות נצטוו במרה -
דהיינו קודם מתן תורה אלמא ע"ז לא נאמרה תחלה.

(343) בנדפס: בקרבן.

(344) תיבה זו ליתא בנדפס.

(345) בנדפס: קמ"ל.

(346) בנדפס: איזו היא מצוה וכו'.

(347) ליתא בנדפס ומצוי בפירושי רש"י על הש"ס.

(348) בנדפס נוסף: דמשמע שצוה ע"י משה.

(349) בנדפס: שהיא.

(350) בנדפס: וצוה.

(351) בנדפס נוסף: דהיינו ששמעו בדבורו וכו'.

(352) בנדפס במקום 'במקומות הרבה': בכמה פרשיות
שבתורה. וכנוסח כתב היד כ"ה גם במזרחי לבמדבר
טו כג. (ע"ש שהעתיק דברי רש"י שכאן)

(353) בנדפס: הכי משמע.

(354) בנדפס: למז היום וגו' - הכי משמע את כל

ד"ו] נחלוק בקרבנותיהם דלהוי חלוק דמרובין שעשו
שוגגין דעיר הנדחת [בד"ו במקום 'דמרובין שעשו
שוגגין דעיר הנדחת': דאנשי עיר הנדחת] דלא להוי
דמי לעולם לשום קרבן לא לצבור ולא ליחיד [בד"ו:
דלא להוי דמי לעולם לשום קרבן יחיד].

(338) דיבור זה ליתא בנדפס וצ"ב.

(339) בנדפס: אנשי עיר הנדחת רבים דבסייף.

(339) דיבור זה ליתא בנדפס.

(340) נשתבש מתיבת הוא דמייתו. (ותיבת 'הוא'
הבאה, יש למחוק).

(341) בנדפס בנו"א: נייתי פר צבור בשאר מצות הוא
דמייתי - ולא הוי חלוק וכ"ש דבעי' חלוק בין אנשי
עיר הנדחת לצבור דהא אין צבור נעשין עיר הנדחת
כלל.

(342) בנדפס: ולא הוי חלוק.

אלא מחזורתא כדשנין מעיקרא - כדאמר ר' ישמעאל³⁵⁵.

[מתני']. אין ב"ד חייבין קרבן על עשה ועל לא תעשה שבמקדש - דהיינו על טומאת מקדש וקדשיו עשה דמקדש וישלחו מן המחנה³⁵⁶ לא תעשה דבמקדש³⁵⁷ ולא יטמאו (עוד) את מחניהם שאע"פ שחייבין על זדונו כרת ועל שגגתו חטאת כיון דאין חייבין על שגגתו חטאת קבוע אלא קרבן עולה ויורד הילכך פטור לגמרי כדמפרש בגמרא והאי דקתני אין חייבין על עשה ועל לא תעשה שבמקדש לא מיירי בכהן משיח כלל משום דהוי פלוגתא דר' עקיבא ור' שמעון ה"ל דר' עקיבא לא פטר ליה מפר על טומאת מקדש וקדשיו ור' שמעון פטר ליה לגמרי כדמפרש בגמרא בסוף פרקין. ואין מביא³⁵⁸ - יחידין.

אשם תלוי על עשה ועל לא תעשה שבמקדש - דאין אשם תלוי בא אלא על ספק חטאת קבוע [כדמפרש בגמ' אבל בב"ד לא איצטריך למיתנא אין מביאין אשם תלוי על עשה ועל לא תעשה שבמקדש שהרי אין ב"ד מביאין אשם תלוי אפי' במקום ספק חטאת קבוע³⁵⁹] כדאמרינן בריש פירקין משיח בפר ואין מביא אשם תלוי דכתיב באשם תלוי וכפר הכהן וגו' מי שחטאו ושגגתו שוה [יצא משיח ומנלן דאין חטאתו ושגגתו שוה³⁶⁰] דכתיב לאשמת העם הרי משיח כצבור וצבור צריך העלם דבר עם שגגת מעשה לפיכך אינו באשם תלוי הלכך [כי איצטריך] אין מביאין³⁶¹ אשם תלוי על עשה ועל לא תעשה שבמקדש כגון ביחיד דעלמא.

אבל חייבין - בב"ד³⁶¹ פר חטאת קבוע ומביאין יחידים אשם תלוי על עשה ועל לא תעשה שבנדה משום דהוי ספק חטאת קבוע.

לא³⁶² תבא על הנדה - דכתיב ואל אשה בנדת טומאתה לא תקרב.

פרוש מן הנדה - ³⁶³סמוך לוסתה כדי שלא תהא רואה בשעת תשמיש דכתיב והזרתם את בני ישראל³⁶⁴ בפרק ידיעות הטומאה במסכת שבועות.

³⁶⁵תוס'. להכי נקט איסור נדה להכנסת מקדש ולא נקט (אוסר) [איסור] אחרינא חלב או דם משום [ד]אסור נדה דמי לאיסור [טומאת] מקדש וקדשיו יותר משאר איסורין, כדתנן במסכת שבועות בפרק ידיעות הטומאה³⁶⁶ גבי איש טמא (שנבנה) [שנכנס] למקדש בשוגג ונזכר בתוך מקדש שהוא טמא ורצה לצאת מן המקדש בא לו דרך ארוכה חייב, בא דרך

אשר צוה ה' אליכם ביד משה דזו עבודת כוכבים ומניין שזו עבודת כוכבים מדכתיב בהדי' למן היום אשר צוה ה' והלאה שאר מצות והלאה כלומר [תיבת 'כלומר' ליתא בד"ו] מכאן ואילך לדורותיכם.

(355) בנדפס: כדברי ר' יהושע בן לוי או כדברי רבי. בד"ו: כדברי רבי או כדברי ר"י. ברש"י שבע"י: כדבי רבי ישמעאל וכדברי יהושע בן לוי. ועיי' בכ"פ ששם הגרסא (לעיל ע"א) במקום 'דבי רבי תניא וכו': דבי רבי ישמעאל תניא וכו'. ועיי' מש"כ.

(356) בנדפס נוסף: כל צרוע.

(357) תיבה זו ליתא בנדפס.

(358) בנדפס: מביאיז.

(359) נשמט בדילוג הדומות.

(360) כבהערה קודמת.

(361) בנדפס: מביא.

(361ב) בנדפס נוסף כאן: על עשה ועל לא תעשה שבנדה דהוי זדונו כרת ושגגתו (ונשמט בדילוג הדומות).

(362) כ"ה גם בד"ו. בנדפס: אל.

(363) בנדפס כלומר בסמוך וכו'.

(364) בנדפס: כדמפרש בגמרא בפרק וכו'.

(365) כל הדיבור דלהלן ליתא בנדפס. (ומשום כך ציינתי בו מעט ציונים ומר"מ).

(366) יד. ב.

קצרה פטור. וגבי נדה נמי תנן התם³⁶⁷ כי האי גונא היה משמש עם הטהורה ואמרה לו נטמאתי ופירש מיד חייב, שיציאתו הנאה לו כביאתו ואמר רב הונא משמיה דרבא עליה³⁶⁸ מאי תקנתיה נועץ עשר צפרניו בקרקע עד שימות האבר מעצמו ואחר יצא, שאחר שמת האבר אין יציאתו הנאה לו כביאתו. הלכך נקט איסור נדה אצל איסור טומאת מקדש וקדשו ומשום דדמו להדידי³⁶⁹, כדפרישית מ"ר³⁷⁰.

תוס'³⁷¹. מנא הני מילי - דצבור לא מחייבי שום קרבן בעולם אלא במקום (קבוע) חטאת קבוע.

³⁷² אמר רב נחמן³⁷³ בר אבדימי נאמר כאן ואשם - בחטאת קבוע דיחיד דכתיב בפרשת ויקרא ואם נפש אחת תחטא בשגגה מעם הארץ בעשותה אחת (מכל³⁷⁴) [מ]מצות ה' אשר לא תעשינה ואשם וכתיב והביא את קרבנו דמביא כשבה או שעירה דאינו בעולה ויורד. ונאמר ואשמו בצבור מה ואשם - האמור³⁷⁵ ביחיד הוי בחטאת קבוע אף ואשמו האמור בצבור אין מביאין שום קרבן אלא במקום³⁷⁶ קבוע דאלו עשאו יחיד הוי³⁷⁶ חייב חטאת קבוע לאפוקי עשה ולא תעשה שבמקדש דאלו עשאו יחיד הוי בעולה ויורד. ונאמר ואשם באשם תלוי - ואם נפש כי תחטא ועשתה אחת וגו' ולא ידע ואשם. מה צבור חטאת בקבוע - כלומר מה ואשמו בצבור חטאתו [בקבועה] דגמרינן וו' מאשם בחטאת יחיד.

אף - ואשם האמור באשם תלוי (ו)אינו בא אלא על ספק חטאת קבוע לאפוקי עשה ולא תעשה שבמקדש דאין אשם תלוי בא עליו משום דהוי חטאת עולה ויורד ולא הוי חטאת קבוע³⁷⁷ ותרתי מפקינן מיהא מדר' יצחק בר אבדימי חדא דבצבור חטאת קבוע דאין חייבין על עשה ועל לא תעשה שבמקדש שהרי אין ספק חטאת קבוע ועוד דאין אשם על ספק קבוע³⁷⁸.

(367) שם.

(368) שם יח, א.

(369) וכן מפורש בירושלמי כאן (ה"ה): אמר רבי מתניה לא אתינן מתני אלא מילה דמייא למילה היך עבידא נכנס למקדש טמא חייב נכנס טהור וניטמא בא לו בארוכה חייב ובקצרה פטור ודכוותה היה משמש עם הטמאה חייב היה משמש עם הטהורה ואמרה לו נטמאתי בא לו בארוכה חייב ובקצרה פטור. וכ"כ במאירי כאן וז"ל (וגם הוא כרש"י לא הביא דברי הירושלמי): והוא הדין לחלב ודם ושאר דברים שזדונם כרת ושגגתן חטאת קבועה, אלא שתפס בה ענין נדה מפני שהיא דומה בקצת ענינים לנכנס למקדש בטומאה, שהנכנס למקדש בטומאה ונזכר שם שהוא טמא אם בא ויצא לו בארוכה חייב בקצרה פטור, ואף הנדה היה משמש עם הטהורה ונטמאת צריך להשגיח בפרישתו וכמו שאמרו נועץ על צפרניו בקרקע עד שיתשש כחו כמו שיתבאר במקומו, עכ"ל. (וכ"כ המאירי בשבועות שם).

(370) = מפי רבי. (והם ר"ת שכיחים בתוספות). ואולי כתוב מ"ד. שאיני יודע פתרונו.

(371) אפשר שציון זה שייך לקטע הקודם.

(372) בנדפס יש כאן דיבור נוסף: ויחיד [בד"ו] - ויחידים] אשם תלוי נמי - אין חייבין אלא על ספק חטאת קבועה.

(373) בנדפס: יצחק. וכ"ה בכתה"י בסמוך (ד"ה אף). וכגרסת כתה"י כאן 'נחמן' כ"ה גם בכ"פ. ועי"ש שהערנו דלא נמצא בשאר מקומות אמורא בשם זה. (374) כ"ה בכל דפו"י, אבל טעות הוא, וכן הגיה מהרש"א.

(375) בנדפס: האמור בפרשת ויקרא בחטאת יחיד וכו'.

(376) בנדפס: חטאת קבועה.

(376) בנדפס נשמט מתיבת הוי עד תיבת והוי הבאה, וראה מסוהש"ס שכ' להגיה הנוסח שנשתבש בעקבות ההשמטה.

(377) בנדפס איתא כאן: ועוד דאין אשם תלוי בא עליו. ומחקו המהרש"א. ועינינו הרואות לפנינו דליתא.

(378) חסר ומשובש. בנדפס: ותרתי מפקינו מדר'

אי הכי ³⁷⁹ עולה ויורד נמי ³⁸⁰ כתיב כי יאשם - וכתוב ³⁸¹ ונפש כי תחטא בשגגה ושמעה קול אלה דהיינו שמיעת הקול וכתוב או נפש (כי) [אשר] תגע דהיינו טומאת מקדש וקדשיו וכתוב ³⁸² או נפש כי תשבע לבטא בשפתים דהיינו בטוי שפתים דכולהו בקרבן עולה ויורד וכתוב כי יאשם לאחת מאלה דילמא ³⁸³ מה כי יאשם בעולה ויורד אף ואשם דכתיב באשם תלוי תהוי במקום עולה ויורד דלהוי אשם תלוי אפילו על ספק חטאת שאינה קבועה.

זו היא שיבה זו היא ביאה - דהאי דכתיב ושב הכהן מביתו לבית המנוגע ³⁸⁴.

נליף ואשם מטומאת מקדש וקדשיו - דכתיב או נפש (כי) [אשר] תגע וגו' והוא טמא ואשם דהיינו ³⁸⁵ מקדש וקדשיו שהוא ³⁸⁶ בעולה ויורד דחטאת שאינה קבועה היא.

דנין ואשם ומצות ה' - דכתיב באשם תלוי [מואשמו] מצות ה' לאפוקי טומאת [מקדש] וקדשיו דלית ביה [ואשם] ומצות יי.

נליף [ואשם] ונשיאות ³⁸⁷ עון - דכתיב באשם תלוי ולא ידע ואשם ונשא עונו וכתוב בעולה ויורד אם לא יגיד ונשא עונו וכתוב ³⁸⁸ והוא ידע ואשם לאחת מאלה.

באשם תלוי כתיב - [ואשם] ומצות ה' אשר לא תעשינה [ובפר ובהעלם דבר של צבור כתי' אחת מכל מצות ה' אשר לא תעשינה ואשם] הילכך אמרינן מה צבור חטאת בקבועה אף אשם תלוי [אינו] בא אלא על ספק חטאת קבועה.

[ומתני']. אין ב"ד חייבין על שמיעת הקול ובטוי שפתים ועל טומאת מקדש וקדשיו - לכל הנך הויין בעולה ויורד כדאמרינן לעיל דצבור אין ³⁸⁹ חטאת אלא בקבוע [ובדין הוא] דלא ליבעי למתנא דהא תנן לעיל אין חייבין על עשה ועל לא תעשה שבמקדש ואמרינן משום דבעינן חטאת בקבועה (כ)[ו]טומאת מקדש וקדשיו הוי בעולה ויורד ולא הוי חטאת קבועה וה"ה לשמיעת קול ובטוי שפתים דלא הוי חטאת קבועה וב"ד (פוטרינן) [פטורינן] והאי דקתני הכא אין ב"ד חייבין על שמיעת קול [בטוי] שפתים [כו'] [משום דבעי אפלוגי ר' יוסי הגלילי ור"ע אין ב"ד חייבין על שמיעת קול ועל בטוי שפתים וטומאת מקדש וקדשיו] וה"ה למשיח.

שהוסיפוהו הם, אבל כבר הוא בכל הדפוסים הישנים שבידי, ע"כ.

(383) תיבה זו ליתא בנדפס.

(384) חסר. בנדפס: זו היא שיבה זו היא ביאה - דהא דכתיב ושב הכהן לא תימא ושב הכהן מבית המנוגע לביתו אלא הכי הוא ושב הכהן מביתו לבית המנוגע דהאי שיבה זו היא ביאה לבית המנוגע.

(385) בנדפס: טומאת מקדש וכו'.

(386) בנדפס: בקרבן עולה וכו'.

(387) כ"ה בד"ו. בנדפס: ונשיאת.

(388) תיבה זו ליתא בנדפס.

(389) כ"ה בד"ו. בנדפס: איז מביאז חטאת וכו'.

יצחק בר אבדימי חדא דצבור בחטאת קבועה דאין ב"ד חייבין על עשה ועל לא תעשה שבמקדש ואידך דאין אשם תלוי בא עליו אלא על ספק חטאת קבועה דאשם תלוי אפי' דיחיד אינו בא על עשה ועל לא תעשה שבמקדש שהרי אינו ספק חטאת קבועה.

(379) בנדפס: קרבן.

(380) בנדפס: הא כתיב.

(381) בנדפס: דכתיב. וכצ"ל.

(382) 'וכתיב או נפש אשר תגע דהיינו טומאת מקדש וקדשיו וכתוב' בא בנדפס בסוגר מרובע. וז"ל הרב דק"ס: בדפוס פפד"מ בשני חצאי ארית. לומר

והנשיא בכלל³⁹⁰ כיוצא בהן - דאינו בעולה ויורד דברי ר' יוסי הגלילי [טעמא דר' יוסי הגלילי³⁹¹] מפרש בגמרא.

ר"ע אומר נשיא חייב בכולן - קרבן עולה ויורד חוץ משמיעת הקול שאין שמיעת הקול חלה עליו שהמלך לא דן ולא דנין אותו לא מעיד ולא מעידין אותו כדתנן במסכת סנהדרין בפרק כ"ג. ר"ע במשיח לא פי' במתניתין ופירש בברייתא כדאמרן³⁹² תניא ר"ע אומר פטור משוח מכולן מקרבן עולה ויורד ומביא על כולן פר (כדאתו) [כדאמר] בסוף פרקין דר' (יהודה) [עקיבא] לא פטר ליה מפר.

[גמ']. והיה כי יאשם לאחת מאלה -³⁹³ הכי משמע כל שישנו באחת כלומר (דמצות) [שמצווה] על כל אחת ואחת חייב בקרבנו³⁹⁴ בכולן ושאינו מתחייב באחת אינו חייב בכולן ונשיא הואיל ואינו מתחייב בשמיעת קול פטור מכולן.

ואימא - (הכא נמי) כי יאשם לאחת הכי משמע כי אפשר שיהא מתחייב אפי' באחת מהן אע"פ שאין מתחייב³⁹⁵ בשמיעת הקול יהא חייב בבטוי שפתים וטומאת מקדש וקדשיו (לא תגיע ידו³⁹⁵).

אלא מאי טעמא דר' יוסי³⁹⁶ מהכא דתניא וכו' - (ואמ') [נאמר] בשמיעת קול ובבטוי שפתים וטומאת מקדש וקדשיו.

[ט, א] לא תגיע ידו לא תשיג ידו - משמע מי שבא לידי עניות ועשירות דפעמים עני ופעמים עשיר ישנו בקרבן [עולה] ויורד יצא נשיא ומשיח דלעולם עשירים הם. נשיא - שאין [על] גביו שום אדם³⁹⁷ אלא ה' (אלינו) [אלקינו]³⁹⁸ דהיינו מלך ומלך לעולם הוא עשיר וכ"ג נמי³⁹⁹ בעינן שהוא גדול מאחיו בעושר דלעולם הוא עשיר⁴⁰⁰.

נשיא שנצטרע - לר' ירמיה ולר' יוסי הגלילי דעבר מנשיאותו דאין ראוי להיות מלך כשהוא מצורע כדאמר' לקמן בפרק (בבא) בתרא וינגע ה' את עזיהו⁴⁰¹ המלך ויהי מצורע [עד יום מותו וי] שב בבית החפשית דמשמע שנעשה חפשי ממלכותו.

מהו - מי אמרינן פטור מקרבן עולה ויורד⁴⁰² ועכשיו שנצטרע ועבר⁴⁰³ מנשיאותו לחייב

(390) תיבה זו ליתא בנדפס.

(396) כ"ה בד"ו. בנדפס: הגלילי.

(391) אפשר שנשמט בדילוג הדומות.

(397) וכ"ה ברש"י שבע"י. בנדפס: אדון.

(392) בנדפס: כדאמרין בברייתא.

(398) תיבה זו ליתא בנדפס. אבל כ"ה ברש"י שבע"י.

(393) בנדפס נוסף כאן בתחילה: דאשמיעת קול ובטוי שפתים וטומאת מקדש וקדשיו קאי וקסבר ר' יוסי הגלילי כי יאשם לאחת הכי משמע וכו'.

(399) תיבה זו ליתא בנדפס. ותקנתיה ע"פ רש"י שבע"י.

(400) וכ"ה ברש"י שבע"י: דלעולם הוי עשיר. בנדפס: דלהוי לעולם עשיר.

(394) בנדפס: בקרבן.

(401) ליתא בנדפס.

(395) בנדפס נוסף כאן: בכולן הוי חייב ונשיא נמי אע"פ שאינו חייב וכו'.

(402) בנדפס: כשהוא נשיא.

(395) שיבוש הוא ואשגרא דלישנא הוא מלקמן ד"ה לא.

(403) בנדפס: דעבר.

או דילמא דיחוי הוי⁴⁰⁴ כשהוא נשיא כלומר [הואיל] ונדחה ידחה אפלו⁴⁰⁵ כשנצטרע. ל"א - מדחא דחי נשיאותו מהאי קרבן עולה ויורד [לגמרי דהואיל ונדחה ידחה אפילו כשנצטרע או דלמא מיפטר פטר נשיאות מקרבן עולה ויורד⁴⁰⁶] ובזמן דליכא נשיאות דנצטרע לחייב.

א"ל - ממאי קא בעי⁴⁰⁷ לחיוביה לאיתויי קרבן [כשנצטרע] ממון דדן או ממון דגזא ידידיה הוי אומר מן ממון ידידיה הוא דבעי איתויי וכיון דמגזא ידידיה בעי איתויי אמטו להכי פטור⁴⁰⁸ מקרבן עולה ויורד דהא קאמרי ר' ירמיה ור' יוסי יצא [נשיא] משוח שאינו בא לידי עניות ועשירות⁴⁰⁹ והא⁴¹⁰ נשיא שנצטרע נמי אינו בא לידי עניות דגזא ידידיה כדקאי קאי⁴¹¹.

תניא ר"ע אומר משוח [פטור] מכולן - מקרבן עולה ויורד דכתיב זה קרבן אהרן ובניו ביום המשח אותו עשירית האיפה (דחייביתין) דהיינו חביתי כהן משיח זו עשירית האיפה⁴¹² (דחייביתין) [דחייביתין] באה לו חובה ואין עשירית האיפה דעולה ויורד באה לו חובה הילכך פטור מכולן מקרבן עולה ויורד ואמרין לקמן דמפר לא פטר ליה רבי עקיבא ואיכא לתרוצי דטעמא דר' עקיבא משום דמעולה ויורד הוא דאמעט כדכתיב זה קרבן אבל מפר לא אמעט.

ואימא מיעט - כהן משוח. מדלי דלות - דהיינו עשירית האיפה דכתיב זה קרבן ואין עשירית האיפה אחרת באה לו חובה. אבל מן העניות ועשירות לא מיעט רחמנא⁴¹³ - דעל שמיעת קול ובטוי שפתים וטומאת מקדש וקדשיו לחייב כשבה או שעירה או תורים ובני יונה בעניות. לא [ס"ד דכתיב] - בעשירית האיפה וכפר הכהן מאחת מאלה דמשמע כל המתכפר באחת כלומר בכל אחת ואחת ואפילו בעשירית האיפה מתכפר בכולן דיישנן בעשירות ודלות ודלי דלות.

ושאין מתכפר באחת מהן - כגון משיח דודאי אין מתכפר בדלי דלות⁴¹⁴ דכתיב זה קרבן דאין אחרת באה לו חובה⁴¹⁵.

אין מתכפר בכולן - דמעוט נמי מעניות ועשירות⁴¹⁶ דאינו בעולה⁴¹⁷ ויורד כלל.

דלית

(409) תיבה זו ליתא בנדפס.

(410) בנדפס: האי.

(411) בנדפס נוסף: הלכך פטור לגמרי.

(412) 'זו עשירית האיפה' ליתא בנדפס.

(413) בנדפס: מדלות לא מעטיה. אבל כלפנינו כ"ה בגמרא. וראה כ"פ.

(414) בנדפס: בעשירית האיפה.

(415) 'דאין אחרת באה לו חובה' ליתא בנדפס.

(416) 'מעניות ועשירות' ליתא בנדפס. וכד"ו בשיבוש: מעשירית האיפה.

(417) בנדפס: בקרבן עולה.

(404) בנדפס במקום או דילמא דחי הוי: או דילמא מאי דהוה הוה. ועיין מהרש"א שכתב דללישנא זו כן היתה הגרסה בגמרא: מפטר פטור או דילמא מאי דהוה הוה. אמנם גם בד"ו אינו כלשון שלפנינו בנדפס, אלא: או דילמא דהוי הוי. ונראה שבדפוס שלאחריו בכדי ליתן ביאור בזה, הוסיפו תיבת 'מה', אבל לאור גרסת כתה"י, בקל יש לתקן שם: או דילמא 'דחי' הוי, וה"א וחי"ת מתחלפים. (וע"ע שער"י מה שנו"נ בדברי מהרש"א).

(405) תיבה זו ליתא בנדפס.

(406) כנראה נשמט בדילוג הדומות.

(407) בנדפס: קבעית.

(408) בנדפס נוסף: לגמרי.

אלא מעתה ⁴¹⁸ דכתיב לאחת מאלה הכי נמי דכל דמחייב באחת - כלומר בכל אחת ואחת מתחייב בכולן ושאינו מתחייב באחת כגון בשמיעת הקול אין מתחייב בכולן כדר' יוסי הגלילי והא חוץ משמיעת הקול קתני דקתני ר"ע אומר הנשיא חייב בכולן חוץ משמיעת [הקול] דאע"ג דאין מתחייב בכולן ⁴¹⁹.

ליכתביה רחמנא להאי מאחת גבי דלות - בתורים ובני יונה. אי נמי בעשירות - ⁴²⁰ בכשבה או שעירה אלא מדכתביה רחמנא ⁴²¹ גבי (עשירות) [עשירות האיפה] למימר בשאין מתחייב בעשירות האיפה אין מתחייב בכולן ⁴²² הלכך פטור משיח מכולן הואיל ואינו מתכפר בעשירות האיפה דכתיב זה קרבן דאן אחרת באה לו חובה.

[ומתני]. כל מצות שבתורה שחייבין על זדון כרת וכו' ומשיח וב"ד מביאין פר - כדאמרינן ⁴²³ נאמר כאן עליה ונאמר להלן עליה לגלות ערותה וגו' נשיא יליף מצות מצות ⁴²⁴ יחיד דאם נפש וילמד תחתון מעליון.

ובע"ז יחיד ונשיא ומשיח (מביאה) [מביאים] שעירה - דכתיב (בפרק) [בפרשת] שלח לך ⁴²⁵ ואם נפש אחת ⁴²⁶.

וב"ד מביאין פר ושעיר - (כדפרשית) ⁴²⁷ [כדכתיב] בפרשת שלח לך (ואם נפש ובכל נפש) ואמרינן ⁴²⁸ יליף מעיני מעיני מה להלן ב"ד אף כאן ב"ד.

אשם תלוי הנשיא והיחיד [חייבים] ומשיח ובית דין פטורין - כדאמרינן בריש פרקין דכתיב באשם תלוי וכפר הכהן על שגגתו אשר שגג מי שחטאתו ושגגתו שוה יצא וכו'.

אשם ודאי יחיד ונשיא ומשוח חייבין - דכתיב באשמות ואם נפש ושלש ⁴²⁸ בכלל נפש אחת הן והא דתנן לעיל אין חייבים אלא על דבר שזדונו כרת ושגגתו חטאת ואשם ודאי אין שגגתו חטאת וכן המשיח [הכי משמע וכן המשיח ⁴²⁹] גבי אשם ודאי פר הוא דלא יביא הא אשם ודאי יביא כהדיוט.

וב"ד פטורין - מאשם ודאי דפטורין ⁴³⁰ דאינו בכלל נפש אחת. על שמיעת הקול ובטוי שפתים וטומאת מקדש וקדשיו ב"ד פטורין - דאמרינן לעיל אין חטאת צבור אלא בקבוע והני עולה ויורד נינהו.

ויחיד ונשיא ומשיח חייבין - בשמיעת הקול ובטוי שפתים וטומאת מקדש וקדשיו דכולן [בכלל נפש] אחת הן.

(418) בנדפס נוסף: האי דכתיב.	(426) בנדפס נוסף: וגו' וכולן בכלל נפש אחת הן.
(419) בנדפס: דאע"ג דאין מתחייב באחת מהן מתחייב בשאר כולן.	(427) גם בד"ו: כדמפרש.
(420) בנדפס: דהיינו בכשבה וכו'.	(428) בנדפס נוסף: לעיל.
(421) בנדפס נוסף: מאחת גבי וכו'.	(428) אולי יש להשלים התיבה: ושלשתן. ופירושה, דיחיד נשיא ומשיח שלשתן בכלל נפש אחת. בנדפס: נשיא ומשיח בכלל וכו'.
(422) בנדפס נוסף: כלל.	(429) נשמט בדילוג הדומות.
(423) בנדפס נוסף: לעיל.	(430) בנדפס נוסף: דפטורין לגמרי.
(424) תיבה זו ליתא בנדפס.	
(425) בנדפס נוסף: בע"ז.	

אלא שאין כ"ג⁴³¹ חייב על טומאת מקדש וקדשיו דברי רבי (ישמעאל) [שמעון⁴³²] - ומפרש בגמרא הוא הדין דקאמר⁴³³ אלא שאין הנשיא חייב על שמיעת הקול דמלך לא מעיד ולא מעידין [אותו] אלא לא איצטריך לה למתני דהא תנא ליה רבי עקיבא לעיל.

ומה הן מביאין - נשיא בבטוי שפתים וטומאת מקדש וקדשיו ומשיח בשמיעת הקול ובטוי שפתים⁴³⁴ קרבן עולה ויורד. ר' אלעזר אומר נשיא מביא (פר) [שעיר] - ושלש מחלוקות בדבר ר' יוסי הגלילי סבר נשיא ומשוח פטורין מכולן ור"ע סבר נשיא חייב בכולן חוץ משמיעת הקול ומשיח פטור מכולן [מ]עולה ויורד ור"ש סבר נשיא ומשיח חייבין בכולן בעולה ויורד אלא שאין כ"ג⁴³⁴ חייב על טומאת מקדש וקדשיו.

[גמ'] היה נותן בהן קצבה⁴³⁵ כלל. כל שהוא בעולה ויורד - דהיינו שמיעת הקול ובטוי שפתים וטומאת מקדש וקדשיו. משיח וב"ד פטורין - ומשיח דומיא דב"ד מה ב"ד פטורין מכולהו משמיעת הקול ובטוי שפתים וטומאת מקדש וקדשיו דצבור אין חטאת[ו] אלא בקבוע אף משיח פטור מכולהו.

[טו] קשיין אהרדי - דקתני אלא שאין משיח חייב בטומאת מקדש וקדשיו הא בשמיעת הקול ובטוי שפתים חייב.

בדלי דלות - כשהגיע לדלי דלות⁴³⁶ משיח פטור מכולן דכתיב זה קרבן אהרן דאין אחרת באה לו חובה והאי דקאמר דמשיח חייב בשמיעת הקול ובטוי שפתים כגון בדלות בתורים ובני יונה שעדיין לא בא בדלי דלות.

⁴³⁷ ור"ש סבר ליה כותיה⁴³⁸ דר"ע בחדא - דפטר ליה למשיח מדלי דלות מזה קרבן אהרן ובניו. ופליג עליה בחדא - בדלות דאלו ר"ע פטר ליה נמי בדלות דאמר אין מתכפר בעשירות האיפה אין מתכפר בכולן ור"ש בדלי דלות הוא דאין מתכפר הא בדלות ועשירות מתכפר. מ"ט דר' שמעון - דאמר ולא משיח אינו חייב בטומאת מקדש וקדשיו.

דכתיב - בטומאת מקדש וקדשיו ונכרתה הנפש ההיא מתוך הקהל.

מי שקרבנו שוה בקהל (דמו) - דמתכפר בשל קהל הוא דחייב בטומאת מקדש וקדשיו.

יצא - משיח שאין⁴³⁹ שוה לקהל⁴⁴⁰ דאין מתכפר בשל קהל בכפרת דיוה"כ דהוא מתכפר בפר והן מתכפרין בשעיר.

ויתר. וראה לעיל הערה 431.

(435) תיבה זו ליתא בנדפס. אבל כ"ה ברש"י ד"ו. ואין הכרע אם הוא פירוש או גרסא.

(436) 'כשהגיע לדלי דלות' ליתא בנדפס.

(437) בנדפס: דר"ש. אבל בגמרא כדלפנינו.

(438) תיבה זו ליתא בנדפס.

(439) בנדפס נוסף: שאין קרבנו.

(440) תיבה זו ליתא בנדפס.

(431) בנדפס נוסף: שאין כ"ג משיח. ועיי' גם לקמן הערה 434. וראה מה שהרחבנו בבירור גירסה זו בהערה 163 לכ"פ.

(432) וכן מוכח בסמוך (ראה ד"ה ר' אלעזר) דאין כאן גירסה חדשה אלא שיבוש.

(433) בנדפס נוסף: דקאמר רבי שמעון.

(434) בכל דפו"י כתוב כאן בטעות: וטומאת מקדש וקדשיו. ומחקו המהרש"א.

(434) בנדפס: אלא שאין כ"ג ומשיח. והוא כפול

והאי פירכא לאו פירכא מעליא היא⁴⁴¹ א"כ נשיא נמי אין קרבנו שוה לקהל - דהוא מביא שעיר והן מתכפרין בפר בשאר ימות השנה ואמאי קתני דמשיח לחודיה פטור מטומאת מקדש [וקדשיו] ולא נשיא ויחיד.

ומשני - הא [לאו] מלתא היא משום (דלא) [דהא] שוה לקהל [בכפרת יוה"כ]. אי הכי כהנים נמי הא לא שוו לקהל [בכפרה דיוה"כ] - ומתכפרין בפרו של אהרן ולפוטרו בטומאת מקדש וקדשיו.

הא לא קשיא משום דכהנים שוו לקהל בשאר מצות דשנה כולה - דמתכפרין עם הצבור בפר הבא על המצות הילכך חייבין בטומאת מקדש וקדשיו.

כהן משוח נמי האי שוה לקהל בשאר מצות - דכל השנה⁴⁴² דכי הורה (בצבור) [עם הצבור] מתכפר עם הצבור וליחייב בטומאת מקדש וקדשיו.

אלא אמר רבא אימא הכי - ואיש אשר יטמא⁴⁴³ מתוך הקהל מי שחטאו שוה ליחידים דמחייב בשגגת מעשה כיחידים ויחידים שחטאו בשגגת מעשה מייתו כל חד וחד קרבן⁴⁴⁴.

⁴⁴⁵ומאן יחידים קהל - כלומר קהל האמור קהל מועט שהן כשאר יחידים⁴⁴⁶ דכי חטאו קהל בשגגת מעשה בלא העלם דבר מייתו כל חד קרבן דאותו השווה ליחידים בדבר זה הוא דמתחייב בטומאת מקדש וקדשיו יצא משוח שאין חטאו שוה ליחידים דכי חטא בשגגת מעשה בלא העלם דבר פטור לגמרי כדאמרינן לקמן בפרק בתרא מעם הארץ פרט למשיח [דאין מביא בשגגת מעשה והיינו דאמרינן לעיל יצא משיח שאין חטאו בשגגה וכיון] שאין חטאו שוה ליחידים לפיכך [פטור] בטומאת מקדש וקדשיו.

וא"ר יוחנן לא א"ר אלעזר - דנשיא מביא שעיר בידיעה במקום עולה ויורד. אלא בטומאת מקדש וקדשיו הואיל ונאמר בו כרת קבוע⁴⁴⁷ - כלומר⁴⁴⁸ בחטאת קבוע⁴⁴⁹ קסבר ר"א דהיינו במקום⁴⁵⁰ שחייבין על זדונו כרת ועל שגגתו חטאת דהיינו במקום חטאת קבוע נשיא מביא שעיר [הכא נמי היכא דחייב לה על זדונו כרת ועל שגגתו עולה ויורד מביא שעיר⁴⁵¹] הואיל ודמי לחטאת קבוע לענין כרת אבל בשמיעת קול ובטוי שפתים דאין חייבין על זדונו כרת דלא דמי לחטאת קבוע לא בזדון ולא בשוגג מודה ר' אלעזר דנשיא [אין] מביא שעיר אלא קרבן עולה ויורד כהדיוט.

אמר רב פפא הכי נמי מסתברא דאי ס"ד - דאמר שעיר אכולהו אשמיעת קול ובטוי שפתים וטומאת מקדש וקדשיו.

(446) 'כלומר קהל האמור קהל מועט שהן כשאר יחידים' - כ"ז ליתא בנדפס.

(447) בנדפס: כבבועה.

(448) בנדפס: כבחטאת.

(449) בנדפס: דקסבר.

(450) בנדפס: דכי היכי דבמקום וכו'.

(451) נשמט בדילוג הדומות.

(441) 'והאי פירכא לאו פירכא מעליא היא' ליתא בנדפס.

(442) בנדפס נוסף: שנה כולה.

(443) תיבות אלו ליתנהו בנדפס.

(444) 'וחד קרבן' ליתא בנדפס.

(445) בכתה"י נראה שיש כאן דיבור חדש וכן מתבאר מדברי רש"י כאן (דליתנהו בנדפס, ראה הערה הבאה). ולפי"ז נר' דכו היתה גרסת רש"י בתלמוד.

מכדי שעיר - דנשיא במקום חטאת (הוא) קבוע קאי והוא הדין דפר משוח במקום חטאת קבועה דיחיד קאי כדתנן כל מצות שחייבין על זדון כרת ועל שגגתן חטאת דהיינו חטאת קבוע יחיד מביא כשבה או שעירה נשיא שעיר משיח פר דכיון דשעיר⁴⁵² ופר כהן משיח במקום חטאת קבועה דיחיד קיימי אי אמרת אכולהו קאמר ר"א דנשיא מביא שעיר אע"ג [דלית בהו כרת כבקבועה].

(דאין) [ניתני נמי] משוח מביא פר בשמיעת הקול ובטוי שפתים - בדיניה⁴⁵³ אע"ג דלית להו כרת בקבועה.

אלא⁴⁵⁴ - מדלא קתני ש"מ דאטומאת מקדש וקדשיו קאמר ר' אליעזר דנשיא מביא שעיר⁴⁵⁵ הואיל ונאמר בו כרת בקבועה והאי [דלא] (ד)קתני ומשיח מביא פר בטומאת מקדש וקדשיו הואיל ונאמר בו [כרת] כקבוע משום דמשיח פטור לגמריה בטומאת מקדש וקדשיו דסבר לה כר"ש דפטור.

א"ל רב הונא בריה דרב נתן ממאי [דלמא] דר"א אכולה קאי - דנשיא מביא שעיר אפילו שלא במקום כרת והאי דלא קתני ומשיח מביא פר⁴⁵⁶ בשמיעת קול ובטוי שפתים, ⁴⁵⁷דסבר לה במשיח כר"ע דאמר משיח פטור מכולן משמיעת קול ובטוי שפתים ולעולם אכולהו קאי ר"א דנשיא מביא שעיר.

א"ל ר"ע מי פטר ליה - ⁴⁵⁸למשיח מפר דילמא כי קאמר ר' עקיבא דמשיח פטור מכולן מטומאת מקדש וקדשיו ושמיעת הקול ובטוי שפתים כגון ⁴⁵⁹בקרובן עולה ויורד אבל להביא פר ליחייב וכיון דנחייב בפר א"כ ליתני ר"א נמי משיח מביא פר בשמיעת קול ובטוי שפתים אלא מדלא קתני הכי ש"מ דאטומאת מקדש וקדשיו [קאי] רבי אליעזר דנשיא מביא שעיר הואיל ונאמר בו כרת כקבועה והאי דלא קתני ומשיח מביא פר בטומאת מקדש וקדשיו משום דסבר לה כר"ש דאמר אין כהן משוח חייב בטומאת מקדש וקדשיו. ותו לא מידי - ותו ליכא לאקשוי מידי.

א"ר אלעזר⁴⁶⁰ - אע"ג דאמר ר"א הואיל ונאמר בו כרת כקבועה דנשיא מביא שעיר כבחטאת קבועה מודה ר"א דלענין אשם תלוי לאו דיניה בחטאת⁴⁶¹ קבועה דכי היכי דקאמר לעיל אין יחיד מביא אשם תלוי אלא על ספק [קבועה] ה"נ אין מביא אשם תלוי אלא⁴⁶² על ספק ⁴⁶³מקדש וקדשיו שאע"פ שנא' בו כרת כקבועה הואיל ואינו בחטאת קבועה⁴⁶⁴ אין מביא אשם תלוי.

(452) בנדפס נוסף: דנשיא.

(457) בנדפס נוסף: משום.

(453) בנדפס: כי דיניה.

(458) בנדפס נוסף: נמי.

(454) בנדפס נוסף: לאו.

(459) בנדפס: להביא קרבן.

(455) בנדפס בטעות: שעירה. (ונשתבש בדפוס פפד"מ - דק"ס).

(460) לפנינו: יוחנן.

(456) בנדפס נוסף כאן גם: טומאת מקדש וקדשיו. ואפשר דעל הא לא הוצרך רב הונא לפרש דהוא משום דס"ל כר"ע דמביא פר, דגם השתא עדיין איכא למימר גבי טומאת מקו"ק דפטור משום דסבירא ליה כר"ש.

(461) בנדפס: כבחטאת.

(462) תיבת 'אלא' בכל דפו"י ומחקה המהרש"א.

(463) בנדפס: טומאת מקדש וכו'.

(464) בסגנון זה גם בד"ו: הואיל ואינה חטאת קבועה. אבל בנדפס לפנינו: הואיל ואינה ממש חטאת קבועה. ועיי' קהילות יעקב ושבועות סימז יג אות ה) שנתחבט

⁴⁶⁵הגה"ה. כך נראה בעיני מודה ר' אליעזר שאין הנשיא מביא אשם תלוי על טומאת מקדש וקדשיו ואע"ג דלא ממעיטנא טומאת מקדש וקדשיו מאשם תלוי אלא משום חטאת קבוע וכדאמרינן לעיל נאמר ואשם בחטאת ונאמר ואשם באשם תלוי וכו' וגבי נשיא הויא חטאת קבועה אפילו הכי אינו מביא אשם תלוי על ספקא דהואיל ואינה חטאת קבועה בכל אין דין אשם תלוי בספיקה⁴⁶⁶. ל"א⁴⁶⁷.

תני תנא קמיה דרב ששת אשם תלוי בא על ספק טומאת מקדש וקדשיו - הואיל ונאמר בה כרת⁴⁶⁸ בקבועה.

דאמר לך מני ר"א היא דאמר - נשיא מביא שעיר הואיל ונאמר בו כרת⁴⁶⁹ בקבועה ודקאמ' הוא הדין לנשיא⁴⁷⁰ לענין אשם תלוי.

ומי מצית אמרת הכי - והאמ' ר' אליעזר⁴⁷¹ מודה ר' אליעזר שאין מביא אשם תלוי.

קשיא - דלא מיתוקמא דלא כחד⁴⁷².

הדרן עלך הורה בהן משוח

דלכל ישראל נאמרה. [בשער"י העתיק דברי הרא"ש מכת"י בלשון זה: אפ"ה אין מביא אשם תלוי דפרשת אשם תלוי בסתם לכל ישראל נאמרה וכו']. וכמו ששאר הצבור אינן מביאין אשם תלוי על טומאת מקדש וקדשיו כך נשיא אינו מביא, עכ"ל. ולפי"ז חילוק שני הלישנות ברור. דללישנא קמא חטאת השעיר אינה חטאת קבועה (וכנתבאר בהערה קודמת), וללישנא בתרא הרי היא עו"י ממש ומ"מ אין מביאין בספיקה א"ת וכדמפרש טעמיה. (ויש לפרש לשון זה גם באופן אחר, 'דאינה חטאת קבועה בכל' היינו בכל דינה וכמש"כ בקה"י סוף הערה קודמת, אך יותר נראה כמש"כ).

(467) אפשר שפתרונו: לשון אחר.

(468) בנדפס: כבקבועה.

(469) כבהערה קודמת.

(470) תיבה זו ליתא בנדפס.

(471) כדלעיל ראה הערה 460 דלפנינו: יוחנן. ומסתמא שיבוש הוא. או דיש לגרוס בחד מינייהו רבי אלעזר.

(472) בנדפס: דמתני' דידך לא מיתוקמא דלא כחד.

בביאור דברי רש"י, וכתב לפרש דהיינו דגם שעיר דנשיא הוא בעו"י, ושעיר אינו מביא אלא במקום עשירות אבל אם יהא עני [אף דלא שכיחא וכדלעיל ע"א] יביא תורין וב"י. ואע"פ דבכריתות ב, א מפורש דנשיא בשעיר לר"א היינו קבוע ואינו בעולה ויורד כלל, וכ"מ בשבועות כד, ב. יש לומר דסוגיות חלוקות הן, דהכא מוכח מדאין מביאין על ספיקו אשם תלוי דאינה חטאת קבועה. (ועי"ש שיצא לפרש דברי הירושלמי כאן באופן דפליגי בה אמוראי בדין זה אי הוי בעו"י אם לאו). שוב כתב דאפשר דשעיר דנשיא בטומו"ק אינו בעי ידיעה בתחילה כשאר עו"י דטומו"ק, ואולי זהו מש"כ רש"י ואינה ממש וכו'. אמנם לפום נוסחת רש"י דלפנינו בכתה"י וכמוה בד"ו, תפוס לשון ראשון 'דאינה חטאת קבועה'.

(465) כל הדיבור הבא ליתא בנדפס.

(466) ביאור הדברים 'הואיל ואינה חטאת קבועה בכל', נראה כדברי הרא"ש בתוספותיו כאן שכתב לבאר ענין זה בזה"ל: ואע"ג דלא אמעית טומאת מקדש וקדשיו מדין אשם תלוי אלא מדלא הוויין חטאתן קבועה כדאמרינן לעיל בפרקין ונשיא מביא חטאת קבועה, אפ"ה אין מביא אשם תלוי בסתם

[פרק שלישי]

[גמ']. כהן משוח שחטא. השתא [יש] לומר - כהן משוח שעבר ממשיחתו ואחר כך [חטא] מביא משוח פר דאינו יוצא מקדושתו לעולם⁴⁷³ וכו'⁴⁷⁴ ל"א⁴⁷⁵ צריכא למימר דחטא ואחר כך עבר ממשיחתו דמביא פר הא כיון דתנא עבר ממשיחתו ואחר כך חטא מביא פר כל שכן דחטא (מביא פר) ואח"כ עבר ממשיחתו דמביא פר הא לא קשיא משום דקתני גבי נשיא שעבר מגדולתו ואחר חטא דכהדיוט מיירי⁴⁷⁶ סלקא דעתך אמינא כי חטא ואחר כך עבר נמי ניתי (פר) כהדיוט הלכך תנא גבי נשיא חטא ואחר כך עבר [דמייתי כי נשיא ואידי דתנא גבי נשיא חטא ואחר כך עבר⁴⁷⁷] תנא נמי גבי משיח חטא ואחר כך עבר מביא זה שכתוב (בפס') [בספרים] תנא נמי גבי משיח עבר ואח"כ (עבר) חטא לא מיתרצה הוא ולשון ראשון עיקר דקאמר השתא יש לומר וכו'.

[י, א] מנא הני מילי - דמשיח שעבר ואח"כ חטא דמביא פר דמביא חטאתו משעבר דתנו רבנן וכו'⁴⁷⁸.

[מתני']. חטאו עד שלא נתמנו ונתמנו הרי [אלו] כהדיוטות - דרבנן בתר חטאה אזלינן.

ר"ש אומר אם נודע להם עד שלא נתמנו חייבין - ר' שמעון חטאה וידיעה בעי וה"ה דפליג ר"ש ברישא דקתני נשיא שחטא ואח"כ עבר מגדולתו נשיא מביא שעיר דר"ש קאמר נמי אם נודע לו משעבר (דאם) [דאינו] מביא שעיר דחטאה וידיעה בעי כשהוא נשיא.

[גמ']. אם הכהן המשיח יחטא - חטא במשיחות הוא דמביא פר. פרט לקודמות - שחטא ואח"כ נתמנה דהרי הוא כהדיוט ואין מביא פר.

ומה נשיא שמביא בשגגת מעשה אינו מביא על הקודמות - כדאמרין לקמן אשר נשיא יחטא שיחטא כשהוא נשיא⁴⁷⁹ ולא כשיחטא והרי הוא הדיוט.

שאיין [מביא] חטאתו משעבר - כדתנן הנשיא שעבר מגדולתו ואח"כ חטא הנשיא כהדיוט.

נשיא איצטריכא ליה סלקא דעתך הואיל ועבר מנשיאותו ואחר כך חטא הוי כהדיוט חטא ואחר כך עבר מנשיאותו נמי ליהוי כהדיוט קמ"ל.

(475) בכתה"י אין כאן גרשיים להוראת ר"ת, אבל אין ספק שזו השמטה, שכן בסוף הדיבור כתב רש"י 'ולשון ראשון עיקר' הרי שיש כאן שני לישנות.

(476) בנדפס: מייתי.

(477) בנדפס נוסף זה. ובכת"י נשמט בדילוג הדומות.

(478) דמביא חטאתו משעבר דתנו רבנן וכו' - ליתא בנדפס אבל כ"ה בד"ו.

(479) בנדפס: שיחטא והרי הוא נשיא. וראה הערה 18 בכ"פ.

(473) 'דאינו יוצא מקדושתו לעולם' - ליתא בנדפס. וכדברים אלו שזכינו מדברי רש"י בטעמיה דמביא משיח שעבר פר, כ"כ נמי הרמב"ם בפירוש המשניות כאן: כהן גדול אף על פי שעבר מחמת מום או זקנה או כיוצא בהם הרי הוא נשאר בקדושתו, לפי ששמן המשחה אשר ניתן עליו אין פעלו בטל, ואין הבדל בינו ובין הכהן גדול המשמש בכל הדברים אלא בשירות בלבד ומה שתלוי בו, רצוני לומר פר יום הכיפורים, ועשירית האיפה אשר יקריב בכל יום, כמו שיתבאר. אבל הנשיא אין גדולה לו אלא בקיום מצותו, וכאשר בטל זה הענין הרי הוא כהדיוט, ע"כ.

(474) חסר כאן השלמת הלשון ראשון שבנדפס (ראה הערה הבאה): חטא ואחר כך עבר ממשיחתו מיבעיא

יכול גזרה - גזרת מלך היא שנשיא יחטא מדלא כתיב אם נשיא יחטא. ת"ל אם הכהן המשוה יחטא - מה יחטא האמור להלן לכשיחטא דהא כתיב אם אף הכא נמי בנשיא⁴⁸⁰ לכשיחטא.

גזירה מהכא תיתי - כלומר היכי מצי⁴⁸¹ למימר יכול גזרה היכא אשכחן גזירה כי האי גונא.

[אין] - ודאי אשכחן כי האי גונא. דכתיב ונתתי נגע צרעת בבית ארץ אחוזתכם בשורה היא לכם⁴⁸² - שהקב"ה⁴⁸³ מבשרן שעתיד להיות אע"פ שדבר רע הוא הכא נמי אימא גזירה להכי כתיב אם [הכהן] המשיח יחטא לכשיחטא הכא נמי אשר נשיא יחטא לכשיחטא.

[תחית 1234567]

ר"ש אומר - ונתתי נגע צרעת שיהא בא מאליו. פרט לנגעי אונסין - שאם באו נגעין ע"י נפיחת שד לא מטמאו. אדם כי יהיה בעור בשרו מדבור ואילך - דנגעים בין דאדם בין דבתים פטר להם⁴⁸⁴ לפני הדיבר⁴⁸⁵ דאותן נגעים שאירעו קודם הדיבר אין מטמאין אחר הדיבר.

מה זב מדיבור ואילך - כדכתיב כי יהיה זב מבשרו דזבין לפני הדיבר אין מטמאין לאחר הדיבר אלא אם כן ראו זיבות לאחר הדיבור.

תאמר בנגעי אדם שמטמאין באונס - כגון על ידי נפילה⁴⁸⁶ או על ידי כויה או ע"י שד וה"ה לנגעי בתים דמטמאו באונס.

רבה⁴⁸⁷ אמר - לא קשיא הא דקאמר ר"ש (פטר) [פרט] לנגעי אונסין כגון נגעי רוחות כגון⁴⁸⁸ ע"י נפיחת שד ולא ע"י אדם וכי קתני תאמר בנגעים (שמטמאין) [שמטמאו]^{488ב} באונס כגון (שלא) ע"י הכאה וכויה.

רב פפא אמר - ר"ש פטר לנגעי כשפים⁴⁸⁹ דלא מטמאו וכי קתני תאמר בנגעים (שמטמאין) [שמטמאו] באונס כגון שלא ע"י כשפים.

וישב בבית החפשית - שנעשה חפשי ממלכותו⁴⁹⁰ דכהדיוט דמי ואינו מביא שעיר ודלא כרבי יוסי הגלילי דאמר לעיל בפרק הורה כהן משוח מי שבא לידי עניות והאי שנצטרע אינו בא לידי עניות (דנחא) [דגזא] ידידה עדין⁴⁹¹ איתיה. מכלל דעד השתא עבד⁴⁹² - דסררות עבדות היא לו לפי שמוטל עליו עול רבים.

(480) בנדפס: אף יחטא האמור כאן גבי נשיא (488) תיבה זו ליתא בנדפס. לכשיחטא.

(481) בנדפס: מצית. (488ב) תיקנתי ע"פ ד"ו, שם קרוב יותר לתיבה המשובשת. בנדפס: שמטמאים.

(482) בנדפס: להם. וראה הערה 22 בכ"פ.

(483) בנדפס: שהכתוב. (489) כ"ה גם בד"ו. בנדפס: כי קאמר ר"ש פרט לנגעי אונס ע"י כשפים דלא מטמאו וכו'. וכצ"ל.

(484) בנדפס: פטר בהן.

(485) בנדפס: דבור. וכן בסמוך. (490) בנדפס: מן המלכות.

(486) בנדפס: נפילה והכאה. (491) בנדפס: מיהא איתיה.

(487) בנדפס: רבא. (492) בנדפס: עבד הוה.

וסולתא - סולת ולהכי נקט בהדיא⁴⁹³ סולת⁴⁹⁴ לפי שהפת מתעפשת ואינו מתקיים (את) כסולת.

ומתעה את הספנין - בשעה שפורשין בים⁴⁹⁵ נותן רב החובל עינו בכוכב העומד בימינו או בשמאלו וכל זמן שרואה אותו כוכב בצדו אחד⁴⁹⁶ יודע שהספינה הולכת בדרך ישרה לדרכו ובזמן שרואה הכוכב בצד אחר⁴⁹⁷ יודע שאין הספינה הולכת בדרך ישרה ומישרה לדרכה⁴⁹⁸ וכוכב שעולה אחת לשבעים שנה פעמים שנראה בצפון ופעמים שנראה בדרום וכשרב החובל נותן עיניו בו בצפון והכוכב⁴⁹⁹ מתהפך בדרום סבור שנהפכה הספינה ומישרה אחר הכוכב שהוא סבור לישרה ונמצא מהפכה (לדרום) [לדרך] אחר וכן הוא מתעה את הספנין.

אמר לו כל כך - חכמה⁵⁰⁰ בידך ואתה יורד לסחורה לספינה בשביל⁵⁰¹ מזונותיך כלומר אתה צריך לירד לספינה לצורך מזונות.

נתן דעתו⁵⁰² - רבן גמליאל⁵⁰³ להושיבם⁵⁰⁴ כדי שיהיו מתפרנסים מאותה⁵⁰⁵ סרה שנתן⁵⁰⁶ להם.

כמדומין (להם) [אתם] שסררות⁵⁰⁷ אני נותן לכם - שלא באתם בשליחות ראשון שהייתם בורחין מן הגדולה.

[י, ב] עבדות אני נותן (להם) [לכם] - שהסרה עבדות היא עליו⁵⁰⁸ לפי שמוטל עליו עול רבים.

אשר - כמו אשרי. צריך אתה לומר - כשהמלך שאין לבו כפוף מרגישין ומביא קרבן כ"ש שהדיוטות מרגיש שלבו כפוף⁵⁰⁹.

כדלפנינו, וכן הגיה הרש"ש. (ובשגגה הציגו המדפיסים הגהת מהרש"א בדברי רש"י, שלא במקומה - וסרה תלונת הרש"ש).

(500) בנדפס: יש בידך.

(501) כ"ה ברש"י שבע"י. בנדפס: על מזונותיך.

(502) תיבה זו ליתא בנדפס אבל כ"ה בגמ'.

(503) בנדפס: רבן גמליאל דעתו עליהם.

(504) בנדפס: להושיבם בראש.

(505) כ"ה ברש"י שבע"י. בד"ו ובנדפס נשתבש. מתפרנסין בשורה.

(506) בנדפס: שיתן.

(507) בנדפס: ששורה. וראה הערה 50 בכ"פ.

(508) בנדפס: עבדות הוא לו לאדם.

(509) משובש. בנדפס: צריך אתה לומר מהו הדיוט - בתמיה כלומר אם המלך שאין לבו כפוף מרגיש ומביא קרבן על שגגתו כ"ש שהדיוטות מרגישין שלבם כפופים.

(493) בנדפס: בהדי. (ברש"י שבע"י: בהדיה) וכצ"ל. בנדפס: בהדי 'פיתא' סולתא. אבל ליתא גם ברש"י שבע"י.

(494) בנדפס: סולת 'קמחא'. אבל ליתא גם ברש"י שבע"י.

(495) בנדפס במקום 'בשעה שפורשין בים': שכן דרך של ספנים לשעה הפורשין לים. ותיבת 'לשעה' אין לו מובן. ובד"ו: שכן דרך של ספנין, בשעה שפורשין לים. וברש"י שבע"י: שכן דרכן של ספנין בעת שפורשין בדרך.

(496) אפשר שבכתה"י יש לקרוא: אחר. כבנדפס. אבל 'אחד' הוא יותר מובן.

(497) אפשר שבכתה"י יש לקרוא: אחד.

(498) בנדפס ליתא כל זה, אלא בקצרה: וכל זמן שרואה אותו כוכב לצידו אחר יודע שנהפכה הספינה ומישרה לדרכה. ונוסחא דידן עדיפא טפי.

(499) כך הוא גם ברש"י שבע"י. בנדפס בשיבוש: והספינה תהפך בדרום. ועיין מהרש"א שהגיה

מהו על זדונו - בתמיהא כלומר (אני) [אם] על שגגתו מרגיש כ"ש שהוא מרגיש על זדוניו⁵¹⁰.

שאני הכא דשני קרא בדיבוריה - ⁵¹¹דכתיב אם כל עדת ישראל אם הכהן המשיח אם נפש והכא כתיב אשר נשיא יחטא ודאי אשרי הדור⁵¹² משמע.

אשרי יש צדיקים⁵¹³ - ⁵¹⁴אשריהם הצדיקים שמגיע אליהם כמעשה הרשעים של עולם הבא בעולם הזה⁵¹⁵ משמע שיש להם צרה לרשעים בעולם [הבא ולצדיקים בעולם] הזה⁵¹⁶.

⁵¹⁷וצדיקים⁵¹⁸ אכלי תרי עולמי (סני) [סני] להו - מי שנאוי⁵¹⁹ לצדיקים שאוכלין שני עולמות שיש להם טובה בעולם הזה ולעולם הבא.

אל(מ)א אמר רבא (כ)אשריהם הצדיקים שמגיע אליהם כמעשה הרשעים של עולם הבא בעולם הזה (משמע וכו') דמשמע שיש להן טובות בעולם הזה⁵²⁰.

אוי לרשעים (שיש להם) שמגיע אליהם - כמעשה הצדיקים בעולם הזה דמשמע שמביאין אליהם צרות כמו שבאים על הצדיקים בעוה"ז שהב"ה מביא יסורין על הצדיקים בעולם הזה כדי לנכות⁵²¹ מהן חובן בעוה"ז שיהא שכון טוב שלם לעוה"ב והרשעים שבאין [עליהן] יסורין בעולם הזה אוי להם שאין להם מנוחה לא בעולם הזה ולא לעולם הבא⁵²².

אוקימתן מסכתא פלנית - כלומר למדתם מסכתא פלנית⁵²³.

איעריתו פורתא - ⁵²⁴שלכם עושר כדי שלא תהיו צריכין ללכת אחר מזונות ותוכלו תדיר לעסוק בתורה⁵²⁵.

(520) כ"ה ברש"י שבע"י. בנדפס בנו"א: אלא אמר רבא אשריהם לצדיקים שמגיע להם - טובות כמעשה הרשעים שבעוה"ז שיש להם טובה כדכתיב ומשלם לשונאיו דכך מגיע לצדיקים בעוה"ז אשריהם שיש להם טובה בעולם הזה ולעוה"ב.

(521) בנדפס: לגבות.

(522) כ"ה ברש"י שבע"י. (ושם: שכון טוב ושלם, וכצ"ל). בנדפס בנו"א: ואוי להם לרשעים שמגיע להם - צרות כמעשה הצדיקים שבעולם הזה דהקב"ה עושה כדי לגבות מהצדיקים בעוה"ז כדי שיהא להם שכר טוב [בד"ו: כדי שיהיה שכרם טוב] בעוה"ב דכך מצינו צרות לרשעים בעוה"ז אוי להם שאין להם טובה לא בעולם הזה ולא בעולם הבא.

(523) כ"ה ברש"י שבע"י. ושם ('פלוני ופלוני'). בנדפס בנו"א: כלומר יש לכם מסכתא סדורה בפיכם מסכתא פלוני ופלוני.

(524) בנדפס: כלומר. וליתא גם ברש"י שבע"י.

(525) כ"ה גם ברש"י שבע"י. (ושם במקום 'ללכת' - 'לטרות'). בנדפס: ואין לכם לטרות אחר מזונות ויש לכם פנאי לעסוק תדיר בתורה.

(510) בנדפס נוסף: וחוזר בתשובה. אבל ליתא גם ברש"י שבע"י.

(511) כ"ה ברש"י שבע"י. בנדפס: דבאידך כתיב.

(512) תיבה זו ליתא בנדפס אבל איתא ברש"י שבע"י.

(513) כ"ה ברש"י שבע"י. בנדפס: אשריהם לצדיקים.

(514) בנדפס: כלומר וכו'. ברש"י שבע"י: לשון וכו'.

(515) בנדפס ממשיך כאן: כלומר שמגיע אליהם צרות לצדיקים בעולם הזה כדרך שמגיע לרשעים בעוה"ב.

(516) 'משמע שיש וכו' ליתא בנדפס כלל. אבל כ"ה ברש"י שבע"י, ומתוכו השלמתי כאן. (ושם במקום 'משמע', 'דמשמע').

(517) בנדפס יש כאן דיבור דליתא בכתה"י. וכן ליתא ברש"י שבע"י: אוי - כמו ווי דהכא לא כתיב אשר דמשמע אוי להם לרשעים שמגיע אליהם טובות בעולם הזה כדרך שמגיע טובות לצדיקים בעולם הבא דרעה היא לרשעים כדכתיב ומשלם לשונאיו אל פניו וגו'.

(518) בנדפס: 'אי' אכלי. וליתא גם בד"ו.

(519) בנדפס: מי שנאוי הוא להם. ברש"י שבע"י: כלומר כלום רע להם. ונוסף בנדפס בסוגר.

אמרו לו אין משום⁵²⁶ דזבנין - כל חד וחד מינן קטינא דארעא ומיתזנו⁵²⁷ מינה⁵²⁸.
 קרו⁵²⁹ עליהו אשריהם צדיקים שמגיע אליהם כמעשה וכו'⁵³⁰ - משום⁵³¹ דאכלי מתרי עולמי.
 לשם אכילה גסה - שלא נתכון לשום מצוה אלא נתכון לאכלה בקינוח סעודה⁵³².
 מי דמי אנן אמרינן חד דרך - דזה ילך בה (בזה) [וזה] יכשל בה.
 והבא שני דרכים - דלזה נזדמנה לו אשתו ולזה נזדמנה לו אחותו.
 נפשע - נמרד⁵³³ בו שפירש ממנו.
 מקרית עוז - כמו ע(ו)ז כלומר⁵³⁴ מאברהם כדכתיב אל צור חוצבתם.
 שהטיל מדנים - בינו ובין ישראל כבריחים שנועלים לארמון⁵³⁵ שהחיצונים אין יכולין
 ליכנס לפנים כך עמון ומואב אין יכולין לבא בקהל⁵³⁶.
 לתאוה - של עבירה יבקש נפרד. זה לוט - דכתיב ויפרדו איש מעל אחיו. יתגלע - כמו⁵³⁷
 יתגלה.
 תמר זינתה - ונתכוונה לשום מצוה כדי להעמיד זרע⁵³⁸ דכתיב כי ראתה כי גדל שלה.
 זימרי בן סלוא זינה - ונתכוונה(ה) [לשם] עבירה. (כ)[מ]דקאמר גדולה עבירה לשמה ממצוה
 שלא לשמה מכלל דמצוה שלא לשמה גריעותא הוא והאמר רב יהודה וכו'. אלא אימא
 גדולה עבירה [לשמה] - שעושין לשום מצוה ממצוה שלא לשמה⁵³⁹.
 (מ"ד) [מ"ב] קרבנות שהקריב בלק הרשע - הוה מצוה שלא לשמה אפילו הכי זכה בו⁵⁴⁰.

(533) בנדפס: נמרד שמרד בו וכו'.
 (534) בנדפס: עוז כמו עז. וליתא 'כלומר'.
 (535) תיבה זו ליתא בנדפס.
 (536) בנדפס בנו"א: וכך אין עמוני ומואבי יכולים
 להתערב בישראל דכתיב לא יבא עמוני ומואבי.
 (537) בנדפס: יתגלע כמו לפני התגלע לשון גלוי.
 (538) בנדפס: זרע מן הצדיקים.
 (539) בנדפס דיבור זה בנוסח שונה: כלומר לשום
 מצוה כמצוה שלא לשמה. וכצ"ל דהא מסקינן דלאו
 עדיפא מינה. בנדפס יש כאן ב' דיבורים דליתנהו
 בכתה"י: בין רגליה כרע נפל שכב - בין רגליה כרע
 נפל באשר כרע שם נפל שדוד הרי שבעה. נתכוונה
 לשם מצוה - כדי להתיש כחו ותהא יכולה להורגו.
 (540) כ"ה גם בד"ו. בנדפס ליתא לכל זה ובמקום
 זה כתוב: מ"ב קרבנות - ג"פ ז' מזבחות פר ואיל
 במזבח. עוד שני דיבורים איתא כאן בנדפס וליתנהו
 בכתה"י: יצאה ממנו רות - שיצא ממנה דוד שריוה
 להקב"ה בשירות ובתשבחות. ודיבור זה ליתא גם

(526) תיבה זו ליתא בנדפס, אבל כ"ה ברש"י שבע"י.
 (527) בנדפס: ומתזנינן.
 (528) בנדפס נוסף: ברווחא. וליתא גם ברש"י שבע"י.
 (529) בנדפס: קרי. וכצ"ל.
 (530) בנדפס במקום וכו': הרשעים שבעולם הזה.
 וכבכתה"י כ"ה ברש"י שבע"י.
 (531) תיבה זו ליתא בנדפס. אבל כ"ה ברש"י שבע"י.
 (532) לפנינו בנדפס בנו"א: לשם אכילה גסה - שלא
 לשום מצוה אלא נתכון לאוכלו לשם קנוח סעודה.
 ובתוספי הרא"ש כאן העתיק לשון רש"י בנוסח הבא:
 פרש"י ז"ל שלא נתכון לאכלו לשם מצוה אלא
 נתכון לאכול בקנוח סעודה לשם אכילה גסה. והוא
 כנוסחת כתה"י בתוספת בסוה"ד תיבות 'לשם אכילה
 גסה'. ועיקר החילוק בין נוסחת הנדפס לנוסח
 שבכתה"י ובתוספי הרא"ש אי גרסינן: אלא נתכון
 לאכלה לשם קינוח סעודה (כבנדפס) או: נתכון
 לאוכלה בקינוח סעודה. וראה שער"י מש"כ להרויח
 בחילוק הגרסאות.

[יא, א] ⁵⁴¹קדמה ⁵⁴²ארבעה דורות - בישראל עובד ישי דוד ושלמה ואלו צעירה לא זכתה ⁵⁴³בישראל עד רחבעם בן שלמה דהוה ליה מנעמה העמונית.

ת"ר ואם נפש אחת תחטא בשגגה מעם הארץ - ולא כל עם הארץ פרט למשיח דמשמע שלא תביא כשבה או שעירה כיחיד.

מעם הארץ פרט לנשיא ⁵⁴⁴ - דלא יביא כשבה או שעירה כיחיד.

למה לי מעם הארץ - למעוטי הני והלא כבר יצא משיח מכלל דיחיד לידון בפר ונשיא יצא מכלל יחיד לידון בשעיר.

שיכול - כלומר אלו [לא] נאמר מעם הארץ הייתי אומר משיח (של) [על] העלם דבר עם שגגת מעשה (ו)מביא פר בשגגת מעשה לחודיה מביא כשבה או שעירה כהדיוט.

[ת"ל] מעם הארץ פרט למשיח - דאינו מביא בשגגת מעשה ⁵⁴⁵ והיינו דאמרן בפרקי דלעיל יצא משיח שאין חטאתו בשגגה דהיינו בשגגת מעשה.

אלא הא ⁵⁴⁶נשיא בשגגת מעשה הוא דמייתי - ומאי קא ממעיט דקאמר מעם הארץ פרט לנשיא.

ס"ד אמינא - הואיל וחטא כשהוא הדיוט נייתי כשבה או שעירה כהדיוט.

קמ"ל - מעם הארץ פרט לנשיא דלא יביא ⁵⁴⁷ כשבה או שעירה.

אלא רבנן דאזלי בתר חטאה - מייתי ודאי כשבה או שעירה כדתנן חטאו עד שלא נתמנו ואח"כ (כהדיוט) נתמנו הרי אלו כהדיוטות.

מאי איכא למימר - דממאי קא ממעיט ליה לנשיא דקתני פרט לנשיא. ס"ד אמינא נצטרף - חצי זית קמא לחצי זית בתרא דליתי כשבה או שעירה. קמ"ל - מעם הארץ פרט לנשיא דכי האי גונא לא מייתי כשבה או שעירה ⁵⁴⁸.

כגון שאכל (כזית) [חצי זית] כשהוא הדיוט נתמנה [ועבר - מנשיאותו והשלימו אכל ספק חלב כשהוא הדיוט דקא סבור דשומן הוא].

(543) בנדפס: לא הוה.

(544) דיבור זה ליתא בנדפס.

(545) בנדפס נוסף: לחודה כלל.

(546) תיבה זו ליתא בנדפס ונראית יתירה.

(547) בנדפס: דאינו מביא.

(548) בנדפס נוסף כאן: וכהאי גוונא נמי לא מייתי שעיר דהא לא מצטרפי כלל והוא הדין דמצי למימר סלקא דעתך אמינא נצטרף ונייתי שעיר אלא משום דקרא קא מישתעי בכשבה או שעירה. ואפשר שנשמט בדילוג הדומות. ועיין הערה 54 בתוספי הרא"ש מה שהבאנו שם לדון בדברי רש"י אלו.

בד"ו, ועיין יושר הורי מה שהעיר ע"ז מסוטה מז, א דשם איתא ששכרו שיצאו ממנו דוד ושלמה שהרבו להקריב קרבנות]. דקרייה מואב - משמע מאבי.

(541) בנדפס באו כאן ב' דיבורים דליתנהו בכתה"י: בן עמי - בלשון נקיה הוא דלא רצתה להודיע דמאביה נתעברה. אמר אל תצורם ואל תתגר בם - ומדלא כתיבא בהו מלחמה ש"מ דאפילו צערא לא ליעבד להם ולא עוד אפילו בכירה דקרייתיה אב הכתוב פירסמה דכתיב ותשכב את אביה ובצעירה כתיב ותשכב עמו. ודיבור זה ליתא גם בד"ו.

(542) בנדפס: ומדמתה.

ונודע לו⁵⁴⁹ מהו - מי מייתי אשם תלוי או לא.

מראשתי לודאי - דקאמר ר' שמעון אם נודע להם משנתמנו פטורין לפי שנשתנו גופן דהשתא נתמנו דמשתני לקרבן ודאי אשתני לקרבן ספק אין מביא אשם תלוי⁵⁵⁰.

או דלמא כי אישתני [לודאי] - דהיינו⁵⁵¹ טעמא דר' שמעון דפטר משום דאשתני קרבן ידיה דכשהוא הדיוט מביא כשבה או שעירה והשתא כי נתמנה משיח מביא פר ונשיא שעיר.

אבל הכא - כי נודע לו לנשיא משנתמנה שאכל ספק חלב ספק שומן⁵⁵².

דלא אשתני קרבן ידיה - דעל ספק חטאת קבועה בין כשהוא הדיוט בין כשהוא נשיא מביא אשם תלוי מי⁵⁵³ מודה רבי שמעון דמביא אשם תלוי תיקו.

מעם הארץ - ולא כל עם הארץ.

פרט למשומד - דאין מקבלין מידו.

אלא הכא באוכל חלב⁵⁵⁴ ונבלה (ד)[ל]תאבון - דכי אין לו בשר (דהכירא) [דהיתרא] אוכל הוא חלב [ו]נבלה ונתחלף לו⁵⁵⁵ חלב בשומן⁵⁵⁶ דסבור דשומן הוא קא מפלגי (וכשנותן) [ולכשנודע] לו דחלב היה רוצה להקריב קרבן ת"ק סבר כיון דלתיאבון אכיל במזיד משמד הוא ואין מקבלין מידו ור' יוסי⁵⁵⁷ סבר כיון⁵⁵⁸ דאי משכח היתירא לא אכיל מאיסורא שב מידיעתו קרינא ביה ולא משומד הוא מקבלין מידו.

קתני מיהת⁵⁵⁹ - אכל חלב שחוטה זהו משומד והדר תניא⁵⁶⁰ איזהו משומד מאי קאמר.

להכעים - דאין[ת] ליה [היתרא] ואכיל איסורא.

הוי זה [מין⁵⁶¹] - ומורידין אותו לבור⁵⁶² ושחיטתו ל[ע"ז].

(554) תיבה זו ליתא לפנינו אבל כ"ה בתלמוד כ"ה בתלמוד כ"ה ובילקוט ובעוד מקורות עיין הערה 19 בכ"פ.

(555) בנדפס: לו לזה.

(556) בנדפס: בשומן ואכלו.

(557) כ"ה גם בתלמוד כ"ה כאן ועי"ש הערה 112. אבל בנדפס: ור"ש בר יוסי.

(558) בנדפס: כיון דמזיד אי וכו' ונראה שיבוש.

(559) תיבה זו ליתא בנדפס.

(560) בנדפס: תני.

(561) בנדפס מפאת הצנזור: צדוקי. וכן בסמוך.

(562) 'ומורידין אותו לבור' - כ"ה בד"ו ונשמט בדפוסים מאוחרים מחמת הצנזור.

(549) בנדפס יש כאן דיבור דליתא בכתה"י: ונתמנה ונודע לו על ספיקו - שנודע לו לאחר שננתמנה שספק חלב אכל.

(550) בנדפס בנו"א: מדאשתני לודאי - דקאמר ר' שמעון דקודם לכן היו שוגגים שלא ידעו אם אכלו כלל ובההיא ליכא אשם תלוי אם נודע להם משנתמנו פטורים לפי שנשתנה גופם דהשתא נתמנו ומדאשתנו לקרבן ודאי אישתנו נמי לקרבן ספק ופטור ואין מביאין אשם תלוי.

(551) בנדפס: היינו.

(552) בנדפס בנו"א: אבל הכא - כי נודע לו על ספק נודע לו משנתמנה דספק חלב אכל.

(553) תיבה זו ליתא בנדפס.

ואכל נבלות⁵⁶³ שקצים ורמשים וישתה יין נסך - הואיל והוא אכל⁵⁶⁴ דברים שאין תופסת⁵⁶⁵ תאוה מהן⁵⁶⁶ ודאי להכעיס הוא עושה וסתמו מין הוא.

ור' יוסי בר רבי יהודה אומר אף הלוּבש כלאים - הרי זה משומד להכעיס⁵⁶⁷.

מאי ביניהו -⁵⁶⁸ כיון דאמר ת"ק אכל חלב הרי זה משומד מה לי אכל חלב מה לי לובש כלאים אידי ואידי דאוריתא הוא⁵⁶⁹.

ת"ק - סבר כלאים דאוריתא⁵⁷⁰ הוי משומד דהיינו ארוג ביחד⁵⁷¹ חוט של צמר וחוט של פשתים⁵⁷² על פני כל הבגד⁵⁷³.

ור' יוסי בר יהודה - סבר אף הלוּבש⁵⁷⁴ כלאים דרבנן הוי משומד דהיינו שוע טוי ונוז דהכי מפרשי לה⁵⁷⁵ שוע (שמטפלים) [שמנפצין] כאחד ועשה מהן לבד טוי שנטווה כאחד ותכף בו שני תכיפות נוז שארגו אפלו חוט אחד של צמר בבגד פשתים או חוט [אחד] של פשתים בבגד צמר דכולהו אסורין מדרבנן.

וחד אמר - אוכל חלב⁵⁷⁶ לתאבון משומד.

להכעיס - דאית ליה היתרא⁵⁷⁷ ואכיל איסורא מן הוא ומורידין⁵⁷⁸.

אכל פרעוש אחד⁵⁷⁹ או יתוש אחד⁵⁸⁰ הרי זה משומד - והכא ודי להכעיס קא עביד דלאו⁵⁸¹ בר מיכל הוא וקתני הרי זה משומד ואינו מין וקשיא למאן דאמר להכעיס מין הוא.

(568) בנדפס נוסף: בין ת"ק לרבי יוסי בר רבי יהודה.

(569) בנדפס נוסף: ואסור.

(570) בנדפס נוסף: דומיא דחלב.

(571) בנדפס במקום 'ביחד': ביה.

(572) בנדפס נוסף: יחד.

(573) בנדפס במקום 'כל הבגד': כולו.

(574) בנדפס נוסף: נמי.

(575) בנדפס נוסף: דהכי מפרשי רבנן שעטנו שוע טווי ונוז כדאמרינן במסכת נדה ורבנן גזור בחד מנייהו.

(576) בנדפס נוסף: ונבלה.

(577) בנדפס נוסף: ואפילו הכי אכיל.

(578) 'ומורידין' נשמט מחמת הצנזור. אבל כ"ה בד"ו ושם: ומורידין אותו בבור.

(579) תיבה זו ליתא בנדפס. אך כ"ה בגמ'.

(580) תיבה זו ליתא בנדפס. אך כ"ה בגמ'.

(581) בנדפס: מידי דבר.

(563) בנדפס: וטריפה. אמנם כבר כתב הרא"ש בתוספותיו כאן: ובפרש"י ז"ל לא הזכיר טרפות משמע דלא גרס ליה. ובשער"י ציין ע"ד: ובנסחא שלפנינו בפירש"י הזכיר טריפות, ע"כ. והשתא זכיננו לנוסחת רש"י שהיתה כנגד רבינו הרא"ש.

(564) בנדפס: הואיל והני אוכלין.

(565) אולי צ"ל תופסת.

(566) בנדפס בנו"א: הוו דברים שהנפש קצה בהם. וז"ל הרא"ש בתוספותיו: פרש"י ז"ל דכיון דאוכל דברים שאין הגוף נהנה מהם ודאי להכעיס הוא עושה וסתמו הוי מין. ויש להעיר דנוסח רש"י שבנדפס 'הוו דברים שהנפש קצה בהן', אינו מתאים עם מה שהביא הרא"ש בשמו, דודאי חילוק יש בין דברים שאין הגוף נהנה מהן, לבין דברים שנפש האדם קצה בהן. (וכמו שביאר הרא"ש גופיה בתוספותיו לעיל י, ב ד"ה לשם אכילה גסה עי"ש היטב). אמנם נראה דהנוסחה שלפנינו היא שעמדה כנגד הרא"ש, 'אין תופסת תאוה מהן': היינו אין הגוף נהנה מהן. ודו"ק היטב.

(567) תיבה זו ליתא בנדפס.

ולעולם⁵⁸² - להכעיס מן הוא והכא היינו טעמא דהוי משומד ולא הוי משומד מין משום דאמר בעינא למיטעם טעמא דאיסורא⁵⁸³ דלא להכעיס קא עביד⁵⁸⁴.

[יא, ב] [מה] להלן שאין על גביו אלא יי' אלהיו - דבמלך משתעי קרא [דכתיב] שום תשים עליך מלך.

כגון אני מהוא⁵⁸⁵ - כלומר נשיאות ידי מי הוי נשיאות מעליא דאלו הוינא בזמן שבית המקדש קיים מייתינא שעיר או לא.

א"ל צרתך בבבל - ראש גלות⁵⁸⁶ שבבבל דהוי על גבך ובעינן⁵⁸⁷ שאין על גבך⁵⁸⁸ אלא ה' אלהיו.

התם שבט - הניינון מקל⁵⁸⁹.

הכא מחוקק - חכם.

[מתני⁵⁹⁰]. איזהו משיח - שמביא פר בהוראה זה המשוח בשמן המשחה. ולא מרובה בגדים - שבבית שני שלא היה להם שמן המשחה.

אין כהן משוח בשמן המשחה למרובה בגדים אלא פר הבא [על כל] (ש)מצות - שמרובה בגדים אינו מקריב פר העלם דבר של צבור ולא שלו⁵⁹¹ אלא מביא כשבה או שעירה כיחיד⁵⁹².

אין (כאן) בין כהן המשמש - דהיינו ראשון שחוזר לעבודתו דלאחר שחוזר לעבודתו⁵⁹³ הוי פר של יוה"כ שלו ועשירית האיפה [שלו].

וזה וזה -⁵⁹⁴ כהן המשמש דהיינו (שעובר) שחוזר⁵⁹⁵ לעבודתו ובין כהן שעבר דהיינו שני שמינו תחתיו דלאחר (שנעקר⁵⁹⁶) [שחזר] הראשון מעבירין (הראשון) [השני].

(582) בנדפס: לעולם אימא לך.

(594) בנדפס: בין כהן וכו'.

(583) בנדפס נוסף: שתאב לטעום דבר אסור.

(595) בנדפס: דהיינו ראשון שחזר וכו'. ובביאור דברי רש"י נחלקו המפרשים. דמפשטות לשונו משמע דאין מרובה בגדים יכול להקריב פר העדש"צ (וכ"כ רש"י בקידושין לו, ב ד"ה הכהן המשיח). אבל בתוס' קידושין (שם ד"ה אי דפנים) הביאו דמפורש בתו"כ (ויקרא דבורא דחובה פ"ג פ"ג) דאף מרובה בגדים (ואף הדיוט, עי"ש ברע"ב ובהגהות הגר"א) איתרביא. ועיין חק נתן שכתב דע"כ י"ל דס"ל לרש"י דסוגיא דקידושין פליגא אתו"כ. אבל בבאר שבע כתב להשיא דברי רש"י כאן, דלעולם פר העלם דבר של ציבור יכול המרובה להקריב, רק אינו יכול להקריב פר כהן משיח, ולפר כהן משיח קורא רש"י פר הע"ד. והנה אם ביאורו בדברי רש"י הנדפס, דחוק, הרי שלנוסחת כה"ה הוא מן הנמנע.

(596) שיבוש. בד"ו: שנעבר. בנדפס: שנעבר, ותוקן (ע"י ?): שחזר. וראה הגהות דק"ס אות ק'.

(584) בנדפס: ולא.

(585) בנדפס נוסף: בשעיר.

(586) בנדפס: ראש גולה. (וראה בדק"ס הערה פ שכתב דבכל דפו"י בגמרא: ראש גלות).

(587) בנדפס: ואנן בעינן.

(588) בנדפס: על גביו.

(589) בנדפס נוסף: כמו כי תכנו בשבט לא ימות.

(590) בכתה"י פירוש המשנה נמצא בדף יב, ב.

(591) בנדפס: שמרובה בגדים אינו מביא פר לא משלו ולא משל צבור.

(592) בנדפס: דיחיד. (וככתה"י, כן תוקן במסוה"ש).

(593) תיבה זו ליתא בנדפס.

שוין בעבודת יום הכיפורים⁵⁹⁷ - דמקרב[י] קרבנות היום ביוה"כ אי זה שירצה.

(ומעיין) [ומצוין] על הבתולה וכו'⁵⁹⁸.

[גמ']. שמן המשחה שעשה משה - כדכתיב שמן משחת קדש יהיה זה לי לדורותיכם⁵⁹⁹.

בו שלקו העקריין - אותן שרשין של בושם⁶⁰⁰ הכתובים בפרשת⁶⁰¹ דכתיב קח לך וגו'.

והלא לסוך⁶⁰² את העיקריין אינו ספק⁶⁰³ - לפי שהשמן לא היה אלא שני [עשר] לוגין כדמפרש לקמן והעיקריין היו מרובין ואפילו (בסיכת) [בסיכה] היה נבלע בעיקריין כל שכן כן[ש]שולקין⁶⁰⁴.

אלא שורין⁶⁰⁵ את העיקריין במים - כדי שיהיו⁶⁰⁶ מתמלאין מן המים ושוב לא היו בולעין מן השמן⁶⁰⁷.

ומציף עליהם שמן - אחר שמוציאם⁶⁰⁸ מן המים כדי שיקלוט (את) השמן מריח הבשמים.

וקופחו - ומוצצו⁶⁰⁹ לשמן לאלתר וקופחו כמו וקפחתי את הרועה.

[טעון משיחה] - ואי לא הוי (משום) [משוח] שמן המשחה לא הוי כה"ג.

מפני מחלקתן - דהיכא דאיכא מחלוקת בעינן⁶¹⁰ משיחה.

ממלכתו הוא ובניו בקרב ישראל - משמע ירושה היא להם כאדם שמוריש ירושה לבניו.

ולא כל דבעי מלכא מורית לבניה מלכותא - אפילו בלא משיחה.

ירושא היא - בזמן ששלום בישראל. משום דמלך ראשון הוא - דאינו מלך בן מלך.

זה - דמלכי⁶¹² בית דוד שטעון משיחה.

ואין אחר - דאינו [מ]ממלכת⁶¹³ בית דוד טעון משיחא⁶¹⁴.

(606) בנדפס במקום 'כדי שיהיו': ברישא שהיו. בד"ו: ברישא שיהיו.

(607) בנדפס נוסף: מן השמן כל כך.

(608) בנדפס: שהוציאם.

(609) בנדפס: ומוציא.

(610) וכ"ה בד"ו. בנדפס: בעי.

(611) בנדפס בראש הדיבור 'ממשפחתו' דאינו וכו'. וליתא גם ברש"י שבע"י.

(612) וכ"ה ברש"י שבע"י. בנדפס: דמלכות בית דוד וכו'.

(613) בנדפס: ממלכי.

(614) בנדפס: משיחה. וכצ"ל.

(597) כ"ה בגמרא לפנינו. אבל ברש"י בנדפס: שווים בעבודת היום. ועיין יושר הורי שהביא מס"א מה שדקדק משינוי נוסח זה שברש"י הנדפס.

(598) ליתא בנדפס.

(599) תיבה זו ליתא בנדפס.

(600) בנדפס: בשמים.

(601) בנדפס: האמורים בפרשה.

(602) בנדפס: לסוך בו.

(603) כ"ה בכ"פ בילקוט ובבה"ג, עיין הערה 156 בכ"פ. בנדפס: אינו מספיק.

(604) בנדפס במקום 'כששולקין': בשליקה.

(605) בנדפס: שורה.

- ומשום מחלוקת⁶¹⁵ של יורם נמעול בשמן המשחה - הא אמרינן⁶¹⁶ לעיל [מלכי ישראל] אין טעונין משיחה⁶¹⁷.
- באפרסמא דכיא - ולא בשמן המשחה⁶¹⁸.
- ומאי בכור - דקרי ליה הבכור יהוחנן. [בכור למלכות] - שמלך ראשון.
- יורם ממלא מקום אבותיו - דכי מלך⁶¹⁹ ממלא מקום אבותיו הוא⁶²⁰ ולבסוף⁶²¹ [החמיץ]. מושלם⁶²² במעשיו - דצדיק גמור היה בכל מעשיו⁶²³.
- אמר ליה - נבוכד נצר [יה] [צדיק עליה דדין] [יצדיק עליך הדין] אם תמרוד בי.
- [יב, א] ומי הוא⁶²⁴ שמן המשחה - דקתני ואת [יהואחז] נמשח מפני יהויקים.
- והתניא (משנכנס) [משנגנו] הארון וכו' - מדכתיב תשימו בארגז מצדו דארגז בצד ארון קאי אלמא בהדי ארון (נכנס) [נגנו] [ומדקאמר] יאשיה (גנו) [תנו] את הארון בבית [משמע] שצוה לגנוז.
- ⁶²⁶ אתיא שם שם - דכתיב בארון ונועדתי [לך שם ודברתי אתך מעל הכפורת וגו' וכתוב ונועדתי⁶²⁷] שמה לבני ישראל וכתוב בצנצנת המן ותן שמה מלא העומר (מה הוא) [מן] מה ארון נגנו אף צנצנת המן נגנו.
- אתיא משמרת משמרת⁶²⁸ - דכתיב בצנצנת למשמרת לדורותיכם וכתוב בשמן המשחה שמן משחת קדש יהיה זה לי לדורותיכם מה צנצנת נגנו אף צלוחית נגנו. אתיא דורות דורות - כתיב בצנצנת לדורותיכם וכתוב במקלו של אהרן והנח אותו לפני העדות למשמרת לדורותיכם.
- אמר רב פפא באפרסמא דכיא - משחו יהואחז.
- 615) בנדפס: מחלוקתו. 616) בשיבוש: דאמרינן. 617) כ"ה ברש"י שבע"י. בנדפס במקום 'אין טעונין משיחה': אין מושחין ממנו. 618) וכ"ה ברש"י שבע"י. בנדפס: באפרסמא דכיא - דלא הוי משמן המשחה. 619) בנדפס: דכי מלך אכתי הוה צדיק. ברש"י שבע"י: צדיק הוה וממלא מקום אבותיו הוה מקודם. 620) בנדפס: הוה. 621) כ"ה ברש"י שבע"י. בנדפס במקום 'ובסוף': ואחר כך. 622) כ"ה בכי"פ וראה שם הערה 186 מקורות נוספים. (ברש"י ד"ו: משלם). בנדפס: משולם.
- 623) כ"ה ברש"י שבע"י. בנדפס: צדיק גמור בעל מעשים טובים. 624) בנדפס: הוה. 625) בנדפס: בימי יהואחז והא וכו'. 626) בנדפס יש כאן דיבור נוסף דליתא בכתה"י, וליתא נמי בד"ו: אין לכם משא בכתף - ואמרינן במסכת שקלים אמר להם אם גולה עמכם שוב אינכם מחזירין אותו בכתפיכם צוה לגנוזו. 627) נשמט בדילוג הדומות. 628) דיבור זה והדיבור שאחריו, משוכשים ונתחלפו בהן התיבות הרבה. וכך הוא בנדפס: אתיא דורות דורות - דכתיב בצנצנת המן והנח אותו לפני ה' למשמרת לדורותיכם וכתוב בשמן המשחה שמן משחת קדש יהיה זה לי לדורותיכם מה צנצנת המן נגנו אף שמן המשחה נגנו. משמרת משמרת - דכתיב

כמין נזר - דהדר ליה הורדני⁶²⁹ באצבעתיה ככלילא כזה: ○

כמין כי⁶³⁰ יוני - בין ריסי עיניו באצבעו טובל ומתוך אצבעו עד העורף כגון זה⁶³¹: נותנין לו [שמן] בין ריסי עיניו - שמושחו לכהן גדול כמין [כי] שמתחיל בין עיניו ומושח על הראש והולך עד שמגיע על הראש עד העורף⁶³².

מאן דאמר יציקה עדיפה דכתיב ויצוק משמן המשחה - והדר וימשח.

שכן אתה מוצא אצל כלי שרת - דהוי משיחה ולא יציקה. מה טעם ויצוק משום דוימשח - כבר.

כשהוא מספר⁶³³ עולות ויושבות - בעיקר⁶³⁴ זקנו כדי שלא יפלו.

שמא ח"ו מעלתי בשמן - כשהלבשתי.

ואני מעלתי - שמא נפל השמן עלי⁶³⁶ במקום שאין ראוי למשיחה⁶³⁷.

והורדתם אותו אל גיהון - אלמא בעיא משיח[ה] (אל) [על] המעיין.

נתלי - ידליק.

אימשיך⁶³⁸ נהוריה - שדולק כל זמן שהשמן בתוכו.

(סרכי) [לרבי] תרנוגלא - על שמה דהוא⁶³⁹ עיסקא.

אי שמין ושפה⁶⁴⁰ - שהולכת⁶⁴¹ ומשבחת.

⁶⁴² ולא מלתא הא - דזמנין דאף על גב דלית ליה לבבאה⁶⁴³ הדר אתי ולא לעבד⁶⁴⁴ הכי דזמנין דכי חזי דלית ליה⁶⁴⁵ בבואה לבבואה חלשא דעתיה ומתרע מזליה ולא הדר אתי

(ולגירסה זו ע"כ אי אפשר לפרש כשהיה מדבר) וראה הערה 98 בתוספי הרא"ש והערה 210 בכ"פ.

(634) כ"ה ברש"י שבע"י. בנדפס: בעיקרי.

(635) בנדפס: שנגעתי בו כשהלבשתי.

(636) בנדפס נוסף: מן השמן.

(637) בנדפס נוסף: ומעלתי.

(638) כ"ה ברש"י שבע"י. בנדפס: אי משוך.

(639) כ"ה ברש"י שבע"י. בנדפס: על שם ההוא.

(640) ראה שינוי"ס בזה בכ"פ הערה 233.

(641) כ"ה ברש"י שבע"י. בנדפס: שמשמנת ומשבחת.

(642) בנדפס יש כאן דיבור נוסף דליתא בכתה"י וכן

ליתא ברש"י שבע"י: ביתא דחברא - בית חשוך.

(643) בנדפס: בבואה דבבואה. בד"ו: בבואה לבבואה.

וכצ"ל.

(644) כ"ה ברש"י שבע"י ובד"ו. בנדפס: ואפילו הכי

לא ליעבד הכי וכו'.

(645) 'דזמנין דכי חזי דלית ליה' כ"ה גם ברש"י

שבע"י. בנדפס: דדלמא לא חזי.

בצנצנת המן דהוי נגנו למשמרת לדורותיכם וכתיב במקלו של אהרן למשמרת לאות לבני מרי וגו' מה צנצנת המן נגנו אף מקלו של אהרן נגנו.

(629) כ"ה ברש"י שבע"י. בנדפס: הורדני.

(630) 'כי' - כ"ה במקורות רבים ראה הערה 205 בכ"פ. בנדפס כף יוני.

(631) בנדפס: כמין כף יוני - שמתחיל למשוח באצבעו בין ריסי עיניו ומושך אצבעו על הראש והולך עד שמגיע לעורף ככף יוני כזה. (הציור המופיע בדברי רש"י לפנינו ליתא בכל דפו"י. לבירור דברי רש"י והציור הנכון ע"פ, עיין מה שהאריכו בזה בילקוט שינויי נוסחאות לרמב"ם מהדורות הרש"ף ז"ל הלכות כלי המקדש פ"א ה"ט. ועיין ציורים נוספים מכ"י שונים בערוך השלם ערך כי).

(632) בנדפס: נותנים לו שמן בין ריסי עיניו - ושם מושחים לכהן כמין כף יוני כדפרישנא.

(633) בנדפס יש כאן דיבור דליתא בכתה"י: כשהוא מספר - כשהיה מדבר עם אחרים. וכן ליתא ברש"י שבע"י. ושם גם גריס בלשונו רש"י: שהוא מסתפר.

משום דאיתרע⁶⁴⁶ דאי לא הוה עביד הכי לא הוה מיתרע מזליה והדר אתי הילכך לא לעביד.

קרא ורוביא כרתי וסילקא ותמרי - ⁶⁴⁷גדלי⁶⁴⁸ טפי משאר ירקי.

קאי⁶⁴⁹ קרא - דלעת. רוביא - תלתן.

גרסי מתניתא - מעיקרא כי הכי דתהוי מרגלא⁶⁵⁰ בפומכון ותהוון ידעין למי למשאל⁶⁵¹.

מימשכן שמעתיכו - [דלא ליפסוק מפומייכו] כמעין זה שמושך והולך.

במתא מחסיא - הוו תלמידי חכמים הראויין להוראה ותרבות יפה היה להם⁶⁵² אבל בפומבדיתא לא היו תרבות⁶⁵³ כל כך ואמר ליה מוטב (לא) [לו לדור] באשפה במתא מחסיא [מלדור] באפדני דפומבדיתא.

טב גילדנא סרא - טוב⁶⁵⁴ לאכול דג קטן⁶⁵⁵ כדאיתיה בפרק [קמא] דמועד קטן כוורא סמוך למסרחיה מעליה.

מכותה דרמי כיפי - אפילו⁶⁵⁶ כותח שמשובח⁶⁵⁷ שמשבר את האבן כששופכין אותו על האבן⁶⁵⁸ ⁶⁵⁹לא תאכל ממנו כדאמרין בפרק ערבי פסחים שלשה דברים נאמרו בכותח מטמטם את הלב וכו'.

⁶⁶⁰אם הכהן המשיח משיח יכול מלך - יביא פר שהוא⁶⁶¹ משוח תלמוד [לומר] כהן.

המיומן שבמשוחים - דהיינו כהן גדול.

מרובה בבגדים - מנין תלמוד לומר והביא הכהן המשיח.

(654) בנדפס: מוטב. ברש"י שבע"י: מוטב לכם.

(655) בנדפס: דג קטן מוסרח.

(656) בנדפס: מכותח. וכצ"ל.

(657) בנדפס: שהוא משובח וחזק. ברש"י שבע"י: מכותח משובח.

(658) 'על האבן' כ"ה ברש"י שבע"י. בנדפס ליתא.

(659) בנדפס: אעפ"כ לא וכו'. וליתא גם ברש"י שבע"י.

(660) בנדפס נוסף כאן דיבור דליתא בכתה"י וכמו"כ ליתא ברש"י שבע"י: כיפי סלעים כדמתרגמין סלע כיפא אית דמפרשי מוטב תאכל גילדנא סריא שאין דמיהם יקרים מכותח שאוכלים אותו עשירים ושרים הדרים ברמי כיפי כלומ' במגדלים וחומות גדולות לפי שדמיהם יקרים.

(661) בנדפס: שהיה.

(646) בנדפס נוסף: מזליה. [מתיבת משום ואילך עד תיבת הלכך, ליתא בד"ו, ונוסף בנדפס בסוגר רבוע ע"פ ע"י].

(647) כך הוא גם ברש"י שבע"י. בנדפס: דהני גדלי וכו'.

(648) בנדפס: גדלי לעגל. ברש"י שבע"י: גדלי לעיל (ושיבוש הוא). ותיבת 'לעגל' נגזרת מתיבת בעגלא שפירושה: מהירות. והיינו ממהרים לגדול. (ראה הגדש"פ 'ברוך שאמר' להר"ב אפשטיין עמ' פא בהערה: ובוזה יתבארו דברי רש"י בהוריות וכו').

(649) תיבה זו ליתא בנדפס. ואין לה מובן.

(650) בנדפס: מרגלא מילתא. וליתא גם ברש"י שבע"י.

(651) בנדפס: למשאל ליה.

(652) כ"ה ברש"י שבע"י. בנדפס: בהם.

(653) בנדפס: תרבות מעליא. ברש"י שבע"י: תרבות יפה.

[יב, ב] אימא סופא אין בין כהן המשמש - דהיינו ראשון שחוזר לעבודתו⁶⁶². לכהן⁶⁶³ שני.
אלא פר יום הכפורים ועשירית האיפה - דמשל ראשון הן באין הא לכל⁶⁶⁴ דבריהם - זה
וזה שוין דשני נמי כל מצות כהן גדול⁶⁶⁵ עליו.
אתאן לרבי מאיר דתניא וכו' - ועבר דמתניתין⁶⁶⁶ לא דמי לשעבר דמתניתין.
רבי היא ונסיב לה אליבא דתנאי - בסופא⁶⁶⁷ סבר לה כרבי מאיר וסתמא כרבי מאיר
[וברישא סבר לה כרבנן וסתמא כרבנן].
רבי שמעון סבר לה כרבי מאיר⁶⁶⁸ [בחדא - בהך שעבר דשני כל מצות כהונה עליו חוץ
מפר יוה"כ ועשירית האיפה].
ופליג עליה בחדא - דאלו רבי מאיר סבר מרובה בבגדים מביא פר הבא על כל המצות⁶⁶⁹
ר' [שמעון] סבר דאין מביא⁶⁷⁰ כדתנן אין בין כהן משוח בשמן המשחה למרובה בגדים
אלא פר הבא על כל המצות.
ונוטל חלק בראש - אע"פ (כן) [שאינו] מקריב.
ומשמש בשמונה בגדים - וזהדיוט בארבעה.
וכלן נהוגין במשיח שעבר - דהיינו (שעיר) [שני] .
חוץ מיום הכיפורים⁶⁷¹ ועשירית האיפה - דאין בין כהן המשמש לכהן שעבר אלא פר
יוה"כ ועשירית האיפה.
מאן שמעת ליה דאמר פטור על טומאת מקדש וקדשיו רבי שמעון⁶⁷² - דתנן לעיל בפרק
הורה כהן משוח אלא שאין כהן גדול חייב על טומאת מקדש וקדשיו כדברי ר' שמעון.
ת"ל כי נזר [שמן] משחת אלהיו עליו ולא [על] משוח חבירו - למעוטי משוח מלחמה דאין
מקריב אונן אבל כהן גדול מקריב אונן בין מרובה בגדים [ובין] ראשון [ש]חוזר לעבודתו
ואפילו שני מפני [שהן בכלל כהונה גדולה לאפוקי משוח מלחמה דלאו בכלל כהונה גדולה
הוא].
[ואחר שחלקו הכתוב - למשוח מלחמה] שאינו מקריב אונן ככהן גדול יכול לא יהא מצווה
על הבתולה⁶⁷³.

662) כל דיבור זה ליתא בנדפס.	670) בנדפס: דאין מביא פר הבא על כל המצות.
663) בנדפס לכהן שעבר - דהיינו שני.	671) בנדפס: מפר יום הכיפורים.
664) בנדפס: לכל שאר וכו'.	672) בנדפס בא דיבור זה בציטוט מתוך דברי הגמרא בלבד, ואין בו כל פירוש.
665) בנדפס: כהונה גדולה.	673) בנדפס יש כאן ב' דיבורים דליתנהו בכתה"י: אלא שעבר מחמת קריו - דהוי כהן גדול מעליא שהרי חוזר לעבודתו הוא. עבר מחמת מומו - דאינו חוזר לעבודתו מפני המום מנין שמצווה על הבתולה תלמוד לומר והוא.
666) בנדפס: דברייא.	
667) בנדפס במקום 'בסופא': בחדא.	
668) נשמט בדילוג הדומות.	
669) בנדפס נוסף: דהיינו פר העלם דבר של ציבור ואילו וכו'.	

משיח שנצטרע - כלומר כהן גדול שנצטרע מהו באלמנה. מי אמרינן - כהונה גדולה מדחא דחי להאי מאלמנה וכיון דאדחי ידחה ואסור באלמנה או דילמא מיפטר באלמנה כיון שנצטרע ואינו באסור באלמנה אלא בזמן שהוא בכהונה גדולה⁶⁷⁴.

עבר מחמת מומו מנין תלמוד לומר והוא - דאפילו עבר ראשון מחמת מומו אסור באלמנה וכי נצטרע אין לו⁶⁷⁵ מום גדול מזה קמ"ל דאסור באלמנה⁶⁷⁶.

למטה למטה ממש - דהיינו בשפת חלוקן. למעלה למעלה ממש - מקום בית הצואור⁶⁷⁷. למטה מקמי שפה - שקורע⁶⁷⁸ למטה משפה⁶⁷⁹ דהיינו⁶⁸⁰ למטה מבית הצואר. למעלה מקמי שפה - שקורע⁶⁸¹ ⁶⁸²הצואר ממש.

רצה מבדיל קמי שפה - שקורע צואר ממש כיון דלמעלה הוא קורע⁶⁸³.

דבעלמא הוי קורע⁶⁸⁴ - דאם רצה אינו מבדיל אלא קורע⁶⁸⁵ למטה משפה ויצא ידי קריעה [אם כן כהן גדול היכי מצי קרע למטה מקמי שפה קרי כאן בגדיו לא יפרום. אינו אלא קרע של תפלות - דבעלמא לא יצא ידי קריעה הלכך] מותר בכהן גדול.

בראש (הבגד כל) [ובגד של] סוטה - כדכתיב ופרע את ראש האשה ותנן במס' סוטה הכהן אוחז בבגדיה אם נקרעו נקרע אם נפרמו נפרמו. ⁶⁸⁶דסבר לה רבי יהודה בחדא - דכל שאינו מבדיל מקמי שפה אם קרע⁶⁸⁷.

ופליג עליה בחדא - דאלו רבי יהודה סבר דכהן גדול אינו בפריעה⁶⁸⁸ ופרימה [כל] עיקר ושמואל סבר דפורם מלמטה [למטה] מקמי שפה.

676) בנדפס במקום 'קמ"ל דאסור באלמנה': ושמעי' מינה דאפילו הכי אסור באלמנה.

677) בנדפס בנו"א: למעלה למעלה ממש - בצואר בשפה במפתח חלוקן.

678) בנדפס: שקורעין.

679) בנדפס: משפה לפיו.

680) בנדפס: דהיינו שהוא.

681) בנדפס: שקורעין.

682) בנדפס: בית הצואר.

683) דיבור זה ליתא בנדפס. וצ"ב מאי ר"ל 'כיון' וכו'.

684) בנדפס: הוי קרע.

685) בנדפס: קורעין.

686) בנדפס: שמואל סבר לה בחדא כרבי יהודה.

687) חסר בכתה"י, בנדפס ליתא תיבת 'אם' ובמקום זה: הוי קרע של תפלות.

688) בכתה"י סומנה ככל הנראה תיבה זו למחיקה, ולפי"ז יש לתקן שם בתיבה הבאה בהשמטת הוא"ו.

674) בנדפס באו דברי רש"י בנוסח שונה: מי אמרינן - כהונה גדולה מדחא דחי להאי מאלמנה או דלמא כהונה גדולה מיפטר פטר ליה להאי מאלמנה וכי נצטרע דליכא כהונה גדולה לא פטר ומותר באלמנה. אמנם כנוסח שלפנינו בכתה"י כן העתיק הרא"ש בתוספותיו את דברי רש"י. וז"ל שם: מידחא דחי או מיפטר פטר. פרש"י ז"ל מי אמרי' כהונה גדולה מדחא דחיא ליה להאי מאלמנה וכיון דאידחי ידחה ואסור באלמנה או דלמא מפטר פטר באלמנה כיון שנצטרע ואינו אסור באלמנה אלא כשהוא בכהונה גדולה. ולא נהירא וכו'. ועי"ש שהאריך לתמוה ע"ד. [והרואה יראה שם דכל דקדוקיו הם אך לפי הנוסח שהעתיק (נוסח כתה"י), אבל לנוסח הנדפס, אין מקום לתמיהותיו. וכבר נתעוררו בזה המפרשים (עיין שער"י שם והגהות ברכת יצחק לתוספי הרא"ש). אמנם דברי רש"י שבנדפס אינם מבוארים מחמת עצמם, וכבר טרחו אחרונים לבארם, עיין בהנסמן בתוספי הרא"ש שם].

675) בנדפס: אין לך.

כל התדיר מחבירו - דתדיר ואינו תדיר [תדיר] קודם⁶⁸⁹.

למה לי למימר אשר לעולת התמיד - אלא לכל דתדיר⁶⁹⁰ בכל מקום היא קדומה⁶⁹¹ [דזה בנה אב] לכל מקום תדיר קדם דמשמע אשר לעולת התמיד שהיתה כבר.

לפתוח ראשון - לקרות בספר תורה⁶⁹².

ולברך ראשון - (בממון) [במזומן]⁶⁹³.

[יג, א] פרשת כהן משה - כתיבא (בפרשת) [ברישא] (והם) [והדר] כתיב (פרשת העלם דבר של צבור) בפר העלם דבר של ציבור ועשה לפר כאשר עשה לפר חטאת דהיינו עשה לפר כהן משיח⁶⁹⁴.

וכפר בעדו - [והדר ובעד ביתו] ובעד כל קהל ישראל.

פר דע"ז - הוי עולה.

חסירה אלף - למימר דעולה קדמה.

כמשפט⁶⁹⁵ - דכת⁶⁹⁶ בע"ז דבתר דכתיב אזלין ועולה ברישא כתיבה.

שעירת⁶⁹⁷ יחיד קודמת לכשבת יחיד - כגון שהיו שנים אחד⁶⁹⁸ הביא כשבה ואחד הביא שעירה.

שכן נתרבה באליה - (דע"ז) [דעז] אינה טעונה אליה.

בגין יום - בגלל יום וכבש גולל עומר וכבס[ים] גלל שתי הלחם.

[מתני']. עומדים לקלקלה - האיש למשכב זכור.

[גמ']. אמו קודמת לכולן - דאית ליה זילותא טפי.

⁶⁹⁹ מלך [קודם] לכהן גדול - מדקא אמר ליה⁷⁰⁰ לכהן גדול קחו עמכם מעבדי אדוניכם שצוה לו צויה אלמא מלך עדיף.

אזלינן וכו'.

(689) דיבור זה ליתא בנדפס.

(697) בנדפס: שער. וט"ס הוא כמו שהגיה ברש"ש דצ"ל שעירה וכדלפנינו.

(690) בנדפס: דתדירא.

(698) בנדפס: זה הביא וכו'. וכן בסמוך.

(691) בנדפס: קדמה.

(692) לקרות בתורה.

(699) בנדפס בא כאן דיבור נוסף דליתא בכתה"י וליתא בכל דפו"י, ונוסף מדפוס אמ"ד ע"פ פירוש רש"י שבע"י, (וכמוהו כל המופיע בנדפס בעמוד זה בשני חצאי אריח): חכם קודם למלך ישראל - שאין כל ישראל ראויין לחכמה אבל מלך כל ישראל ראויין למלכות.

(693) בכתה"י תיבה זו אינה ברורה. וכנראה שכן כתוב שם.

(694) בנדפס נוסף: למה ליה למיהדר וכתב כאשר שרף את הפר הראשון. וליתא גם בד"ו.

(695) בנדפס: כמשפט כתיב ביה.

(700) בנדפס: מדקא אמר מלך.

(696) אולי צ"ל כתיב. בנדפס: בפר דע"ז דבתר כתיבה

אמר כילא⁷⁰¹ - ממונה על כולן על שאר גזברין⁷⁰² ואין (מושיבין) [משיבין] על דבריו.
גזבר - הממונה על הממון של בית המקדש⁷⁰³.

איבעיא להו לענין טומאה - לטמא למת מצוה סגן ומשוח מלחמה איזה מהם קודם.
להחיותו - הוא דקדם לסגן דצבור צריכי ליה למשוח מלחמה טפי⁷⁰⁴ לצורך מלחמה⁷⁰⁵.
דכתיב ויברל אהרן - אלמא כהן עדיף מלוי.
בכלל ארור - כנען⁷⁰⁶.

הכל רוצין לישא (בגרת) [גיורת] - שמתרצין לישא גיורת יותר⁷⁰⁷ מלישא משוחררת.
משוחררת לא היתה בחזקת שימור - דסתם שפחה היא מופקרת לשון אחר גיורת דעתה
לאגור⁷⁰⁸ ומשמרת עצמה⁷⁰⁹ אבל שפחה אין בידה (לשחרת) [לשחרר] עצמה ואינה
משמרת עצמה.

⁷¹⁰ מפני שסורו⁷¹¹ רע - כלומר מפני שצורן של עכברים רע לפיכך מושלים עליהם
החתולים⁷¹².

מאי היא - (היניתו) [היכי הוי] סורן רע.

אפילו גלימי (כטמ' מיכל)⁷¹³ - [דלאו מאכל ולית בהו הנאה אפי' הכי גייצי להו].
גייצי - אוכלין אותן⁷¹⁴.

[יג, ב] שופתאי - בית יד⁷¹⁵.

(המביא) [המניה] כליו - ומלבושיו⁷¹⁶.

במקום 'הכל' חתולין מושלין בעכברים - כלומר
מפני מה נתנה מפלה יתירה לעכברים שנרדפין תדיר
תדיר. אמר להם מפני שסורן רע - שיצר לבם רע
הוא יותר מדאי. סורו שר שלהם כדאמר בגר שסורו
רע דהיינו יצר הרע ששר שלו רע הוא.

(711) כ"ה ברש"י שבע"י ובד"ו. ובכ"פ. (ראה הערה
411 שם). בנדפס: סורן.

(712) כ"ה ברש"י שבע"י. בנדפס בנו"א ראה לעיל.
ולנוסחת כתה"י מבואר דגרסת רש"י מפני מה
'חתולין'. וכגרסת כ"מ, עיין הערה 409 בכ"פ.

(713) תיבות לא ברורות, וא"י אם פירוש הן או גרסא
הן אלא שנחסר הפירוש, והשלמתי ע"פ הנדפס.

(714) כ"ה ברש"י שבע"י. בנדפס: גייצי - נושכין.

(715) כ"ה ברש"י שבע"י. (אבל שם במקום שופתא
- שופינא, וכ"ה בכ"פ ע"ש). בנדפס: שופתא -
ביתד של מרא דעץ הוא גייץ.

(716) בנדפס: כליו - מלבושיו.

(701) בנדפס: אמרכלא.

(702) 'על שאר גזברין' ליתא בנדפס.

(703) בנדפס: הממונה על האוצרות שבמקדש.

(704) תיבה זו ליתא בנדפס.

(705) בנדפס נוסף: טפי מסגן.

(706) בכל דפו"י ליתא דיבור זה. בנדפס הוסיפו
דיבור זה ע"פ רש"י שבע"י. ושם הוא בהרחבה:
בכלל ארור - כנען. לא מצא נח קללה לכנען גדולה
מזו שיהא עבד לאחיו מכאן שכל עבד הרי הוא בכלל
ארור.

(707) תיבת 'יותר' ליתא בנדפס.

(708) בנדפס במקום 'דעתה לאגור': בעיא לאגור.
וכבכתה"י כ"ה ברש"י שבע"י.

(709) בנדפס נוסף: לפי שבדעתה להתגייר.

(710) בנדפס יש כאן ב' דיבורים דלייתנהו בכתה"י
ואינם גם בפירוש רש"י שבע"י: מפני מה הכל ובד"ו

פת פחמין - פת שאפוי על גבי גחלים⁷¹⁷.

משכח תלמוד⁷¹⁸ של ע' שנה - [השגור בפיו אפילו ע' שנה⁷¹⁹. משיב - מחזיר את התלמוד] שנשכח ממנו כבר ע' שנה.

וסימניך - לגירסא שלא תטעה שאם לא תדע אם אחד אומר אחד ולא שנים ואומר שנים ולא שלש או שמא אחד אומר שנים ולא שלש ואחד אומר שלש ולא ארבע יהא סימניך הקמיצה כלומר כפוף הקמיצה נשתיירו מאתן אצבעות של יד העומדים⁷²⁰ לבד מאגודל שנים אצבעות זקופין מצד אחד שהן אצבע אמה ומצד אחד של קמיצה לא נשתייר אלא [זיית] [זרת] דהיינו שתי אצבעות מכאן [ואחד מכאן⁷²¹] ובכך תהא זכור לאחד אומר אחת ולא שנים ואחת שנים ולא שלש⁷²².

קשיין לתלמוד - שהעושה אותן יהא קשה לשמוע התלמוד⁷²³.

פת פחמין וכל שכן (תחת) פחמים כחדא חשיב להו. שהעובר⁷²⁴ תחת אפסר גמל - וכ"ש תחת גמל עצמו בהדי⁷²⁵ חשיב להו.

העובר מתחת ריח של נבלה - כלומר המתהלך⁷²⁶ ומריח ריח נבלה דכל המתהלך⁷²⁷ ומריח הוי עובר תחת אותו ריח שהריח⁷²⁸ עולה.

זומא⁷²⁹ לסטרון - אותו כף שבוחשין בו את הקדרה קרי לה זומא לסטרון⁷³⁰ על שם שמעברת⁷³¹ הזוהמא (לשטר) [לצדדין⁷³²].

כל העם עומדין - כל השורות כולן אפילו הן מאה. עושין לו - שתי שורות בלבד.

עושין אותן רצופין⁷³³ - לבני תלמידי⁷³⁴ חכמים שממונין [אביהם] פרנסין על הצבור.

(723) תיבה זו ליתא בנדפס.

(724) בנדפס: העובר.

(725) בנדפס: כחדא.

(726) בנדפס: ההולך.

(727) בנדפס: ההולך.

(728) בנדפס: הולך ועולה.

(729) בנדפס: זוהמא. וכג"י כתה"י כ"ה בכי"פ ובמקורות נוספים ראה שם הערה 455.

(730) כ"ה ברש"י שבע"י. בנדפס: קרי להו הכי.

(731) כ"ה ברש"י שבע"י. בנדפס: שמעבירין.

(732) הנוסף כאן בנדפס בשני חצאי אריח הוא מתוך פירש"י שבע"י.

(733) תיבה זו ליתא בנדפס.

(734) תיבה זו ליתא בנדפס.

(717) כ"ה ברש"י שבע"י. בנדפס: פת האפוי בגחלים. בנדפס נוסף כאן דיבור: של שיורי העיסה - שנשתיירה מלישה.

(718) כ"ה ברש"י שבע"י. בנדפס: לימוד. והוא מפגעי הצנזורה. ראה כ"פ.

(719) השלמתי לפי הרש"י שבע"י. בנדפס: שסדור בפיו כל ע' שנה.

(720) ברש"י שבע"י: העומדין כסדרן.

(721) ע"פ רש"י שבע"י.

(722) כ"ה ברש"י שבע"י. בנדפס: יהא סימן קמיצה כלומר כפוף הקמיצה ונשתיירו מאותן אצבעות של יד העומדין לבד שתי אצבעות זקופין כסדרן מכאן דהיינו אצבע ואמה מכאן זרת מכאן דהיינו שתי אצבעות מכאן ואצבע אחד מכאן ובכך תהא זכור שאחד אומר אחת ולא שנים ואחד אומר שנים ולא שלש גודל לא קא חשיב הכא עם שאר אצבעות משום דלא קאי בסדר אצבעות.

סניפין - שמושיבין אותן בצד הזקנים מפני כבוד אביהן דהויין סניפין לזקנים כסניף זה שעושיין⁷³⁵ (סניפין לזקנים) לקורה גדולה⁷³⁶.

⁷³⁷ אמר רבא ובחיי אביהן - הוא דעשיין סניפין מפני כבוד אביהן.

אלא לקטנים - דאנוס הוא אבל יצא לגדולים אינו נכנס ויושב [במקומו] משום⁷³⁸ פושע⁷³⁹ הוא⁷⁴⁰ דהויא ליה למבדק אנפשיה⁷⁴¹.

וכדי שלא יתרחק - דהיוצא ליפנות ביום צריך להתרחק מן הדרך כדי שלא יהיו אחרים [רואים אותו כדאמרינן במסכת ברכות].

נשנית משנה זו - הא (רבנן) [דתניא] לעיל כשהנשיא נכנס וכו'.

נתקין מלתא - כי היכי דליהוי זכרון לעולם לדורות הבאים ויש דגרסי נתקין מלתא כי לאידך⁷⁴² כלומר נעביד ליה כי(ד) היכי דאיהו עביד לדידן ואית דגרסי כילתין⁷⁴³ כלומר נתקין מילתא כי היכי דזכרון לעולם לדורות לבאים⁷⁴⁴ ויש דגרסי נתקין מלתא כי לתנו⁷⁴⁵ כלומר נאמר לו שילמדנו דבר שאינו יודע ללמוד ונתביישו⁷⁴⁶.

גלי עוקצין - דרוש לנו⁷⁴⁷ מסכת עוקצין. דלית ליה - שאין סדור (לא) [לן]. פשט⁷⁴⁸ ודרש וגרס ותנא⁷⁴⁹.

אמר רבן [שמעון בן] גמליאל מאי דאמר⁷⁵⁰ דלמא חס ושלום וכו'.

בתר דמקיים⁷⁵¹ - בתר דסיים. ושדי⁷⁵² להו - פיתקי בגו⁷⁵³ מדרשא שאלות דהוה מפריך בבי מדרש אפרוק ודלא אפרוק בי מדרשא כתיבי אינתו פיתקא ושדו ביה מדרשא⁷⁵⁴.

נתקין מילתא דלהוי לזכרון לעולם לדורות אפילו כי אינן בעולם.

(745) בנדפס: ליתני.

(746) ברש"י שבע"י נוסף: ויש גורסין מילתא כי ליתיה נייעץ עצה בעוד שאינו מצוי בינותינו.

(747) בנדפס: ידרוש לן.

(748) בנדפס: פשט - פירש.

(749) בנדפס: גרס ותנא - גרס ושנה.

(750) בנדפס: מאי דקמא.

(751) בנדפס: דאוקים.

(752) בנדפס: ושדו.

(753) ואפשר שרשום בכתה"י: בני, והוא שיבוש. בנדפס: בי.

(754) בנדפס בנו"א: שאלות דהוה מיפריק מתרץ ומה שלא היה מתרץ כתבו אינהו הפירוקין ושדו בי מדרשא.

(735) כ"ה ברש"י שבע"י. וכ"ה בערוך ערך סנף שם הובא פירוש זה בלשונו. בנדפס: שמצניפין. ונראה כשיבוש.

(736) בנדפס נוסף: סניף בלע"ז. וליתא גם ברש"י שבע"י ובערוך שם. וראה מש"כ על לע"ז זה במבוא הערה 53.

(737) בנדפס בא דיבור זה בסוף הענין. אבל כסדר זה לפנינו שבכתה"י כ"ה גם בד"ו.

(738) תיבה זו ליתא בנדפס. אבל כ"ה ברש"י שבע"י.

(739) בנדפס: דפושע.

(740) בנדפס: משום דהוה ליה.

(741) בנדפס: נפשיה.

(742) בנדפס בא פירוש זה על גרסת: כי לדידן.

(743) בנדפס בא פירוש זה על גרסת: ליתנן.

(744) הוא כפול עם תחילת הדיבור. ובנדפס נתבאר יותר: ואית דגרסי נתקין מילתא כי לתנו כלומר

⁷⁵⁵ נהי דאהני לך זכותא ⁷⁵⁶ דאבוך - ⁷⁵⁷ חשיבותיה דאבוך דהוה ⁷⁵⁸ אב ב"ד אבל למיהוי נשיא מי מהני לך דקא בעית למהוי נשיא.

קמרא - אבנט מוזהב כדאמרינן במסכת שבת בפרק במה אשה.

מתני לה לרבי שמעון ברבי ⁷⁵⁹ אחרים אומרים אלו היה תמורה לא היה קרב - כדתנן במסכת בכורות בפרק [בתרא] קרא לתשיעי עשירי ולעשירי תשיעי ולאחד עשר [עשירי] שלשתן מקודשין התשיעי נאכל במומו והעשירי מעשר ואחד עשר קרב שלמים ועושה תמורה דברי ר"מ אמר לו רבי יהודה וכי יש (לו) תמורה עושה תמורה והא קיימא לן דאין תמורה עושה [תמורה] כדתנן במסכת תמורה ⁷⁶⁰ אמרו משום ר' מאיר אלו היה תמורה לא היה קרב שתמורת בכור ומעשר אינה קריבה ⁷⁶¹ בכור דכתיב אך בכור שור וגו' קודש הם הם קריבין ואין קריבין [תמורתן] ומעשר יליף עברה עברה מבכור כתיב הכא כל אשר יעבור תחת השבט וכתוב בכור והעברת כל פטר רחם ל'.

[יד, א] אמר ליה האוייב תמו חרבות לנצח - דמשמע אע"פ שכבר מתו חרבות [ואין יפה להזכירם] ⁷⁶².

כנתינתן מהר סיני.

וחד אמר עוקר הרים - דחריף ומפולפל בתורה אע"פ שאין משנה וברייתא סדורין לו כל כך. רב יוסף - קרו ליה סיני לפי שהיו משניות וברייתות סדורות לו כנתינתן מהר סיני אבל לא היה מפולפל כרבה.

הכל צריכין למרי חטיא - כלומר רב יוסף הוא מרי חטיא שמשנה וברייתא סדורין לו מפי השמועה כנתינתן מהר סיני דמשנה וברייתא אבוהון דהלכתא. אומנא לביתיה לא קרא - שלא רצה לנהוג שררה בעצמו כל אותן השנים שמלך רבה אפילו בהאי שררותא שלא רצה להביא שום אומן בתוך ביתו אלא כשהוא רוצה להקזיז דם היה האומן על לביתיה דרבה ושם היה מקיז ואית דגרסי שלא רצה לנהוג שררות בעצמו כל אותן שנים שמלך רבה כלומר שלא היה לו פנאי להקזיז עצמו אלא היה עוסק כל שעה בתורה לפני רבה.

חזייה לאבבי דגבה רישיה - כלומר ראה לו הרמת ראש.

נחמני פתח - ואמור דרשא דמשמא פסקו ליה רבותא אבבי קרו ליה נחמני ואיכא דאמרי דבלשון גנאי קרי ליה נחמני כלומר עדיין אתה תלמידו של רב נחמן. חריף ומקשה - מתוך פלפול יתירא דהוה ליה הוה מקשה ומתרץ אבל רבה בר מתנה לא הוה חריף כל כך אלא מתוך שהוא שוהה ומעיין יפה יפה מסיק אליבא דהלכתא.

הדרן עלך כהן משיח וסליקא לה מסכת הוריות].

(755) בנדפס יש כאן דיבור דליתא בכת"י וליתא נמי בכל דפו"י ונוסף בנדפס ע"פ הע"י: תורה מבחון כו' - או הם יכנסו לבהמ"ד או אנו נצא אליהם ונשב עמהם.

(756) בנדפס: קמרא. ולכאורה כצ"ל גם כאן, דהרי בסמוך מפרש תיבת קמרא.

(757) בנדפס: כלומר דאהני לך חשיבותא וכו'.

(758) בנדפס: דהוית.

(759) בנדפס: מתניה ליה רבי לרבי שמעון בריה.

(760) בנדפס: במסכת תמורה בפרק קמא. וראה הערה הבאה.

(761) 'אמרו משום ר' מאיר אלו היה תמורה לא היה קרב שתמורת בכור ומעשר אינה קריבה'. כל זה ליתא בנדפס. ועיין הגהות מראה כהן לרבי בצלאל הכהן כאן שהגיה כן מדעתו. ובמהרש"א שהיה לפניו נוסח רש"י הנדפס, (כדתנן במסכת תמורה בכור דכתיב וכו' העיר: לא מצאתיו שם אבל יליף ליה התם מתמורתו ולא תמורת תמורתו. אמנם לנוסחתינו, לא הביא רש"י דרשה זו אלא אהא דשנו בסיפא דמתניתין שם: 'אמרו משום ר"מ וכו'. וא"ש.

(762) מכאן ואילך חסר בכתה"י וחצ"ד. להשלמת החיבור העתקנו הפירוש מן הנדפס:

[אפילו רבי - דעניו הוה הכא לא נהוג ענותנותא יתירא דאמר משום רבי מאיר ולא רצה לומר בהדיא אמר ר"מ.

סיני עדיף - מי ששנה משנה וברייתא סדורין לו